

აქტუარული
მათემატიკა
და ზღვევაში

დალი მაგრაქველიძე

redaqtori: **fiqria Rurwkaia**

teqnikis mecnierebaTa kandi dati
saqarTvel os teqnikuri universitetis
asocirebul i profesori

recenzenti: **daviT burWul aZe**

fizika-maTematis mecnierebaTa doqtori
saqarTvel os teqnikuri universitetis
profesori

zurab abaSiZe

maTematikis akademiuri doqtori
saqarTvel os teqnikuri universitetis
asocirebul i profesori

wignSi ganxil ul ia aqtuarul i maTematikis zogierTi sakiTxi
sicocxl isa da arasicocxl is dazRvevis Wriil Si.

aRniSnul i saxel mZRvanel o gankuTvnil ia ekonomikuri da
teqnikuri profil is umaRl esi saswavl ebl ebis bakal avriatisa da
magistraturis studentebisaTvis.

ISBN 978-9941-0-9197-1

შინაარსი

Tavi 1. Sesaval i	7
1.1 ZiriTadi ganmartebebi	7
1.2 al baTobebi	9
1.3 q_x mniSvnel obebiT sicocxl is cxril is ageba	11
1.4 sicocxl is mosal odnel i xangrZl ivoba	12
1.5 sicocxl is cxril ebis arCeva	17
1.6 standartul i aRniSvnebi da terminol ogia	19
1.7 cxril is nimuSi	19
1.8 sakontrol o daval ebebi	20
a tipis daval ebebi	20
daval eba 1.1	20
daval eba 1.2	20
daval eba 1.3	21
b tipis daval ebebi	21
daval eba 1.4	21
daval eba 1.5	21
daval eba 1.6	21
daval eba 1.7	21
savarjiSoebis el eqtronul i cxril i	22
daval eba 1.8	22
Tavi 2. sadazRvevo saqmis Sesaval i	22
2.1. aqtuarul i maTematikis sagani	22
2.2 sadazRvevo kompaniis umartivesi model i	24
sakontrol o daval ebebi	27
daval eba 2.3.1	27
daval eba 2.3.2	28
daval eba 2.3.3	28
daval eba 2.3.4	28
daval eba 2.3.5	28

Tavi 3. sicocxl is xangrZI ivobis al baTuri maxasiTebi ebi	30
3.1. gadarCenis funqcia (<i>survival function</i>)	30
3.2. sikvdil ebis mrudi (<i>the curve of deaths</i>).....	34
3.3. mokvdavobis intensivobis funqcia (<i>force of mortality</i>)	36
3.4. arauaryofiTi SemTxveviTi sidi deebis momentebis Sesaxeb Teoremebi	39
3.5. sicocxl is saSual o dro, misi dispersia, asimetriis koeficienti da eqscesi	41
3.6. mokvdavobis anal itikuri kanonebi: de muavris, gomper tcis, maikhamis, vaibul is da erl angis model ebi	43
3.7. sakontrol o daval ebebi	46
Tavi 4. narCeni sicocxl is xangrZI ivoba.....	51
4.1. narCeni sicocxl is xangrZI ivoba (<i>time-until-death</i>), misi ganawil eba.....	51
4.3. sicocxl is saSual o narCeni dro, misi dispersia. asimetriis koeficienti da eqscesi	55
4.4. Sereul i dazRveva. nawil obrivi narCeni sicocxl is xangrZI ivoba.....	57
4.5. sicocxl is narCeni drois damrgval eba, misi ganawil eba, saSual o da dispersia	59
4.6. sakontrol o daval ebebi	63
daval eba 4.6.1	63
daval eba 4.6.2.....	64
daval eba 4.6.3.....	64
daval eba 4.6.4.....	64
daval eba 4.6.5.....	64
daval eba 4.6.6.....	64
daval eba 4.6.7.....	65
daval eba 4.6.8.....	65
Tavi 5. sicocxl is wil aduri xangrZI ivoba.....	66
5.1. spl ainuri aproqsimaciebi	66
wil aduri asakebi saTvis (<i>fractional ages</i>).....	66
5.2. wil aduri asakis ganawil eba.....	70
5.3. wil aduri asakis saSual o da dispersia.....	72

5.4 L_x da T_x cxril uri sidideebi da maTi kavSiri erTmaneTTan da $a(x)$ -sTan	78
5.5. sakontrol o daval ebebi	81
daval eba 5.5.1	81
daval eba 5.5.2	81
daval eba 5.5.3	81
daval eba 5.5.4	81
Tavi 6.kol eqtiuri dazRveva	82
6.1 ramdenime piris sicocoxl is dazRveva. gaerTianebul i sicocxl is statusi (<i>joint-life status</i>)	82
6.2 gamartiveba homper tcis da maikhamis model ebisaTvis	85
6.3 ukanasknel i cocxl ad darCenil is statusi (<i>last-survivor status</i>)	87
6.4 orive statusze magal iTebi	88
6.5. k cocxl ad darCenil ebis statusebi, Sereul i statusebi (<i>compound statuses</i>)	91
6.6 sakontrol o daval ebebi	93
daval eba 6.6.1	93
daval eba 6.6.2	93
daval eba 6.6.3	93
daval eba 6.6.4	93
daval eba 6.6.5	94
daval eba 6.6.6	94
daval eba 6.6.7	94
daval eba 6.6.8	94
Tavi 7.aqtuarul i maTematikis ZiriTadi al baTuri maxasiaTebi ebis Sefasebis statistikuri meTodebi	94
7.1 al baTobebis Sefasebebi	95
7.2 parametrul i da araparametrul i Sefasebebi. ganawil ebis da gadarCenis empiriul i funqciebi	97
7.3 gl uvi empiriul i gadarCenis funqcia, misi asimptoturi waunacvl oba da wanacvl ebis kreadobis xarisxi	101

7.4 zRvrul i dispersia, skg-is kreadobis siCqare da empiriul i gl uvi gadarCenis funqciis asimtoturi normal uroba.....	106
7.5. gl uvi empiriul i ganawil ebis funqcia.....	109
7.6 sikvdil ebis mrudis araparametrul i Sefasebebi	111
7.7 sikvdil ebis mrudis birTvul SefasebebSi bundovnobis optimal uri parametrebis moZebna.....	118
7.8. saSual oebis $e_o, e_x, e_{xn}, e_{x_1;x_2}$ da dispersebis DX,DT(x) Sefaseba.....	121
7.9 intensivobis funqciis Sefasebis asimtoturi normal uroba.....	124
7.10 intensivobis funqciis interval uri Sefasebebi	130
7.11 intensivobis funqciis saSual okvadtratul SefasebebeSi kreadoba...	132
7.12 sakontrol o daval ebebi	135
daval eba 7.11.1.....	135
daval eba 7.11.2.....	135
daval eba 7.11.3.....	135
daval eba 7.11.4.....	135
daval eba 7.11.5.....	136
daval eba 7.11.6.....	136
daval eba 7.11.7.....	136
daval eba 7.11.8.....	137
Tavi 8. danarTi	138
pi robiTi aRniSvnebi	145
gamoyenebul i literatura:.....	148

Tavi 1. Sesaval i

1.1 ZiriTadi ganmartebebi

sanam uSual od aqtuarul i maTematikis sagnis da meTodebis Sesaxeb visaubrebT, aucil ebel ia SemoviRoT ZiriTadi ganmartebebi da cnebebi, romelic dagvexmareba gaverkveT im maTematikuri meTodebsa da model ebSi, roml ebic gamoiyeneba dazRvevaSi.

sicocxli is dazRvevis sferoSi aqtuarul i muSaobisaTvis erT-erT aqtual ur amocanas warmoadgens mokvdavobis nimuSis Sefaseba romelic warmodgenili iqneba pirTa j gufis saxiT. am amocanis Sesrul ebis ZiriTad instrumentad cnobilia sicocxli is cxrili (is aseve cnobilia rogorc mokvdavobis cxrili – saintereso magaliTia, sityva da misi sawinaaRmdego sityva gamoiyeneba rogorc urTierTsemcveli).

vTqvaT, ℓ_0 nebismieri ricxvia, Cveul ebriv aiReba mrgval i ricxvebi, rogor ebicaa magaliTad 1000 000. vTqvaT viwyebT ℓ_0 axal dabadebuli sicocxli eebis j gufiT. gvsurs viwinaswarmetyvel oT am adami anebidan ramdeni iqneba cocxali momavl i drois nebismier momentSi. ra Tqma unda ar vel iT amis zutad gamoTvl as, magram vimedovnebt mivideT mis axlo Sefasebamde, Tu Cven gagvaCnia sakmarisad kargi statistika. mocemul TavSi Semogvaqvs mokvdavobis stoqasturi modeli, sadac gamovikvl evT imis Sedarebit real ur dasvebas, rom sidi debi roml ebic Cven gvsurs gamoviyenoT SemTxveviti sidi debia. vTqvaT ℓ_x aris raodenoba im 0 wl is sawyisi sicocxli eebisa, roml ebic j er kidev cocxli ebi iqnebian x wl is Semdeg da vTqvaT d_x aris im

original uri 0 wl is asakis sicocxl eebis raodenoba, roml ebic daixocebian x -dan $x + 1$ asakis Sual edSi am sidideebis Soris ZiriTadi damokidebul eba aseTia:

$$l_{x+1} = l_x - d_x. \quad (1.1)$$

sicocxl is cxril i warmoadgens l_x da d_x monacemTa Sej amebas sadac x arauaryofiT i mTel i ricxvia. Semdegi warmoadgens sicocxl is cxril is nawil is magal iTs (es mxol od Tval saCinoebaa da cifrebi ar warmoadgens real urs):

სიცოცხლის ცხრილი

x	l_x	d_x
0	100 000	2000
1	98 000	1500
2	96 500	1000
3	95 500	900
⋮	⋮	⋮
ω	0	

cxril i dasrul eba romel iRac asakze, tradiciul ad aRiniSneba ω -iT, amdenad $l_\omega = 0$. es warmoadgens cxril is zRvrul asaks da aRniSnavs im pirvel asaks romel Sic sawyisi j gufidan yvel a daixoceba. ω -is faqtobrivi mniSvnel oba Seicvl eba konkretul i sicocxl is cxril ze damokidebul ebiT, magram es, rogorc wesi miReba ara umetes 110 wl isa.

1.2 al baTobebi

Tumca varaudobT, rom Cven SegviZl ia viwinaswarmetyvel oT l_x zustad, mainc iarsebebs kidev SemTxveviToba Cvens model Si, ramdenadac j er kidev cnobil i araa mocemul i pirebidan romel ime iqneba Tu ara Awertil Si cocxl ad darCenil ebs Soris drois konkretul momentSi. mosaxerxebel ia SemovitanoT el ementerul i al baTuri cnebebi. vTqvaT, arauaryofiT i n da x ricxvebi saTvis

$${}_n p_x = \frac{l_{x+n}}{l_x} \quad (1.2)$$

ras niSnavs es wevri? ganvixil oT x asakis l_x cocxl ad darCenil ebi. am j gufidan l_{x+n} raodenoba miARwevs $x+n$ asaks. es Tanafardoba gvaZl evs imis al baTobas, rom x asakis pirovneba, romel sac SemdgomSi mxol od (x) simbol oTi avRniSnavT, miARwevs $x+n$ asaks. vTqvaT:

$${}_n q_x = \frac{l_x - l_{x+n}}{l_x} \quad (1.3)$$

es gvaZl evs imis al baTobas, rom (x) dai Rupeba x da $x+n$ asakebs Soris. cxadia, rom

$${}_n q_x = 1 - {}_n p_x. \quad (1.4)$$

rogorc magal iTad, zemoT moyvaniL cxril Si gveqneboda ${}_2 p_0 = 965/1000$, ${}_2 q_1 = 25/980$.

ramdenadac qveda marcxena indeqsi `1- xSirad gvxxvdeba is gamoitoveba Canaweris moxerxebul obisaTvis. p_x niSnavs ${}_1 p_x$ -s da $q_x = {}_1 q_x$ -s. q_x si dides xSirad uwodeben x asakSi *sikvdil ianobis siCqares*.

ra aris imis al baToba, rom (x) gardaicvl eba $x + n$ da $x + n + k$ asakebs Soris? es is sididea romel sac xSirad gamoviyenebT. arsebobs misi gamosaxvis sami gza:

$$\frac{\ell_{x+n} - \ell_{x+n+k}}{\ell_x}, \quad (1.5a)$$

an

$${}_n P_x - {}_{n+k} P_x, \quad (1.5b)$$

an

$${}_n P_x k Q_{x+n}. \quad (1.5g)$$

ℓ — is mni Svel obaTa CasmiT SeiZl eba Semowmdes, rom es samive gamosaxul eba tol ia. TiToeul i maTgani intuitiurad SeiZl eba aixsnas. ganvixil oT pirvel i. mricxvel Si aris im adamianta ricxvi roml ebic aRweven $x + n$ asaks, romel ic nakl ebia $x + n + k$ asaks miRweul Ta raodenobaze. es sxvaoba unda iyos im adamianta raodenoba, roml ebic gardaicval nen or asaks Soris. am sxvaobis adamianta sawyis saerto raodenobaze ganayofi gvaZl evs moTxovnil al baTobas. meore gamosaxul ebaSi am raodenobas gamovxatavT rogorc al baTobas imisa, rom (x) icocxl ebs n wel s magram ar icocxl ebs $x + n$ wel s. mesame gamosaxul ebaSi ganvixil avT or etaps. imisaTvis rom (x) gardaicval os miTiTebul asakebs Soris man unda icocxl os $x + n$ asakamde. individual urad, $x + n$ asaks miRweul i adamiანი unda gardaicval os uaxl oesi k wl is ganmavl obaSi. Cven gveqneba saSual eba am sami gamosaxul ebidan visargebl oT imiT, romel ic CvenTvis ufro mosaxerxebel i iqneba. kidev erTi identuroba romel sac gamoviyenebT rogorc *gamravl ebi s wess* warmoadgens

$$P_{x+n} = P_{x+k} P_{x+n-k} \quad (1.6)$$

Yvel a arauaryofiti n, k da x -sTvis. es usual od SeiZl eba Semowmdes (1.2)-dan gamomdinare. intuitiurad gasagebia, rom imisaTvis rom (x) icxovros $n+k$ wel i, adamianna unda icxovros j er pirvel i n wel i, xol o Semdeg $x+n$ asakidan dawyebul i ki dev unda icxovros k wel i.

1.3 q_x mniSvnel obebiT sicocxl is cxril is ageba

praqtikaSi sicocxl is cxril is ageba xdeba $x = 0, 1, \dots, \omega - 1$ -sTvis q_x mniSvnel obebis miRebis gziT. am mniSvnel obebis miReba warmoadgens statistikur probl emas romel sac Cven dawvril ebiT ganvixil avT. es ZiriTadad xerxdeba gamokvl evis Catarebis gziT, roml is drosac vakvirdebiT sxvadasxva asakis adamianebi ramdens xans icxovreben. magal iTad, Tu Cven vakvirdebiT zusti 50 wl is asakis 1000-s kacian j gufs da maTgan wl is ganmavl obaSi 10 kvdeba, maSin q_{50} martivad SegveZl o Segvefasebina rogorc 0,01. es ra Tqma unda Zal ian gamartivebul ia da procesi sagrZnobl ad rTul s warmoadgens. arapraqtikul ia, rom SevkriboT zustad 50 wl is asakis xal xi drois erT momentSi da Semdeg davakvirdeT mTel i wl is ganmavl obaSi. praqtikul ad, xal xi gamokvl evaSi Sedis sxvadasxva dros da sikvdil is garda sxva mizezebiTac tovebs mas. garda amisa unda uzrunvel yoT sxvadasxva asakSi mniSvnel obebs Soris SeTanxmebul oba. statistikur sagans, romel ic cnobil ia rogorc *gadarCenis anal izi* am probl emebTan aqvs saqme.

am wignSi q_x -is mniSvnel obas ganvixil avT rogorc mocemul s. Semdegi formul ebis gamoyenebiT, roml ebic uSual od (1.1) da (1.3) formul ebidan gamomdinareobs sicocxl is cxril i SesaZI ebel ia aigos individual urad l_0 -dan dawyebul i:

$$d_x = l_x q_x, \quad l_{x+1} = l_x - d_x . \quad (1.7)$$

magram Cven vxedavT, rom es arc ise sworia, rogorc wesi, sinamdvil eSi aucil ebel ia l_x -is da d_x -is gamoTvl a. praqtikaSi sicocxl is cxril i ganisazRvreba mxol od q_x -is mniSvnel obebiT, rac savsebiT sakmarisia saWiro gamoTvl ebisaTvis. tradiciul i formis upiratesoba mdgomareobs mis intiuciur mimzidvel obaSi da ara misi rogorc gamoTvl is instrumentad gamoyenebaSi.

1.4 sicocxl is mosal odnel i xangrZI ivoba

sicocxl is mosal odnel i xangrZI ivoba warmoadgens erT-erT yvel aze ufro xSirad citirebul aqtuarul cnebas. Cveni ganmartebiT, amis mizezs warmoadgens is, rom mas xSirad arasworad iyeneben. ZiriTadi kiTxva SemdegSi mdgomareobs. ramdeni xani SeiZI eba x asakis pirovnebam icocxl os? ra Tqma unda erTidaimave asakis sxvadasxva piris sicocxl is xangrZI ivoba momaval Si gansxvavebul i iqneba. zogi icxovrebs ramdenime wl is manZil ze, zogi ki maSinaTve daiRupeba, magram Cven SevecdebiT mivideT garkveul saSual o maCvenebl amde. amisTvis erT-erTi midgoma iqneboda is, rom gvewarmoebina dakvirveba didi raodenobis x asakis adami nebze iqamde sanam yvel a ar daiRupeboda. maSin Cven SevZI ebdiT gamogveTval a momaval Si yvel a am adami nis sicocxl is saerTo dro. misi sawyis j gufSi Semaval

adami anTa raodenobaze ganayofi mogvcemda saWiro saSual o mniSvnel obis Sefasebas. Zal ian gamartivebul i magal iTisaTvis aviRoT zustad 60 wl is asakSi, sami adami ani. davuSvaT erT-erTi gardaicval a 62 wl is asakSi, meore $72\frac{1}{2}$ da mesame - $91\frac{1}{4}$ asakSi. sicocxli is momavali saerTo dro iqneba $2 + 12\frac{1}{2} + 31\frac{1}{4} = 45\frac{3}{4}$. gavyofT ra mas 3-ze, SegveZli ia SevafasoT, rom 60 wl is asakis adami ans SeuZli ia hqondes mol odini, rom is kidev icocxli ebs saSual od $15\frac{1}{4}$ wel s. ra Tqma unda statistikurad zusti rom iyos sam adami anze metis arCeva gvWirdeba. garda amisa, am gamokvl evisaTvis saWiro drois periodi mas absol uturad arapraqtikul s xdis. amave dros aRsaniSnavia, roca gvaqvs sicocxli is cxrili SegviZli ia miviRoT suraTi uSual od, dakvirvebis warmoebis gareSe. amaSi dasarwmunebl ad ganvixil oT sxva midgoma imisaTvis, rom miviRoT momavali Si sicocxli is sruli dro. davuSvaT viwyebT l_x - x asakis adami anebidan. erTi wl is Semdeg gveqneba l_{x+1} cocxli ad darCenili, romel Tagan TiToeuli am jamSi Cadebs sicocxli is erT wel s. ori wl is bol os aq iqneba l_{x+2} cocxli ad darCenili, romel Tagan TiToeuli saerTo jams uzrunvel yofs kidev erT wliT. Tu amgvarad gavagrZel ebT, Cven SegviZli ia SevafasoT yvel a sicocxli is momavali saerTo sicocxli is xangrZli ivoba rogorc:

$$l_{x+1} + l_{x+2} + l_{x+3} + \dots + l_{\omega-1},$$

da Tu mas gavyofT l_x -ze miviRebT Semdeg sidi des

$$e_x = \sum_{k=1}^{\omega-x-1} \frac{l_{x+k}}{l_x} = \sum_{k=1}^{\omega-x-1} p_x. \quad (1.8)$$

e_x sidide cnobil ia rogorc Semokl ebul i sicocxl is xangrZl ivoba an Semokl ebul i sicocxl is xangrZl ivoba x asakSi. sityva Semokl ebul i aRniSnavs dawevas an Sekvecas, asaxavs ra im faqts, rom es zustad is raodenoba araa romel ic Cven gvindoda. gazomvis al ternatiul sqemaSi Cven cotas vityuebiT, am sqemistvis zomas warmoadgens mxol od sicocxl is drois Semdgomi mTel i wl ebi da ignorebas ukeTebis sikvdil is wel s. zemoT moyvanil Cvens magal iTSi, gamoTvl is al ternatiul i meTodi Tanaxmad, im 60 wl is adamians romel ic gardaicval a $72\frac{1}{2}$ wl is asakSi daericxeba saerto sicocxl idan mxol od 12 wel i, faqtobrivi $12\frac{1}{2}$ wl is nacvl ad. pirovnebas romel ic gardaicval a $91\frac{1}{4}$ asakSi daericxeba 31 wel i, faqtobrivi $31\frac{1}{4}$ wl is nacvl ad. Cven vamcirebT 0-dan 1 wel s Soris wel s yvel a adamianisaTvis, da gonivrul ia wl is naxevari miviRoT saSual od. rogorc wesi, WeSmarit sicocxl is xangrZl ivobas uwodeben *sicocxl is srul xangrZl ivobas x asakSi da aRniSnaven e_x -iT*

$$e_x^0 = e_x + \frac{1}{2}.$$

e_x -s ufro dawvril ebiT gamovikvl evT momdevno TavebSi.

x -is nebismieri mniSvnel obisaTvis arsebobs e_x -is gamoTvl is martivi rekurentul i formul a. (1.8)-is meore formul idan:

$$\begin{aligned}
 e_x &= p_x + {}_2p_x + {}_3p_x + \cdots + {}_{\omega-x-1}p_x = \\
 &= p_x(1 + p_{x+1} + {}_2p_{x+1} + \cdots + {}_{\omega-x-1}p_{x+1}) = \\
 &= p_x(1 + e_{x+1}). \tag{1.9}
 \end{aligned}$$

meore striqoni miReba (1.6) gamravl ebis wesis gamoyenebiT. miaqcieT yuradReba imas, rom es aris Sebrunebul i rekurentul i formul a, ramdenadac gvaZl evs Semdgomi, ufro meti argumentis mixedviT funqciis miSvnel obas. rekurentul oba iwyeba sawyisi $e_\omega = 0$ mniSvnel obidan. sasargebl oa (1.9)-s mivceT intiuciuri axsna. momaval Si nebismier mTel ricxvmade misaRwevad (x) -ma unda Tavidan icxovros $x + 1$ asakamde, rogorc es gamosaxul ia p_x mamravl iT. maSin individi daasrul ebs sicicxl is erT wel s, da amis garda, saSual od, momaval i dro, am asakis adamianisaTvis momaval Si mosal odnel i mTel i ricxvi, $x + 1$ asaki, am droisTvis dasrul ebul i iqneba.

xazgasmiT unda aRiniSnos, rom sicocxl is xangrZl ivoba warmoadgens asakis funqcias. TiToeul i x asakisaTvis am asakSi saSual o sicocxl is xangrZl ivoba gvaZl evs momaval i wl ebis im saSual o ricxvs, rasac (x) icocxl ebs. ZiriTadi mizezi imisa, rom vaxdent mis araswor citirebas mdgomareobs imaSi, rom mas gamovsaxavT rogorc ricxvs da ara rogorc funqcias. gazeTebSi an msgavs wyaroebSi SeiZl eba vnaxoT aseTi Sinaarsis gancxadeba `sicocxl is xangrZl ivoba gaizarda 75,3-dan 75,8 wl amde~. avtori yovel Tvis gul isxmobs sicocxl is xangrZl ivobas mxol od 0 asakidan. es ra sakvirvel ia sainteresoa, magram gadmogvcems garkveul wil ad SezRudul informacias. adamians, romel mac miaRwia 80 wel s da surs daadginos, kidev ramden xans SeuZl ia savaraudod icocoxl os, ar exmareba gancxadeba imis Sesaxeb, rom axal Sobil ebi saSual od 75,8 wl amde cocxl oben.

aseve unda aRiniSnos, rom sicocxl is saSual o xangrZl ivoba saSual o xangrZl ivobaa da ara adamianis saSual o asaki, roml is

miRwevasac SeiZl eba is moel odes. magal iTad, Cven vambobT, rom sicocxl is xangrZl ivoba 50 wl is asakSi warmoadgens 31,2 wel s, es ki niSnavs, rom 50 wl is asakis adamiani SeiZl eba moel odos, rom miaRwevs 81,2 wl amde. am Tval sazrisiT garkveul i dabneul oba arsebobs, romel ic isev da isev im tendenciis Sedegs warmoadgens sadac mxol od 0 asakis Sesaxeb ityobinebian da xangrZl ivoba da asaki erTidaigivea.

arsebobs mraVal i sidide, romel is miRebac SesaZl ebel ia sicocxl is cxril idan, da romel ic saintereso, magram mxol od erTis Sesaxeb gavamaxvil ebT aq yuradRebas. zogj er gvaintereSebs momdevno n wl is ganmavl obaSi (x) -is cxovrebis saSual o xangrZl ivoba, sadac n garkveul i fiqsirebul i xangrZl ivobaa. sidide

$$\sum_{k=1}^n \frac{\ell_{x+k}}{\ell_x} = \sum_{k=1}^n {}_k P_x \quad (1.10)$$

cnobil ia rogorc Semokl ebul i n wl iani droiT*i* sicocxl is xangrZl ivoba x asakSi. es gvaZl evs im adamianis, romel mac Semdgomi n wel i icocxl a, wl ebis mTel ricxvs, romel ic amJamad x asakisaa. es aris is, rasac Cven gamoviTvl idiT, Tu gavimeorebdiT zemoT moyvanil al ternatiul sazom sistemas, magram dakvirvebas davasrul ebdiT n wl is Semdeg. imisaTvis rom es avawyoT sikvdil is wel s arasrul i aRricxvisaTvis saWiroa garkveul i sifrTxil e. isini vinc cxovrobd*a* $x+n$ asakamde Seitanen srul n wel s, aqedan gamomdinare mxol od $(\ell_x - \ell_{x+n})$ adamiani. roml ebic daiRupnen n wel ian vadaSi unda iqnen gaTval iswinebul i koreqtirebis dros. rom miviRoT ufro zusti n wl iani droiT*i* sicocxl is xangrZl ivoba x asakSi (1.10)

რადენობას უნდა დავუმატოთ არა $\frac{1}{2}$, არამედ $\frac{1}{2}(\ell_x - \ell_{x+n})/\ell_x$,
 იმისათვის, რომ მივიღოთ სრული n წლიანი დროის სიცოცხლის
 ხანგრძლივობა x ასაკში

$$\sum_{k=1}^n p_x + \frac{1}{2} q_x.$$

1.5 სიცოცხლის ცხრილები არცევა

სიცოცხლის ცხრილი იმ ფაქტს ასახავს, რომ ასაკი უარყოფითად
 მომავალში მოკვდავობის განსაზრვების ზირითად ფაქტორს. არსებობს, რა
 ტყმა უნდა, რამდენიმე სხვა ფაქტორიც, რომლებიც გავლენას ახდენენ
 მომავალ ცხოვრებაზე, ისეთები როგორცაა სქესი, ჯანმრთელობის
 სტატუსი, ცხოვრების წესი და გეოგრაფიული მდგომარეობა. პრაქტიკაში
 ასეთი ფაქტორების გავლენების დამუშავება ხდება სიცოცხლის
 სხვადასხვა ცხრილებით. ზოგიერთი მათგანი ურუდავს იმ განსაზრვულ
 ჯგუფის სიკვდილიანობის გამოკვლევას რომლის გამოყოფაც ტყვენ
 გსურს. ყველაზე უფრო ია პრაქტიკაში განხორციელდება იმისათვის
 ყველაზე მნიშვნელოვანი განსხვავება.

სამცნეულია, გაურკვეველი მიზეზებით, რომლის სრული ასაკი
 არავის არ შეუძლია, რომ ღალატი კაცებზე დიდხანს ცოცხლობენ.
 ასაკების სასუალო დიაპაზონისათვის დამახასიათებელია, რომ
 ერთდროულად ასაკის ღალატი სიცოცხლის ხანგრძლივობა მამაკაცების
 სიცოცხლის ხანგრძლივობაზე 5-დან 7 წლამდე უფრო მეტია. იმისათვის,
 რომ ეს ასაკი ხდება ღალატი და მამაკაცების სიცოცხლის ცხრილები
 გაცილებით უფრო ხანგრძლივია.

ბოლო დროს მოწვევის საფრთხის საცნებელია ხდება
 მნიშვნელოვანი სტატისტიკური მონაცემების შეგროვება. ამან იკამდე

miiyvana sadazRvevo kompaniebi, rom isini mwevel Ta da aramwevel TaTvis ageben sxvadasxva sicocxl is cxril ebs.

sicocxl is cxril is arCeva aseve mniSvnel ovnad iqneba damokidebul i gasayidad arsebul i kontraqtis tipze. mosaxl eobis aRweris monacemebis safuZvel ze miRebul i sicocxl is cxril ebi ar gamodgeba sadazRvevo miznebisatvis. adamianebi, roml ebi c miiRebian sadazRvevo pol ise bisatvis, rogorc wesi, gamokvl eul ni arian j amrTel obaze sadazRvevo kompaniebis mier, raTa darwmunebul i iyvnen, rom maTi j amrTel obis mdgomareoba damakmayofil ebel ia. maT SeuZl iaT imedi hqondeT, rom zogagad saerTo mosaxl eobidan aRebul imave asakis adamianebeze met xans icocxl eben. dazRvevisatvis sicocxl is cxril ebi mxol od sadazRvevo kompaniis monacemebze dayrdnobiT igeba.

kidev erTi gansxvaveba SeiZl eba iyos sxvaoba cal keul kontraqtebsa da j gufur kontraqtebs Soris. pirvel SemTxevavSi myidvel ebi gadawyvetil ebas iReben sadazRvevo xel Sekrul ebaSi Sesvl is Taobaze sakuTari j amrTel obis da sakuTari interesebidan gamomdinare. ukanasknel is dros ki damsaqmebel i yidul obs kontraqts, rom moicvas TanamSromel Ta didi j gufi. orive SemTxvevaSi mosal odnel ia mokvdavobis sxvadasxva model i.

arsebobs mraval i sxva magal iTic, romel sac aq ar ganvixil avT, Tumca zogierT maTganze mokl ed miTiTebul i iqneba sxva TavebSi. mkiTxvel ma unda icodes, rom aqtuaris mniSvnel ovan amocanas warmoadgens konkretul i gamoyenebisatvis Sesabamsi cxril is arCeva.

1.6 standartul i aRniSvnebi da terminologia

ukve Semovitanet standartul i simboloebi ${}_n p_x$, ${}_n q_x$, e_x , e_x^0 da ω .

simbol ${}_n | k q_x$ ni Snavs al baTobas imisa, rom (x) mokvdeba $x + n$ da $x + n + k$ asakebs Soris, es is raodenobaa, romelic Cven ukve sami gziT gamovsaxet, rogorc es naCvenebi iyo (1.5)-Si. qveda indeqsi 1 gamoitoveba, ase rom ${}_n | q_x$ ni Snavs ${}_n | q_x$ -s. am vertikal uri xazis gamoyeneba warmoadgens tipiur aqtuarul saSual ebas `l odinis periodis- aRsaniSnavad. am SemTxvevaSi simbol o gamoiyeneba imis aRsaniSnavad, rom adamiანი daicdis n wel s da daiRupeba Semdgomi k wl is ganmavl obaSi.

(1.10)-Si sidi de aRiniSneba $e_{x:\overline{n}}$ da sruli sicocxli is xangrZi ivoba aRiniSneba $e_{x:\overline{n}}^0$ -iT.

1.7 cxril is nimuSi

Semdeg TavebSi el eqtronul i cxril ebis problemisaTvis, romlebic moitxoven sicocxli is cxril ebs Semogvyavs cxril is nimuSi is Semdegnairad moicema

$$q_x = \begin{cases} 1 - e^{-0,00005(1,09)^x}, & x = 0, 1, \dots, 118, \\ 1, & x = 119. \end{cases} \quad (1.11)$$

gvaqvs $\omega = 120$. formul a advil ad programirdeba cxril ad, swored esaa cxril istvis aseTi formis micemis mizezi. arsebul i cxril is warmodgena saWiroebs individual urad cifrebis Seyvanas. am parametruli formis kidev erT upiratesobas warmoadgens is, rom ori mudmiva 0,000 05 da 1,09 SeiZl eba

Seicval os imisaTvis, rom uzrunvel yofil i iyos Sedarebis mizniT sxvadasxva cxril ebis mraval ferozneba. Cveni cxril i cxril is nimuSia da ar unda iqnas miRebul i rogorc real uri Tanamedrove sikvdil ianobis real isturi suraTi. es gansakuTrebiT namdvil ia axal gazrda an Zal ian moxucebul i asakisaTvis, rogorc es mogvianebiT teqstSi iqneba ganxil ul i.

1.8 sakontrol o daval ebebi

a tipis daval ebebi

daval eba 1.1

mocemul ia, rom $q_{60} = 0,20, q_{62} = 0,25, q_{63} = 0,30, q_{64} = 0,40$.

(a) ipoveT l_x 60-dan 65 wl amde asakisaTvis, dawyebul i $l_{60} = 1000$ -dan

(b) ipoveT Semdegi qmedebebis al baToba:

(i) (61) mokvdeba 62 wl idan 64 wl amde asakSi.

(ii) (62) icocxl ebs 65 wl is asakamde.

(g) mocemul ia, rom $e_{65} = 0,8$, ipoveT e_x $x = 60$ -dan 65-mde-sTvis.

daval eba 1.2

mocemul ia, rom ${}_5p_{40} = 0,8, {}_{10}p_{45} = 0,6, {}_{10}p_{55} = 0,4$. ipoveT imis al baToba, rom (40) gardaicvl eba 55 da 65 asakebs Soris.

daval eba 1.3

davuSvaT, rom tipiuri 70 wl is asakis 100 kaciani j gufidan pirvel i wl is manzil ze mokvdeba 10, meore wel s 15, xol o mesame wel s 20. gamoTval eT q_{70} , q_{71} , q_{72} , da ${}_3p_{70}$.

b tipis daval ebebi

daval eba 1.4

davuSvaT rom

$$l_x = 100 - x, \quad x = 0, 1, \dots, 100.$$

(a) ${}_n p_x$ (b) ${}_n q_x$, (c)-sTvis moZebneT imis al baTobis gamosaxul eba, rom (x) mokvdeba $x + n$ da $x + n + k$ asakebs Soris.

daval eba 1.5

mocemul ia, rom $e_{60} = 17$, ${}_{10}p_{50} = 0,8$ da rom 50 wl is asakSi mosal odnel i 10 wl iani Semokl ebul i cxovrebis dro Seadgens 9,2-s ipoveT e_{50}

daval eba 1.6

teqstTan miaxl oebiT, daamtkiceT Semdegi mtkicebul eba da mieciT intuiciuri axsna:

$$e_x = \frac{1}{2}q_x + p_x(1 + e_{x+1}).$$

daval eba 1.7

davuSvaT, rom q_x udris mudmiv q -s yvel a x -Tvis. (avRni SnoT, rom amSemTxvevaSi $\omega = \infty$). vipovoT gamosaxul eba q da n terminebSi (a) ${}_n p_x$, (b) e_x sTvis. rogor fiqrobT es gvaZl evs real istur sicocxl is cxril s? ratom an ratom ara?

savarj i Soebis el eqtronul i cxril i

daval eba 1.8

sicocxl is cxril is nimuSis gamoyenebiT, rogorc es moicemoda (1.11) formul iT, gamoviyenoT rekurentul oba imisaTvis rom vipovoT e_x $x = 0, 1, \dots, 1 - \omega$ -sTvis. movaxdinoT fokusireba e_0 -ze. ramdenad Semcirdeba Tu 0,000 05 mudmivas Sevcvl iT 0,000 06-iT? ra moxdeba Tu 0,000 05 igive darCeba da 1,09 Sei cvl eba 1,092-iT?

Tavi 2. sadazRvevo saqmis Sesaval i

2.1. aqtuarul i maTematikis sagani

saxel mZRvanel oSi mocemul ia maTematikuri meTodebis da model ebis Sesaxeb sawyisi monacemebi, roml ebic gamoiyeneba dazRvevaSi. am samecniero mimarTul ebis sayovel Taod miRebul i saxel wodebaa – **aqtuarul i maTematika** (*actuarial mathematics*) da warmoSobil ia *actuary* – aqtuaridan, sadazRvevo sazogadoebis statistikosidan. Sesabamis ekonomikur da iuridiul discipl inebTan erTad aqtuarul i maTematika qmnis codnis ufro farTe ares – **aqtuarul mecnierebas** (*actuarial science*), romel ic warmoadgens sadazRvevo biznesis Teoriul safuZvel s.

Tumca aqtuarul i maTematika farTod iyenebs al baTobis Teoriis da maTematikuri statistikis meTodebs, Tavisi *sagniT, meTodebiT da gamoyenebis sferoTi* is warmoadgens damouki debel samecniero mimarTul ebas.

aqtuarul ganaTI ebas msofli oSi saukunoebrivi tradiciebi gaaCnia, magram Cvens qveyanaSi Tavisufal i sabazro urTierTobis

Ti Tqm is 70 wl iani ar arsebobis pirobebSi aqtuarul i mecniereba praqtikul ad ar arsebobda XX saukunis 90 wl ebande. amJamad gaCnda didi interesi am sferos mimarT, rac dakavSirebul ia sadazRvevo kompaniebis mxridan special ist-aqtuarebis gazrdil moTxovnasTan.

profesiul i momzadebis yvel aze maRal msofli io standartis iZi eva aqtuarebis sazogadoebis programa (aSS).

ganasxvaveben aqtuarul maTematikas qonebriv da pirad dazRvevaSi. *qonebriv dazRvevaSi (non-life insurance)* igul isxmeba sadazRvevo saqmianobis yvel a saxe, romel ic araa dakavSirebul i pirad dazRvevasTan (sacxovrebl is, avtomobil is, sawarmos, sabanko kapital is da a.S. dazRveva). *piradi (sicocxli i) dazRvevis (life insurance)* qveS moiazreba sicocxli is, janmrTel obis, pensiis da a.S. dazRveva.

ganaszRvreba 2.1.1 *ful adi saxsrebs anu p_1, p_2, \dots, p_n sidi deebis, roml ebsac mZRvevel ebi uxdi an sadazRvevo kompaniebs uwodeben sadazRvevo premi ebs (premiums).*

ganaszRvreba 2.1.2 *$b_1, b_2, \dots, b_v, v \leq n$ sidi deebis roml ebsac ixdis kompani av sadazRvevo SemTxvevis dadgomis as uwodeben sadazRvevo gadaxdebs (benefits).*

cxadia, rom sidi deebi $b_j \gg p_j$, winaaRmdeg SemTxvevaSi aravin daiZRvevs TavS. I arad sadazRvevo pol isis yidvisas dazRveul i Tavidan iSorebs finanasur risks, romel ic sadazRvevo SemTxvevis ganuszRvrel obasTanaa dakavSirebul i. am *risks (risk)* Tavis Tavze iRebs sadazRvevo kompania, roml istvisac riski mdgomareobs

SemTxveviT *sarCel Si (claim)*, romelic Sesazl ebel ia mas waredginos.

aqtuarul maTematikaSi gansakuTrebul i yuradReba eTmoba terminol ogiis da aRniSvnebis standartizacias. imisaTvis, rom gaadvil des aqtuarebs Soris urTierToba, gaadvil des samecniero kvl evebis Sedegebis danergva da a.S. j er kidev 1898 wel s aqtuarTa saerTasoris kongresma gadawyvita moaxdinos im terminol ogiis da ZiriTadi sidi deebis aRniSvnebis standartireba, romlebic gv xvdeba sadazRvevo maTematikaSi. saxel mZRvanel oSi aseTi aRniSvnebis didi raodenoba Segv xvdeba, xSirad sakmaod ucveul oc. aseTi cnebebis da aRniSvnebis Tavisufali fl oba warmoadgens aqtuarebis profesional uri codnis nawil s. amitom am terminebis da aRniSvnebis damaxsovrebas seriozul i yuradReba unda mieqces.

2.2 sadazRvevo kompaniis umartivesi modeli

sadazRvevo maTematikaSi xdeba Semdegi ZiriTadi probl emebis gadawyveta.

1. p premiasa b gadaxdas Soris `swori~ Tanafardobis moZebna, $p \ll b$. amaSi Sedis, magal iTad, neto-premiis gamoTvl a, buto-premiis gamoTvl a, im gadaxdis gamoTvl a ris ufl ebasac miscems sadazRvevo kompania Tavis TavS da a.S. SevniSnoT, rom neto-premia Seesabameba kompaniis saSual o nul ovan mogebas.

2. gakotrebis al baTobis gamoTvl a, romelic mniSvnel ovani gadawyvetil ebis miRebis safuZvel s warmoadgens. Tu $U-iT$ avRniSnavT kompaniis kapital s an mis rezervs, xolo gadaxdebis j ams $s-iT$,

$$S = b_1 + b_2 + \dots + b_n$$

sadac b_j sadazRvevo kompaniis mimarT j -uri sarCel ia, maSin gakoTrebis al baToba uxeSad $P(S > U)$ -is tol ia, xol o aragakoTrebis al baToba tol ia $P(S \leq U)$ -is. cxadia, rom

$$P(S > U) + P(S \leq U) = 1.$$

3. sadazRvevo kompaniis rezervebis gaangariSeba.

ganxil ul i probl emis gadaWris il ustrieba movaxdinoT sadazRvevo kompaniis muSaobis umartivesi model is magal iTze, romelic agebul ia mxol od al baTobis Teoriis central uri zRvariTi Teoremebis gamoyenebiT.

ganvixil oT Semdegi idial izirebul i sqema. vTqvaT wl is dasawyisSi firmaSi Tavi daizRvia $x=26$ wl is n mamakacma. vTvl iT, rom TiToeul i kl ienti ixdis p premias, da aqedan gamomdinare, firmam miiRo jamuri $p \cdot n$ Semosaval i, romelic SemdgomSi Seadgens mis rezervs $U = pn$. $b_i = 1$ -iT avRniSnoT firmis mimarT wayenebul i sarCel i, Tu wl is ganmavl obaSi i -uri kl ienti gardaicvl eba.

damateba 1-dan mokvdaobis cxril is gamoyenebiT, nebi smieri $i = 1, \dots, n$ -sTvis, vpoul obT

$$P(b_i = 1) = q_{26} = 0,0293, \quad P(b_i = 0) = p_{26} = 1 - q_{26} = 0,99707.$$

imis al baToba, rom kompania ar gakoTrdeba tol ia

$$P\left\{\sum_{i=1}^n b_i \leq U\right\} = P\left\{\frac{\sum_{i=1}^n b_i - E\sum_{i=1}^n b_i}{\sqrt{D\sum_{i=1}^n b_i}} \leq \frac{U - E\sum_{i=1}^n b_i}{\sqrt{D\sum_{i=1}^n b_i}}\right\}. \quad (2.2.1)$$

aq da Semgom simbol oebi $E\xi$ da $D\xi$ ni Snaven ξ SemTxveviTi sididis maTematikur I odins (saSual o) da dispersias.

viTval iswinebT ra b_i SemTxveviTi sididis diskretul obas, nebi smieri $i = 1, \dots, n$ -sTvis gvaqvs

$$Eb_i = 1 \cdot q_{26} + 0 \cdot p_{26} = q_{26} = 0,00293,$$

$$Db_i = Eb_i - (Eb_i)^2 = 0,00293 - (0,00293)^2 \approx 0,00292.$$

ramdenadac praqtikaSi b_i sarCel ebi damouki debel ia, amdenad (2.2.1) Semdegi saxiT gardaiqmneba

$$P \left\{ \frac{\sum_{i=1}^n b_i - n \cdot 0,00293}{\sqrt{n \cdot 0,00292}} \leq \frac{U - n \cdot 0,00293}{\sqrt{n \cdot 0,00292}} \right\}.$$

dazRveul Ta $n = 3071$ raodenobi saTvis mi vi RebT

$$nEb_1 = 3071 \cdot 0,00293 \approx 9, \quad nDb_1 = 3071 \cdot 0,00292 \approx 9.$$

e.i. S SemTxveviTi sididis saSual o da dispersia erTmaneTs emTxveva, rac zogadad rom vTqvaT miuTitebs S puasonis ganawil ebaze. simartivisaTvis visargebl oT central uri zRvrul i TeoremiT, roml is Tanaxmadac

$$P \left\{ \frac{\sum_{i=1}^n b_i - 9}{3} \leq \frac{U - 9}{3} \right\} \approx \Phi \left(\frac{U - 9}{3} \right),$$

sadac

$$\Phi(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^x e^{-u^2/2} du$$

warmoadgens al baTobebis integral s (standartul i normal uri kanonis ganawil ebis funqcia).

vTqvaT kompaniis xel mZRvanel obas awyobs aragakotrebis 0,95 al baToba. maSin, $\frac{U-9}{3}$ -is mimaT

$$\Phi\left(\frac{U-9}{3}\right) = 0,95$$

gantol ebis amonaxsniT mi vi RebT $\frac{U-9}{3} = x_{0,95}$, sadac $x_{0,95} = 1,645$ standartul i normal uri kanonis 0,95 donis kvantil ia.

aqedan gamomdimare, sadazRvevo kompanias am SemTxvevaSi unda hqondes $U = 3 \cdot 1,645 + 9 \approx 13,935$ rezervi, xol o dazRvevaze gadaxda (premia) unda Seadgendes 0,00453 nawil s $b = 1$ sarCel isas, ramdenadac

$$p = \frac{U}{n} = \frac{13,935}{3071} = 0,00453.$$

Tu $b = 100\ 000$ l ars, maSin premia Seadgens

$p = 100\ 000 \cdot 0,00453 \approx 453$ l ars wel iwadSi, rac TveSi daaxl oebiT 38 l ars Seadgens, ris gadaxdac SeuZl iaT mcire Semosavl is mqone kl ientebSac.

sakontrol o daval ebebi

daval eba 2.3.1

SeadgineT sxvadasxva riskebi:

- 1) studentis,
- 2) meSaxtis,
- 3) avtomobil is mZRol is
- 4) oj axis,
- 5) organizaci is,

- 6) mxaris,
- 7) qveynis,
- 8) kacobriobis zogadad.

daval eba 2.3.2

ratom ar SeiZl eba miiRoT xval Tqveni mezobl is erT-erTi
 ZaRl is mokvl is riskisagan dacvistvis dazRveva?
 romel i riskebis dazRveva xdeba nawil obriv?
 romel i riskebi izRveva aucil ebl ad?

daval eba2.3.3

Tqvens mier daval eba 1.3.1-Si Sedgenil i riskebidan romel i
 aris:

- 1) dasazRvevi,
- 2) aradasazRvevi,
- 3) nawil obriv dasazRvevi,
- 4) aucil ebl ad dasazRvevi.

daval eba 2.3.4

1.2. ganyofil ebis meTodikiT gakotrebis 0,05 da 0,01
 al bTobisas ipoveT p premia $x=26$ wl is qal ebisatvis. CaatareT
 qal ebisatvis Sedegebsa da 1.2 ganyofil ebaSi mamakacebisTvis
 miRebul Sedegebs Soris SedarebiTi anal izi.

daval eba 2.3.5

aageT sadazRvevo kompaniis muSaobis model i, im pirobiT, rom
 s j amuri gadaxdebis ganawil eba puasonurs warmodgens.

darwmundi T, rom am SemTxvevaSi 1.2 ganyofil eba porobebi T $p \approx 114$
I ars gakotrebis 0,05 al baTobisas da $p \approx 130$ I ars gakotrebis 0,01
al baTobisas.

Tavi 3. sicocxl is xangrZI ivobis al baTuri maxasiTebi ebi

3.1. gadarCenis funqcia (*survival function*)

upirvel esad unda aRiniSnos, rom sicocoxl is dazRvevaSi ganxil uli yvela metodi da modeli misarebia sxva saxis dazRvevisatvisac. vTqvaT xarNiSnavs sicocxl is xangrZI ivobas, x_i - i -uri individi sicocxl is xangrZI ivobaa. dazRvevis sxva saxesi x -is qes SeiZl eba vigul sxmoT:

- 1) daavadebis dadgomamde dro (tkipis encephaliti, Iaimenis daavadeba);
- 2) avtomobilis avariis garese musaobis dro;
- 3) qonebaze zaral is miyenebamde dro da a.S.

sikvdilis momentis, avadmyofobis dawyebis da avariis moxdenis ganusazRvrel oba anu winaswargaurkvevl oba warmoadgens dazRvevisas SemTxvevitobis wyaros, rac sasual ebas izl eva gamoyenebuli iyos SemTxveviti xdomil oba, sidide, procesi sicocxl is janmrTelobis, avtomobil ebis a.S. dazRvevis sxvadasxva aspektebis anal izis dros.

cxadia, rom konkretuli adamiანის სიკვდილის მომენტის შესახებ რაიმე განსაზრვრული ტყმა, როგორც ვესი, შეუზღებელია. მაგრამ, თუ განიხილება ადამიანთა საკმაოდ დიდ *erTgvarovani* ჯგუფი, მაშინ მისთვის უკვე სამართლიანია კანონზომიერებები, რომელიც დამახასიათებელია მასობრივი SemTxveviti მოვლენებისათვის, სიქსირეთა მდგრადობა, ნორმალური ან პუასონის განაწილებების კანონებისადმი მსგავსება და ა.შ. ამიტომ ალბათობის თეორიის ტერმინოლოგიის გამოყენებით შესაზღებელია ვილ აპარატო sicocxl is xangrZI ivobis როგორც x SemTxveviti სიდიდის შესახებ, ამასთან $X \geq 0$.

x SemTxveviTi sidi dis amomwurav maxasiaTebel s warmoadgens Semdegi ganawil ebis funqcia

$$F(x) = P(X \leq x).$$

aqtuarul matematikaSi Cveul ebriv ganawil ebis funqciis nacvl ad iyeneben gadarCenis funqcias

$$\boxed{s(x) = P(X > x) = 1 - F(x)} \quad (3.1.1)$$

romelic warmoadgens imis al baTobas, rom adamiანი მიაRwevs x wl amde. rogorc adre vTqviT, x wl amde asakis individums aqtuarul maTematikaSi aRniSnaven (x)-iT.

gadarCenis funqciis formul a CarCoSi CavsviT, randenadac $s(x)$ waemoadgens terminebs da aRniSvnebs Soris erT-erT ZiriTads aqtuarul maTematikaSi. SemdgomSi im formul ebs roml ebsac gansakuTrebuli yuradReba unda mieqces (3.1.1)-is msgavsad ganval agebT.

gadarCenis funqcias rogorc ganawil ebis funqciis damatebiT funqcias gaaCnia Semdegi TviSebebi:

- 1) $s(x)$ kl ebul obs (mkveTrad);
- 2) $s(0) = 1, s(\infty) = 0$;
- 3) $s(x)$ uwyvetia marj vni dan.

magram mokvdavobis real uri procesisaTvis 1) da 3) TviSebebi ramdenadme saxes icvl is. marTlac, gadarCenis funqcia *mkacrad* unda *kl ebul obdes*, ramdenadac iarsebebda ramdenime periodi adamiანის ცხოვრებაSi, magal iTad, $\Delta x = x_2 - x_1$, roml is ganmavl obaSi is ar mokvdeboda, da $s(x)$ unda iyos *uwyveti*, winaaRmdeg

SemTxvevaSi iarSebebda iseTi x_0 momenti adamiანis cxovrebaSi, რომელიც ის მოკვებდა ხოლმე ნული სიგანის განსხვავებული ალბათობით $\Delta P = s(x_{0-}) - s(x)$, $s(x_{0-}) = \lim_{x \rightarrow x_{0-}} s(x)$, $s(x_0) = \lim_{x \rightarrow x_{0+}} s(x)$.

გარკვეული ხარისხით გარდენის ფუნქციის ელვანებზე დამოკიდებული რეალური დამოკიდებული რასიათის შესახებ შეიძლება განსაკუთრებული ყველაზე მოკლე საბოლოო მამაკაცების და ღალატის (1984-1985 წლები), ასევე აშშ-ს მოსახლეობის ცხრილები მიხედვით.

მამაკაცები (სსრკ, 1984-1985)

x	0	14	20	30	40	50	60
$s_1(x)$	1,000	0,954	0,947	0,922	0,878	0,795	0,651

70	80	90	100	110
0,434	0,188	0,003	0	0

ქალები (სსრკ, 1984-1985 წ.)

x	0	14	20	30	40	50	60
$s_2(x)$	1,000	0,964	0,961	0,953	0,939	0,908	0,841

70	80	90	100	110
0,700	0,417	0,008	0	0

აშშ-ს მოსახლეობა

x	0	10	20	30	40	50	60
$s_3(x)$	1,000	0,983	0,977	0,965	0,949	0,915	0,837

70	80	90	100	110
0,682	0,432	0,142	0,012	0

რამდენად რეალური x სიცოცხლის ხანგრძლივობა შემოაზრულია აზრული ელვანებით (*limiting age*) $\omega=100 - 120$ წელი, ამდენად

$$s(x) = 0, \quad x > \omega.$$

amis gamo sicocxl is xangrZl ivobis cxril i (sxc) Cveul ebriv dgeba mTel i $x \leq \omega$ ricxvebisaTvis. magram anal itikurad mocemul i $s(x)$ funqciisaTvis sicocxl is dro, rogorc wesi, SeuzRudavia, amasTan $s(x)$ parametrebi ise SeirCeva, rom $P\{X > \omega\}$ al baToba sakmarisad mcire iyos.

gamovarkvIoT, rogoraa dakavSirebul i gadarCenis $s(x)$ funqcia sxc-is ZiriTadebidan erT-erT zogad l_x maxasiaTebel Tan (danarTi 1). ganvixil oT sakmarisad didi j gufi l_0 axal dabadebul ebidan (moxerxebul obisaTvis iReben $l_0 = 100\ 000$) da movaxdinoT maTi sicocxl is xangrZl ivobis an sikvdil is momentis fiqsireba: X_1, X_2, \dots, X_{l_0} . SemovitanOT xdomil obisaTvis A indikator i:

$$I(A) = \{1, \text{Tu xdomil oba moxda}; 0, \text{winaaRmdeg SemTxvevaSi}\}.$$

maSin, am j gufis warmomadgenel Ta raodenoba, roml ebmac miarwies x asaks aris:

$$L(x) = \sum_{i=1}^{l_0} I(X_i > x)$$

SemTxveviTi sidide, roml is maTematikuri l odinic gansazRvravs l_x sidides:

$$l_x = El_x = \sum_{i=1}^{l_0} EI(X_i > x) = \sum_{i=1}^{l_0} P(X_i > x) = \sum_{i=1}^{l_0} s(x) = l_0 s(x),$$

e.i.

$$\boxed{l_x = l_0 \cdot s(x)} \quad (3.1.2)$$

(3.1.2) formul idan gamomdinareobs, rom

1) l_x mrudi icvl eba x asakze damokidebul ebiT $s(x)$ gadarCenis funqciis anal ogiurad l_0 mamravl -mudmivi sizustiT;

2) $s(x) = l_x / l_0$ es aris ganxil ul i axal Sobil ebis j gufidan x asakamde mi Rweul Ta saSual o wil i.

danarTSi warmodgenil i sxc-s Tanaxmad, $l_{14} = 95,438$ mamakacebisaTvis niSnavs, rom 100 000 axal Sobil idan 14 wl amde aRwevs saSual od 95 438 biWi, xol o 14 wl amde mi Rweul Ta saSual o wil i xal Sobil Ta am j gufidan tolia $s(14) = 0,95438$ -is.

3.2 sikvdil ebis mrudi (the curve of deaths)

ganvixil oT wina paragrafidan aSS-s mosaxl eobisaTvis sxc-s monacemebi da movaxdinoT maTi sxvagvari interpretacia. Tu aviRebT $l_0 = 1000$, maSin sicocxl is pirveli 10 wl is ganmavl obaSi daiRupeba daaxl oebiT 17 kaci, 10-dan 20 wl amde – 6 kaci, 20-dan 30 wl amde – 12 kaci, 30-dan 40 wl amde – 16 kaci, 40-dan 50 wl amde – 34 kaci, 50-dan 60 wl amde – 78 kaci, 60-dan 70 wl amde – 155 kaci, 70 wl idan 80 wl amde – 250 kaci, 80-dan 90 wl amde – 290 kaci, 90-dan 100 wl amde – 130 kaci, 100-dan 110 wl amde – 12 kaci.

cxadia, rom interval ebad dayofil i es monacemebi ufro Tval saCinod axasiaTebis mokvdaobas im monacemebTan SedarebiT, roml ebic mocemul cxril Sia warmodgenil i. magal iTad, SegviZl ia gamovyoT pirveli aTwl eul i, romel Sic sikvdil ianoba samjer metia, vidre meorSi, yvel aze usafrTxo aTwl eul Si, an 70 wl idan 90 wl amde periodSi, roml is ganmavl obaSi daiRupa 540 adamiani, rac sawyisi j gufis naxevarze mets $l_0 = 1000$ adamians Seadgens.

axl a cxadi xdeba $(x, x+t)$ asakobrivi interval ebisaTvis

$${}_t D = L(x) - L(x+t) = \sum_{i=1}^{l_0} I(x < X_i \leq x+t), \quad (3.2.1)$$

SemTxveviTi sididis Semotana, romel ic tol ia fiqsirebul i l_0 axal Sobil Ta gj ufidan x -dan $x+t$ asakamde daRupul Ta ricxvis. am SemTxveviTi sididis maTematikuri l odini gansazRvavs sicocxli is xangrZl ivobis saerTo cxril ebis kidev erT ZiriTad maxasiaTebel s ${}_t d_x$ (danarTi 1):

$${}_t d_x = E_t D_x$$

cxadia, rom (3.2.1)-is Tanaxmad

$${}_t d_x = E[L(x) - L(x+t)] = l_x - l_{x+t} = l_0[s(x) - s(x+t)],$$

sadac $s(x) - s(x+t) = P(x < X_i \leq x+t) \quad (x, x+t]$ Sual edSi sikvdil is al baTobaa.

avRni SnoT, rom indeqsi 1 ${}_1 d_x$ aRni SvnaSi Cveul ebriv gamoitiveba xol me, ami tom:

$$d_x = l_x - l_{x+t}$$

e.i. gamoisaxeba sicocxli is xangrZl ivobis cxril Si arsebul i l_x da l_{x+t} -iT. miuxedavad amisa, d_x sidide am cxril ebSi moyvenilia rogorc ZiriTadi.

funqcias $f(x) = F'(x) = -s'(x)$ uwodeben x SemTxveviTi sididis ganawil ebis simkvrives da aqtuarul maTematikaSi mas aniWeben *sikvdil ebis mrudis (the curve of deaths)* termins.

vaCvenoT, rom d_x mrudi x cvl adis zrdasTan erTad icvl eba daaxl oebiT iseve rogorc $f(x)$ mokvdavobis mrudi l_0 mamravl amde sizustiT, e.i.

$$d_x \approx l_0 f(x) \quad (3.2.2)$$

marTi ac, teil oris formul is gamoyenebiT (dantarTi 4, Teorema 3), gvaqvs

$$s(x) = s(x+1) - s'(\xi),$$

sadac $\xi \in (x, x+1)$. ramdenadac $s(x)$ wl is ganmavl obaSi TiTqmis ar icvl eba, amdenad:

$$d_x = -l_0 s'(\xi) \approx -l_0 s'(x) = l_0 f(x)$$

amiT (3.2.2) formul a damtkicda.

Tu Sevaj amebT SeiZl eba iTqvas, rom sikvdil ebis mrudi garkveuli azrit gadarCenis funqciastan SedarebiT ufro daxveili maxasiaTebelia.

3.3 mokvdavobis intensivobis funqcia (*force of mortality*)

Tavis mxriv sikvdil ebis mrudTan SedarebiT ufro daxveili maxasiaTebelis warmoadgens mokvdavobis intensivobis funqcia. vipovoT xwl amde miRweuli admianis sikvdilis albaToba uaxl oesi t wl is ganmavl obaSi, e.i. $(x, x+t]$ Sual edSi:

$$\begin{aligned} P(x < X \leq x+t | X > x) &= \frac{P(x < X \leq x+t \cap X > x)}{P(X > x)} = \\ &= \frac{P(x < X \leq x+t)}{P(X > x)} = \frac{s(x) - s(x+t)}{s(x)} = \frac{F(x+t) - F(x)}{1 - F(x)} \end{aligned} \quad (3.3.1)$$

(3.3.1)-Si $F(x+t)$ funqciis mimarT teil oris formul is gamoyenebiT, mi vi RebT

$$F(x+t) - F(x) = F(x) + F'(\xi) \cdot t - F(x) = f(\xi) \cdot t, \quad \xi \in (x, x+t). \quad (3.3.2)$$

Tu t sidide mcirea, an $f(\xi)$ mcired icvl eba $(x, x+t)$ Sual edSi, maSin (3.3.1) da (3.3.2)-is Tanaxmad samarTi iania Semdegi miaxl oebiTi tol oba:

$$P(x < X \leq x+t | X > x) \approx \frac{f(x)}{1-F(x)} \cdot t. \quad (3.3.3)$$

(3.3.3)-is marj vena nawil Si mdebare damokidebul ebas

$$\mu_x = \frac{f(x)}{1-F(x)} = \frac{f(x)}{s(x)} \quad (3.3.4)$$

uwodeben *mokvdavobis intensivobis funqcias* da warmoadgens dazRvevis maTematikis mniSvel ovan maxasiaTebel s. (3.3.4) da (3.3.3)-is Tanaxmad $\mu_x \cdot t$ sidide daaxl oebiT tol ia x wl is asakis adamianis sikvdil is al baTobis $(x, x+t)$ interval Si.

μ_x funqciis mniSvel oba imiTac mtkicdeba, rom misi miaxl oeba q_x moyvenil ia sxc-Si (ix. danarTi 1) rogorc ZiriTadi:

$$q_x = \frac{d_x}{l_x} \approx \frac{l_0 f(x)}{l_0 s(x)} = \mu_x.$$

avRniSnoT, rom sandoobis TeoriaSi μ_x funqcias uwodeben *uaris funqcias (hazard rate function)*.

mokvdavobis intensivobis funqcias gaaCnia Semdegi Tvi sebebi:

I)

$$\mu_x \geq 0 \quad (3.3.5)$$

0II)

$$\int_0^{\infty} \mu_u du = +\infty \quad (3.3.6)$$

marTI ac, im pirobebi dan, rom $s(+\infty) = 0$, xol o $s(0) = 1$, vi RebT

$$\int_0^{\infty} \mu_u du = -\int_0^{\infty} \frac{ds(u)}{s(u)} = -\ln s(u) \Big|_0^{\infty} = +\infty$$

$$\text{III) } \boxed{s(x) = e^{-\int_0^x \mu_u du}} \quad \boxed{F(x) = 1 - e^{-\int_0^x \mu_u du}} \quad (3.3.7)$$

gamovi yvenoT (3.3.7) damoki debul eba. $\mu_u = -s'(u)/s(u)$ tol obis interpretacia SeiZl eba rogorc diferencial uri gantol ebis. gavamravl oT mocemul i gantol ebis orive mxare du -ze

$$\mu_u du = -\frac{s'(u)du}{s(u)} = -\frac{ds(u)}{s(u)}$$

Semdeg movaxdinoT miRebul i tol obis orive mxaris integri reba nul idan x -mde

$$\begin{aligned} \int_0^x \mu_u du &= -\int_0^x \frac{ds(u)}{s(u)} = -\ln s(u) \Big|_0^x = \\ &= -(\ln s(x) - \ln s(0)) = -(\ln s(x) - \ln 1) = -\ln s(x) \end{aligned}$$

sai danac

$$s(x) = 1 - F(x) = e^{-\int_0^x \mu_u du}.$$

(3.3.7) damoki debul ebebi damtkicebul ia.

I) -III) Tvi sebedi dan gamomdinare obs, rom mokvdavobis intensivobis funqcia SeiZl eba gamoyenebul i iyos sicocxl is xangrZl ivobis maxasia Tebel i ganawil ebis funqciis, gadarCenis funqciis da ganawil ebis simkvrivesTan erTad.

3.4 arauaryofiTi SemTxveviTi sidideebis momentebis Sesaxeb Teoremebi

damtkicebebiT moviyvanoT ori sasargebl o Teorema, romel Ta meSveobiT mosaxerxebel ia rogorc uwyveti, ise diskretul i tipis arauaryofiTi SemTxveviTi sidideebis momentebis moZebna. aqac da SemdgomSic Teorems an I emis damtkicebis dasrul ebas avRni SnavT ♠ ni Snaki T.

Teorema 3.4.1 (uwyveti SemTxveva). *vTqvaT X – uwyveti SemTxveviTi sididea ganawil ebis $F(x)$ funqci iT da Sesabamisi $f(x) = F'(x)$ ganawil ebis simkvriviT, amasTan*

1) $F(0) = 0,$

2) $z(x)$ funqcia arauaryofiTi a, monotonuria da diferencerebadi,

3) saSual o $Ez(X) = \int_0^{\infty} z(x)f(x)dx < \infty$. maSin

$$Ez(X) = z(0) + \int_0^{\infty} z'(t)[1 - F(t)]dt \quad (3.4.1)$$

damtkiceba. nawil obrivi integrirebiT gvaqvs

$$\int_0^x z(t)f(t)dt = -\int_0^x z'(t)d[1 - F(t)] = -z(t)[1 - F(t)]|_0^x + \int_0^x [1 - F(t)]z'(t)dt.$$

(3.4.1) formul as adgil i aqvs, Tu $\lim_{t \rightarrow \infty} z(t)[1 - F(t)] = 0$. ganvixil oT ori SemTxveva:

a. Tu arauaryofiTi $z(x)$ funqcia ar izrdeba, maSin

$$\lim_{t \rightarrow \infty} z(t)[1 - F(t)] \leq z(0) \lim_{t \rightarrow \infty} [1 - F(t)] = 0,$$

ramdenadac $\lim_{t \rightarrow \infty} F(t) = 1$.

b. Tu arauaryofiTi $z(x)$ funqcia ar kl ebul obs, maSin

$$0 \leq z(t)[1 - F(t)] = z(t) \int_t^{\infty} f(s) ds \leq \int_t^{\infty} z(s) f(s) ds.$$

magram 3) pirobis Tanaxmad dasamtkicebel TeormaSi $\int_0^{\infty} z(x) f(x) dx$

arasakuTrivi integral i krebadi, amitom

$$\lim_{t \rightarrow \infty} \int_t^{\infty} z(s) f(s) ds = 0,$$

da aqedan gamomdinare, miT umetes

$$\lim_{t \rightarrow \infty} z(t)[1 - F(t)] = 0. \spadesuit$$

Teorema 3.4.2 (diskretul i SemTxveva). *vTqvaT K - uwyveti SemTxveviTi sidiidea, romelic iRebs arauaryofiT mTel mniSvel obebs, romelic xasiaTdeba $F(k)$ ganawil ebis funqci iT da $p(k) = P(Y = k) = F(k) - F(k - 1) = \Delta F(k - 1)$ al baTobebi T, amasTan*

1) $z(k)$ funqcia arauaryofiTi da monotonuri,

2) saSual o $Ez(K) = \sum_{k=0}^{\infty} z(k) p(k) < \infty$. maSin

$$Ez(K) = z(0) + \sum_{k=0}^{\infty} [1 - F(k)] \Delta z(k) \quad (3.4.2)$$

damtkiceba. nawil obrivi aj amviT gvaqvs

$$\begin{aligned} \sum_{j=0}^{k-1} z(j) p(j) &= - \sum_{j=0}^{k-1} z(j) \Delta[1 - F(j - 1)] = \\ &= -z(j)[1 - F(j - 1)] \Big|_0^k + \sum_{j=0}^{k-1} [1 - F(j)] \Delta z(j) \end{aligned}$$

(3.4.2) formul as adgil i aqvs, Tu $\lim_{k \rightarrow \infty} z(k)[1 - F(k - 1)] = 0$.

ganvixil oT ori SemTxveva:

a. Tu arauaryofiTi $z(k)$ funqcia ar izrdeba, maSin

$$\lim_{t \rightarrow \infty} z(k)[1 - F(k-1)] \leq z(0) \quad \lim_{t \rightarrow \infty} [1 - F(k-1)] = 0,$$

ramdenadac $\lim_{t \rightarrow \infty} F(k-1) = 0.$

b. Tu arauaryofiTi $z(k)$ funqcia ar kl ebul obs, maSin

$$0 \leq z(k)[1 - F(k-1)] = z(k) \sum_{j=k}^{\infty} p(j) \leq \sum_{j=k}^{\infty} z(j)p(j).$$

magram dasamtkicebel i Teorems 2) pirobis Tanaxmad

$\sum_{k=0}^{\infty} z(k)p(k)$ mwkrivi absol uturad krebadi, amitom

$$\lim_{k \rightarrow \infty} \sum_{j=k}^{\infty} z(j)p(j) = 0,$$

aqedan gamomdinare

$$\lim_{k \rightarrow \infty} z(k)[1 - F(k-1)] = 0. \spadesuit$$

x	0	10	20	30	40	50
$e_{x:5}^{\circ}$	4,853	4,844	4,812	4,792	4,750	4,688
$D \min(T(x), 5)$	0,444	0,496	0,563	0,651	0,771	0,943
$e_{x:10}^{\circ}$	9,445	9,375	9,286	9,167	9,000	8,750
$D \min(T(x), 10)$	2,777	3,836	4,252	4,861	5,666	6,771

60	70	80	85	90
4,583	4,375	3,750	2,500	—
1,215	1,632	3,604	2,080	—
8,333	7,500	5,000	—	—
8,333	13,542	8,333	—	—

3.5 sicocxl is saSual o dro, misi dispersia, asimetriis koeficienti da eqscesi

cnobil ia, rom x SemTxveviTi sididis sicocxl is saSual o xangrZl ivoba

$$e_0 = EX = \int_0^{\infty} xf(x)dx, \quad (3.5.1)$$

warmoadgens erT-erT mniSvnel ovan maCvenebel s, roml is saSual ebiTac xdeba sxvadasxva qveynis mosaxl eobis cxovrebi xarixis Sedareba. e_0 -Tan erTad x SemTxveviTi sididis mniSvnel ovan praqtikul makromaxasiaTebel ebs warmoadgenen misi dispersia

$$DX = E(X - e_0)^2 = EX^2 - (e_0)^2 = \int_0^{\infty} x^2 f(x)dx - (e_0)^2, \quad (3.5.2)$$

asimetriis koeficinti

$$\gamma = \frac{E(X - e_0)^3}{(DX)^{3/2}}, \quad (3.5.3)$$

da eqscesi

$$oe = \frac{E(X - e_0)^4}{(DX)^2} - 3. \quad (3.5.4)$$

magal iTad, e_0 sidide iZl eva SemTxveviT SerCeul i axal Sobil is saSual o sicocxl is xangrZl ivobas, $DX - e_0$ -s mimarT misi sicocxl is xangrZl ivobis gabnevis saSual o kvadrats, asimetriis koeficienti $\gamma > 0$ miuTitebs x SemTxveviTi sididis ganawil ebis marj vena mxareSi arsebul grZel kudze, xol o Tu eqscesi $oe \approx 0$, maSin SeiZl eba CavTval oT, rom x ganawil ebul ia daaxl oebiT normal uri kanoniT (normal uri SemTxveviTi sididisatvis $oe = 0$).

aqve mniSvnel ovania aRiniSnos, rom ukidures SemTxvevaSi, pirveli oTxi momentis mniSvnel oba an Sefaseba saSual ebas

iZl eva x SemTxveviTi sididis ganawil ebis ucnobebi mi vuaxl ovoT sxvadasxva parametrul oj axebs.

3.4.1 Teoremi saSual ebiT advil ad gamovsaxavT (3.5.1) – (3.5.4)

formul ebs gadarCenis funqciis terminebSi. magal iTad, $e_0 = EX$ - sTvis funqcia $z(x) = x$, $z(0) = 0$, $z'(x) = 1$ da amgvarad

$$EX = \int_0^{\infty} (1 - F(x)) dx = \int_0^{\infty} s(x) dx \quad (3.5.5)$$

anal ogi urad EX^2 -sTvis viRebT $z(x) = x^2$, $z(0) = 0$, $z'(x) = 2x$ da

$$EX^2 = 2 \int_0^{\infty} x(1 - F(x)) dx = 2 \int_0^{\infty} xs(x) dx \quad (3.5.6)$$

3.6 mokvdavobis anal itikuri kanonebi: de muavris, gompertcis, maikhamis, vaibulis da erl angis model ebi

mokvdavobis procesebis Teoriuli analizisas, realuri situaciebis Tavdapirvel da gamartivebul Seswavisas, rogorc wesi, gamoiyeneba al baTobebis standartuli model ebi, roml ebic mkvl evarisaTvis saintereso Ziritadi kononzomierebebis gamovlenis saSual ebas iZl evian. amastan mokvdavobis zogierTi realuri procesebi sakmaod kargad aproqsimdeba qvemoT ganxiluli kanonebiT.

de muavris model i (de Moivre)

al baTobis Teoriis erT-erTma fuZemdebel ma de muavrma 1729 wels SemogvTavaza CavTval oT, rom sicocxli is dro Tanabradaa ganawil ebuli $(0, \omega)$ intervalze, sadac ω -s, Tanabari ganawil ebis kanonis gamsazRvrel parameters, uwodeben $zRvrul$ asaks. cxadia, rom am model isaTvis $0 < x < \omega$ -sTvis gvaqvs

$$f(x) = \frac{1}{\omega}, \quad F(x) = \frac{x}{\omega}, \quad s(x) = 1 - \frac{x}{\omega}, \quad \mu_x = \frac{f(x)}{s(x)} = \frac{1}{\omega - x}.$$

de muavris kanoni ar asaxavs mraval damaxasia Tebel Taviseburebas, romelic dakavSirebulia adaminis sicocxlis xangrZl ivobasTan. magal iTad, ganxilul model Si sikvdil ebis mrudi warmoadgens horizontalur wrfes, xolo empiriul mrudebs maqsimul i gacniaT 80 wl is fargl ebSi.

gompertcis model i (Gompertz)

am model Si (1825 wel i) mokvdavobis intensivoba mocemul ia Semdegi formul iT:

$$\mu_x = \frac{f(x)}{s(x)} = Be^{\alpha x},$$

sadac $\alpha > B > 0$ - raRac parametrebia. aq gadarCenis funqcia tolia

$$s(x) = \exp\left[-\int_0^x \mu_u du\right] = \exp\left[-\int_0^x Be^{\alpha u} du\right] = \exp[-B(e^{\alpha x} - 1)/\alpha],$$

xolo sikvdil ebis mrudi _

$$f(x) = \mu_\alpha s(x) = B \exp[\alpha x - B(e^{\alpha x} - 1)/\alpha]$$

da gacnia maqsimumi $x = (\ln \alpha - \ln B)/\alpha$ wertil Si (ix. daval eba 4.6.2).

am informaciis gamoyeneba SeiZl eba α da B parametrebis moizebnisas. magal iTad, Tu raimeze dayrdnobiT CvenTvis cnobil ia, rom maqsimal uri sikvdil ianoba daiqvirveba 78,3 wl is asakisaTvis, xolo gompertcis ganawil ebis kvantili $x_{0,25}$ tolia 33,4-is, maSin Sefasebis mosaZebnad gantol ebaTa sistema iRebs aseT saxes:

$$\begin{cases} (\ln \alpha - \ln B) / \alpha = 78,3 \\ 1 - \exp[-B(e^{\alpha 33,4} - 1) / \alpha] = 0,25 \end{cases} \quad (3.6.1)$$

wrfivi gantol ebaTa (3.6.1) sistema SeiZl eba amoixsnas kompiuteriT ricxviTi meTodebis gamoyenebiT.

maikhamis model i (MAkeham)

mogvianebiT, 1860 wels, maikhamma SemogvTavaza mokvdavobis intensivobis Semdeg SedarebiT zogad saxis funqciastan daaxl oeba:

$$\mu_x = A + Be^{\alpha x},$$

sadac A parametric iTval iswinebs ubedur SemTxvevebTan dakavSirebul riskebs, xolo $Be^{\alpha x}$ Sesakrebi iTval iswinebs asakis gavlenas mokvdavobaze. aq

$$s(x) = \exp\left[-\int_0^x (A + Be^{\alpha u}) du\right] = \exp[-Ax - B(e^{\alpha x} - 1) / \alpha],$$

$$f(x) = -s'(x) = [A + Be^{\alpha x}] \exp[-Ax - B(e^{\alpha x} - 1) / \alpha].$$

zemoT moyvaniლი model ebidan maikhamis kanoni adamiანis mokvdavobის procesის Seswavi saTvis yvel aze ufრო Sesaferisia, ramdenadac masSi gaTval iswinebul ia is, rom patara asakisaTvis mokvdavobaSi umetes rols ubeduri SemTxvevebi asrul eben, xolo asakis gazrdastan erTad maTi roli sustdeba.

vaibul is model i (Weibull)

1939 wels vaibulma mokvdavobის intensivobის martivi miaxl oebის saxiT Semdegi xarixovani funqcia gamoiyena:

$$\mu_x = kx^n$$

roml is saxe gansazRvრავs gadarCenis funqciას

$$s(x) = \exp\left[-\int_0^x ku^n du\right] = \exp\left[-\frac{k}{n+1}x^{n+1}\right]$$

da sikvdil ebis mrudi

$$f(x) = -s'(x) = kx^n \exp\left[-\frac{k}{n+1}x^{n+1}\right]$$

maqsimumi T wertil Si $x = (n/k)^{1/(n+1)}$ (ix. daval eba 4.6.2).

erl angis model i

ganvixil oT meore rigis erl angis model i roml isaTvisac sikvdil ebis mrudi Semdegi formul iT aRiwereba:

$$f(x) = \frac{x}{a^2} e^{-\frac{x}{a}}, \quad x \geq 0.$$

am SemTxvevaSi gadarCenis funqciaa:

$$s(x) = \frac{x+a}{a} e^{-\frac{x}{a}},$$

xol o mokvdavobis intensivoba:

$$\mu_x = \frac{x}{a(x+a)}.$$

dasarul s avRniSnoT, rom analitikuri kanonebis garkveul upiratesobas warmoadgens is, rom maTvis sicocxlis xangrZlivobis albaTuri maxasitebl ebiswrafad SeiZleba iqnas gamoTvil i parametrebis mcire raodenobisaTvis. es SeiZleba mniSvelovani aRmoCndes aseve im SemTxvevebSic rodesac xel misawvdomi monacemebi mraval wevrebs ar warmoadgenen.

3.7 sakontrol o daval ebebi

daval eba 3.7.1

gadarCenis funqciis asakze damokidebul ebis xasiaTi gvaZl evs Semdeg cxril ebs:

მაშაქაცვები (სსრკ, 1984-1985წ.)

x	0	14	20	30	40	50	60
$s_1(x)$	1,000	0,954	0,947	0,922	0,878	0,795	0,651

70	80	90	100	110
0,434	0,188	0,003	0	0

ქაღები (სსრკ, 1984-1985 წ.)

x	0	14	20	30	40	50	60
$s_2(x)$	1,000	0,964	0,961	0,953	0,939	0,908	0,841

70	80	90	100	110
0,700	0,417	0,008	0	0

აშშ-ს მოსახლეობა

x	0	10	20	30	40	50	60
$s_3(x)$	1,000	0,983	0,977	0,965	0,949	0,915	0,837

70	80	90	100	110
0,682	0,432	0,142	0,012	0

1) გარდენის ფუნქციის აზრიდან გამომდინარე განალიზებული მოცემული ცხრილები.

2) რიგობითი სტატისტიკის გამოყენებით ააგეთ გარდენის ფუნქციის პარამეტრიული სეფსება დე მუავრის მოდელისათვის, ამისათვის ისარგებლეთ მოყვანილი ცხრილებით.

3) მოცემული ცხრილების საფუძველზე აჩვენეთ ვაიბულიის მოდელისათვის გარდენის ფუნქციის პარამეტრიული სეფსების აგების რამდენიმე ხერხი (ვაიბულიის მოდელის მოკვდავობის ინტენსივობა μ_x უახლოვდება kx^n სახის ხარისხოვან ფუნქციას).

დავალი 3.7.2

gomper tcis model Si mokvdavobis intensivoba μ_x uaxl ovdeba $Be^{\alpha x}$ saxis maCvenebl ian funqcias, sadac $\alpha > B > 0$ raRac parametrebia.

1) gomper tcis model Si mokvdavobis mrudisaTvis ipoveT maqsimumis wertil i.

2) sad SeiZl eba iqnas gamoyenebul i miRebul i Sedegi?

3) ipoveT sikvdil ebis mrudisaTvis maqsimumis wertil i vaibul is model Si.

daval eba 3.7.3

vTqvaT gvaqvs ori gadarCenis funqcia:

$$s_1(x) = e^{-x^3/12}, \quad x \geq 0;$$

$$s_2(x) = \left(1 - \frac{x}{\omega}\right)^\alpha, \quad 0 \leq x < \omega, \quad \alpha > 0.$$

$s_2(x)$ gadarCenis funqcia $\alpha = 1$ -sTvis aRwers de muavris model s.

1) ipoveT $s_i(x)$ -is Sesabamisi, μ_{ix} sikvdil ianobis intensivoba, $f_i(x)$ mokvdavobis mrudebi da ganawil ebis $F_i(x)$ funqcia $i=1,2$.

2) ipoveT imis al baToba, rom 10-dan 30 wl amde mokvdeba:

a) SemTxveviT SerCeul i adami ani;

b) 10 wl is dazRveul i mozardi.

daval eba 3.7.4

ganvixil oT

$$f(x) = \frac{x}{a^2} e^{-x/a}.$$

1) vaCvenoT, rom $f(x)$ SeiZl eba ganixil ebodes, rogorc sikvdil ebis mrudi.

2) განვსაზრვოთ $s(x)$ გარდენის ფუნქციის შესამისი სახე და μ_x მოკვდობის ინტენსივობა, ასევე შესამისი სიკოცხლის სასუალო ხანგრძლივობა e_0 .

3) სიკოცხლის ხანგრძლივობის ცხრილის მეშვეობით გაანალიზებთ მოცემული ანალიზური სეფაზებების შესამისობის ხარისხი რეალურ მონაცემებთან (სადარებთ სიკოცხლის სასუალო დრო სიკვდილების მრუდის მაქსიმუმის ვერტიკალს).

4) იპოვეთ სიკოცხლის ხანგრძლივობის დისპერსია.

დავალეზა 2.7.5

განვიხილოთ 2.18.1 დავალეზის გარდენის ფუნქციის მნიშვნელობათა სამი ცხრილი. გამოთვალეთ აქალ სობილების l_0 საწყისი უგუფეზი ვარმომადგენელთა რაოდენობის სასუალო და დისპერსია, რომლებიც დაიხოცებიან 50-დან 70 წლამდე.

დავალეზა 3.7.6

$n = 2, 4$ მთელი რიცხვებისათვის ვაიბულიის მოდელის გამოყენებით მოახდინეთ 2.18.1 დავალეზიდან არცეული რომელიმე $s_i(x)$, $i = 1, 2, 3$ გარდენის ფუნქციის აპროქსიმაცია.

1) უმცირეს კვადრატთა მეთოდის მეშვეობით იპოვეთ k პარამეტრი.

2) ააგეთ მიწეული აპროქსიმაციების გრაფიკები $n = 2, 4$ -სთვის, გამოარკვიეთ გარკვეული კრიტერიუმის ტვალ საზრისით, რომელიც ტყვენ ტვითონ სეარციეტ, აგებულ იმოდელეზიდან რომელია საუკეთესო.

3) როგორ ვიპოვოთ n -ის ოპტიმალური მნიშვნელობა?

4) SesaZI ebel ia Tu ara k da n parametrebis mixedviT optimizaciis erTdroul ad ganxorciel eba?

daval eba 3.7.7

davuSvaT sikvdil ebis mrudi aRiwereba Semdegi formul iT

$$f(x) = \frac{x}{a} e^{-x/a}, x \geq 0.$$

1) ipoveT sicocxl is narCeni $T(x) = X - x$ (X, x _ Sesabamisad individis sikvdil is momenti da asakia) drois ganawil ebis $F_x(t)$ funqcia, $F_x(t) = P(T(x) \leq t)$.

2) aCveneT, rom sicocxl is narCeni drois ganawil ebis

$f_x(t) = \frac{d}{dt} F_x(t)$ simkvrive wadmoadgens $\frac{1}{a} e^{-t/a}$ esqponencial uri da $\frac{t}{a^2} e^{-t/a}$ erl angovis simkvriveebis j ams.

3) ipoveT $P(T(x) > t)$ -is al baToba, $\lim_{x \rightarrow \infty} P(T(x) > t)$ zRvari da gaarkviet, SesaZI ebel ia Tu ara sikvdil ebis mrudis aseTi aproqsimacia didi x asakebisatvis.

Tavi 4. narCeni sicocxl is xangrZl ivoba

4.1 narCeni sicocxl is xangrZl ivoba (*time-until-death*), misi ganawil eba

Tu adami anma miaRwia x wel s, maSin sadazRvevo kompanias, misi saqmianobis specifiki dan gamomdinare, zogadad rom vTqvaT, ainteresebs ara misi zogadi X sicocxl is xangrZl ivoba, aramed narCeni sicocxl is xangrZl ivoba $T(x) = X - x$. vipovoT $T(x)$ SemTxveviTi sididis ganawil ebis funqcia, romelic warmoadgens $X - x$ sididis ganawil ebis pirobiT funqcias, roca $X > x$:

$$\begin{aligned} F_x(t) &= P(T(x) \leq t) = P(X - x \leq t \mid X > x) = \\ &= P(X \leq x + t \mid X > x) = {}_tq_x = \frac{P(X \leq x + t \cap X > x)}{P(X > x)} = \\ &= \frac{P(x < X \leq x + t)}{P(X > x)} = \frac{F(x + t) - F(x)}{1 - F(x)}. \end{aligned} \tag{4.1.1}$$

Tu cnobil ia cxril uri mniSvnel obebi l_x da l_{x+t} maSin maTi meSveobiT $F_x(t)$ ganawil ebis funqcia Semdegnairad gamoisaxeba:

$$F_x(t) = \frac{s(x) - s(x + t)}{s(x)} = \frac{l_x/l_0 - l_{x+t}/l_0}{l_x/l_0} = \frac{l_x - l_{x+t}}{l_x}.$$

gamovi yenoT (3.1.1) da vipovoT $T(x)$ SemTxveviTi sididis $f_x(t)$ simkvrive:

$$f_x(t) = \frac{d}{dt} F_x(t) = \frac{f(x + t)}{1 - F(x)}, \quad 0 \leq t < \infty.$$

magal iTis saxiT ganvixil oT de muavris da maikehamis kanonebi.

de muavris model i. moxerxebul obisaTvis SemovitanoT aRniSvna

$$I_x(a, b] = \begin{cases} 1, & x \in (a, b] \\ 0, & x \notin (a, b] \end{cases}$$

vTqvaT, sicocoxl is xangrZI ivobis ganawil eba aRiwereba de muavris kanoniT, roml isTvisac ganawil ebis simkvrive da gadarCeni s funqcia gamoisaxeba Sesabamisad Semdegi formul ebiT:

$$f(x) = \frac{I_x(0, \omega)}{\omega}, \quad s(x) = I_x(-\infty, \omega) - \frac{xI_x(0, \omega)}{\omega}.$$

ramdenadac $0 < X < \omega$, amdenad $0 < T(x) < \omega - x$ da

$$F_x(t) = \frac{t}{\omega - x} I_t(0, \omega - x) + I_t[\omega - x, \infty),$$

xol o $t \in (0, \omega - x)$ -sTvis

$$f_x(t) = \frac{d}{dt} \left(\frac{t}{\omega - x} \right) = \frac{1}{\omega - x}, \quad t \in (0, \omega - x], \quad (4.1.2)$$

e.i. sicocoxl is narCeni droc aseve Tanabradaa ganawil ebul i, magram $(0, \omega - x)$ Sual edSi.

mai kehamis model i. am kanoni saTvis

$$\mu_t = A + Be^{\alpha t}, \quad s(x) = \exp \left[- \int_0^x \mu_t dt \right] = \exp[-Ax - B(e^{\alpha x} - 1)/\alpha],$$

$$f(x) = -s'(x) = [A + Be^{\alpha x}] \exp[-Ax - B(e^{\alpha x} - 1)/\alpha],$$

$$f(x+t) = -s'(x) = [A + Be^{\alpha(x+t)}] \exp[-A(x+t) - B(e^{\alpha(x+t)} - 1)/\alpha].$$

amotom sicocoxl is narCeni drois ganawil ebis simkvrive tol ia:

$$f_x(t) = \frac{f(x+t)}{s(x)} = [A + Be^{\alpha x} e^{\alpha t}] \exp[-At - Be^{\alpha x} (e^{\alpha t} - 1)/\alpha],$$

saidanac gamomdinareobs, rom $T(x)$ sicocoxl is narCeni dros aseve gaaCnia mai kehamis ganawil eba Semdegi parametrebiT: $A_x = A$, $B_x = Be^{\alpha x}$, $\alpha_x = \alpha$.

4.2 $T(x)$ -sTan dakavSirebul i sidideebi: ${}_t q_x, {}_{tx} q_x, P_x, {}_t|u q_x, {}_t|q_x$

aqtuarul maTematikaSi ${}_t q_x$ da ${}_{tx}$ simbol oebi T Sesabamisad aRniSnul i $P(T(x) \leq t)$ al baToba da $P(T(x) > t)$ damatebiTi al baToba gani sazRvreb Semdegi formul ebi T:

$${}_t q_x = P(T(x) \leq t) = \frac{s(x) - s(x+t)}{s(x)}, \quad (4.2.1)$$

$${}_{tx} = P(T(x) > t) = 1 - {}_t q_x = \frac{s(x+t)}{s(x)}. \quad (4.2.2)$$

${}_t q_x$ sidide gamosaxavs adamianis sikvdil is al baTobas x wl is asakSi drois $(x, x+t]$ Sual edSi, xol o ${}_{tx}$ - imis al baTobas, rom aseTi adamiani aRwevs $x+t$ asaks.

$t=1$ -sTvis ${}_t q_x$ da ${}_{tx}$ -Si wina indeqsebi gamoitoveba da zogadi (4.2.1) da (4.2.2) formul ebi dan vi RebT

$$q_x = P(T(x) \leq t) = \frac{s(x) - s(x+1)}{s(x)} = \frac{l_x - l_{x+1}}{l_x}, \quad (4.2.3)$$

$${}_x = P(T(x) > t) = \frac{s(x+t)}{s(x)} = \frac{l_{x+1}}{l_x}. \quad (4.2.4)$$

q_x da ${}_x$ cvl adebi praqtikaSi ufro xSirad gamoiyeneba; q_x sidide tol ia individumis x wl is asakSi sikvdil is al baTobis uaxl esi wl is ganmavl obaSi, xol o p_x - imis al baTobaa, rom is erT wel s mainc icocxl ebs.

(4.2.3) formul is gaTval iswinebiT warmovadginoT

$$q_x = \frac{d_x}{l_x}$$

q_x sidi de war moadgens mesame ZiriTad maxasiaTebel s, romel ic Sedis sxc-Si (danarTi 1). ramdenadac $l_x = l_0 s(x), d_x \approx l_0 f(x)$, amdenad $q_x \approx \frac{f(x)}{s(x)} = \mu_x$, e.i. q_x mrudis forma daaxl oebiT emTxveva mokvdavobis intensivobis funqciis mrudis formas.

amgvarad, gavarkviet im sami ZiriTadi sididis arsi, romel ic Sedis sxc-Si (danarTi 1):

$l_x = l_0 s(x)$ mul tifikatiuri l_0 mamravl iT dakavSirebul ia $s(x)$ gadarCenis funqciatan da imeorebs mis x asakTan dakavSirebiT cvl il ebis xasiaTs;

$d_x \approx l_0 f(x)$ mul tifikatiuri l_0 mamravl iT dakavSirebul ia miaxl oebiTi tol obiT $f(x)$ sikvdil ebis mrudTan da miaxl oebiT imeorebs mis x asakTan dakavSirebiT cvl il ebis xasiaTs;

$q_x \approx \frac{f(x)}{s(x)} = \mu_x$ daaxl oebiT emTxveva μ_x mokvdavobis intensivobas.

sadzRvevo saqmeSi SedrebiT udro rTul i SemTxvevebis ganxil vis aucil ebl obac Cndeba. magal iTad, ganvsazRvroT imis al baToba, rom x asakis adamiani icocxl ebs t wel s, magram mokvdeba Semdegi u wl is ganmavl obaSi.

am al baTobas Semdegnairad aRniSnaven

$${}_{t|u}q_x = P(t < T(x) \leq t + u) \quad (4.2.5)$$

da is SeiZl eba gamosaxul i iyos an ${}_{t|u}q_x$ funqci iT an ${}_{tx}$ -iT, an mxedvel obaSi mi vi RebT ra (4.2.1) da (4.2.2) damokidebul ebebs,

sadazRvevo maTematikis ZiriTadi funqci iT – gadarCenis $s(x)$ funqci iT:

$$\begin{aligned} {}_t|u q_x &= P(t < T(x) \leq t + u) = \\ &= P(T(x) \leq t + u) - P(T(x) \leq t) = {}_{t+u} q_x - {}_t q_x \end{aligned} \quad (4.2.6)$$

$$\begin{aligned} {}_t|u q_x &= P(t < T(x) \leq t + u) = \\ &= P(T(x) > t) - P(T(x) > t + u) = {}_t p_x - {}_{t+u} p_x \end{aligned} \quad (4.2.7)$$

$${}_t|u q_x = \frac{s(x+t) - s(x+t+u)}{s(x)}. \quad (4.2.8)$$

isev $u=1$ sicocxl is dazRvevis praqtikisaTvis yvel aze saintereso SemTxvevaa, da Cveul ebriv es indeqsi gamoitoveba xol me. (4.2.6), (4.2.7) da (4.2.8) formul ebis Tanaxmad gvaqvs:

$${}_t q_x = \frac{s(x+t) - s(x+t+1)}{s(x)} = {}_{t+1} q_x - {}_t q_x = {}_t p_x - {}_{t+1} p_x = \frac{s(x+t) - s(x+t+1)}{s(x)}. \quad (4.2.9)$$

4.3. sicocxl is saSual o narCeni dro, misi dispersia. asimetriis koeficienti da eqscesi

aqtuarul maTematikaSi x asakis adamianis sicocxl is saSual o narCeni dro aRini Sneba Semdegnairad:

$${}^0 e_x = ET(x);$$

am maxasiaTebel s xSirad iyeneben sadazRvevo momsaxurebis bazarze situaciis anal izis dros. gasagebia, rom $ET(0) = EX = {}^0 e_0$, da aqedan gamomdinare, ${}^0 e_0$ sicocxl is saSual o xangrZl ivoba metia ${}^0 e_x$ sicocxl is saSual o narCeni droze nebismeri $x > 0$ -sTvis.

ramdenadac $T(x)$ warmoadgens arauaryofi T SemTxvevi T si dides,

3.4.1 Teoremi s gamoyenebi T, mi vi RebT

$$e_x^0 = ET(x) = \int_0^\infty t dF_x(t) = \int_0^\infty tsP(T(x) > t) = \int_0^\infty P(T(x) > t) dt = \int_0^\infty tp_x dt.$$

gamoviyenebT ra (3.2.2) formul as da gardavqmniT ra bol o integral s

$$\int_0^\infty tp_x dt = \frac{1}{s(x)} \int_0^\infty s(x+t) dt = \frac{1}{s(x)} \int_0^\infty s(u) du,$$

mi vdivarT Semdeg damoki debul ebande

$$\boxed{e_x^0 = \frac{1}{s(x)} \int_x^\infty s(u) du} \quad (4.3.1)$$

anal ogiuri msjel obiT, $T(x)$ SemTxveviTi sididis meore sawyisi momentisaTvis gvaqvs:

$$E[T(x)]^2 = 2 \int_0^\infty tP(T(x) > t) dt = 2 \int_0^\infty t p_x dt = \frac{2}{s(x)} \int_0^\infty ts(x+t) dt,$$

sai danac

$$DT(x) = \frac{2}{s(x)} \int_0^\infty ts(x+t) dt - \left(e_x^0\right)^2.$$

asimetriis koeficientis da eqscesis mosazebnad aucil ebel ia $E[T(x)]^3$ -is da $E[T(x)]^4$ -is gansazRvra:

$$E[T(x)]^3 = 3 \int_0^\infty t^2 P(T(x) > t) dt = 3 \int_0^\infty t^2 p_x dt = \frac{3}{s(x)} \int_0^\infty t^2 s(x+t) dt,$$

$$E[T(x)]^4 = \frac{4}{s(x)} \int_0^\infty t^3 s(x+t) dt.$$

magaliTi 4.3.1. ipoveT $T(x)$ sicocxli is narCeni drois e_x^0 saSual o, $DT(x)$ dispersia da saSual o kvadratuli gadaxra $\sigma(T(x)) = \sqrt{DT(x)}$ de muavris model Si.

amoxsna. am model isaTvis

$$P(T(x) > t) = {}_t p_x = \frac{s(x+t)}{s(x)} = \frac{1-(x+t)/\omega}{1-x/\omega}, \quad 0 \leq t \leq \omega - x.$$

amgvarad,

$$e_x^0 = \int_0^{\omega-x} \frac{\omega-x-t}{\omega-x} dt = \frac{-1}{\omega-x} \int_{\omega-x}^0 u du = \frac{\omega-x}{2}. \quad (4.3.2)$$

am formul is mi Reba ufro advil ia (4.3.1)-dan:

$$e_x^0 = \frac{\omega}{\omega-x} \int_x^{\omega} \frac{\omega-t}{\omega} dt = \frac{-1}{\omega-x} \int_{\omega-x}^0 u du = \frac{\omega-x}{2}.$$

aseve Znel ia imis Cveneba, rom

$$DT(x) = \frac{(\omega-x)^2}{12}.$$

4.4 Sereul i dazRveva. nawil obrivi narĉeni sicocxl is xangrZl ivoba

ganvixil oT asakis mi Rwevamde n -wl iani dazRveva (n -year endowment insurance) anu Sereul i dazRveva, roml is arsi imaSi mdgomareobs, rom kl ienti dazRvevis xel Sekrul ebas debs n wl iT da gadaxda xorciel deba:

_ dazRveul is sikvdil is nebismier momentSi, Tu is dgeba n -wl iani periodis damTavrebamde,

_ an n -wl iani periodis bol os, Tu dazRveul i cocxal i rĉeba.

sadazRvevo gadaxdis momenti gamoisaxeba $\min(T(x), n)$ formul iT da ewodeba nawil obrivi sicocxl is xangrZl ivoba, xol o Sesabamis maTematikur l odins - *nawil obrivi saSual o sicocxl is*

xangrZl ivoba da $e_{x:n}^0$ -iT aRini Sneba:

$$e_{x:n}^0 = E \min(T(x), n).$$

imisaTvis, rom 3.4.1 Teorema gamoviyenoT, aucil ebel ia vipovoT $P(\min(T(x), n) > t)$ al baToba. ramdenadac $t < n$ $\min(T(x), n) > t$ xdomil oba tol fasia $T(x) > t$ xdomil obis, amdenad

$$P(\min(T(x), n) > t) = \begin{cases} {}_t p_x, 0 \leq t \leq n \\ 0, t \geq n. \end{cases}$$

(3.2.2) formul is gamoyenebi T, mi vi RebT:

$$e_{x:n}^0 = \int_0^n {}_t p_x dt = \frac{1}{s(x)} \int_0^n s(x+t) dt = \frac{1}{s(x)} \int_x^{x+n} s(u) du.$$

nawil obrivi sicocxl is xangrZl ivobis dispersiisaTvis gvaqvs

$$D \min(T(x), n) = 2 \int_0^n t {}_t p_x dt - (e_{x:n}^0)^2 = \frac{2}{s(x)} \int_0^n t s(x+t) dt - (e_{x:n}^0)^2.$$

magal iTi 4.4.1. vipovoT nawil obrivi sicocxl is xangrZl ivobis saSual o da dispersia de muavris model Si.

amoxsna. upirvel esad avRni Snot, rom $x+n < \omega$, ami tom

$$\begin{aligned} e_{x:n}^0 &= \frac{1}{s(x)} \int_x^{x+n} s(u) du = \frac{1}{1-x/\omega} \int_x^{x+n} (1-u/\omega) du = \frac{1}{\omega-x} \int_x^{x+n} (\omega-u) du = \frac{2n(\omega-x) - n^2}{2(\omega-x)} = \\ &= n - \frac{n^2}{2(\omega-x)} \end{aligned} \quad (4.4.1)$$

(3.4.1) formul idan gamomdinareobs, rom:

1) $e_{x:n}^0 < n$;

2) Tu $n = \omega$ da $x = 0$, maSin $e_{0:\omega}^0 = e^0 = \omega/2$;

3) Tu $x = \omega - n$, maSin $e_{(\omega-n):n}^0 = n/2$.

aseve Znel ia araa dispersiisaTvis gamosaxul ebis miReba:

$$D \min(T(x), n) = \frac{n^3}{3(\omega-x)} - \frac{n^4}{4(\omega-x)^2}. \quad (4.4.2)$$

(3.4.2) formul idan gamomdinareobs, rom $n = \omega$ da $x = 0$ -sTvis

$$D \min(T(x), \omega) = \frac{\omega^2}{12},$$

e.i. viRebT $(0, \omega)$ interval ze Tanabari ganawil ebis kanonis dispersi isaTvis cnobil Sedegs.

ganvixil oT $\omega=90$ wl isaTvis ori konkretul i SemTxveva roca $n=5$ da $n=10$ wel s. nawil obrivi sicocxli is xangrZl ivobis saSual o da dispersiis mniSvnel obebi gamoiTvl eba (4.4.1) da (4.4.2) formul ebiT zogierTi asakisaTvis da $n=5, 10$ -sTvis Sesul ia Semdeg cxril Si:

x	0	10	20	30	40	50
$e_{x:5}$	4,853	4,844	4,812	4,792	4,750	4,688
$D \min(T(x), 5)$	0,444	0,496	0,563	0,651	0,771	0,943
$e_{x:10}$	9,445	9,375	9,286	9,167	9,000	8,750
$D \min(T(x), 10)$	2,777	3,836	4,252	4,861	5,666	6,771

60	70	80	85	90
4,583	4,375	3,750	2,500	—
1,215	1,632	3,604	2,080	—
8,333	7,500	5,000	—	—
8,333	13,542	8,333	—	—

4.5 sicocxli is narCeni drois damrgval eba, misi ganawil eba, saSual o da dispersia

aqtuarul maTematikaSi sicocxli is narCeni droSTan $T(x)$ erTad ganixil eba misi mTel i nawil i $K(x) = [T(x)]$, romel sac damrgval ebul sicocxli is narCen xangrZl ivobas (*curtate-future-lifetime*) uwodeben. es Semdeg mi zezebTanaa dakavSirebul i:

- 1) adamiani Cveul ebriv Tavis asaks mTel i wl ebiT iTvl is;
- 2) sicocxli is dazRvevis xel Sekrul ebebi, rogorc wesi, wl ebis mTel ricxvebiT ideba;

3) sxc-Si monacemebi moyvani l ia asakebi saTvis mTel wl ebSi.

Tu $T(x)=10$ wel i $9Tve=10,75$ wel i, maSin $K(x)=10$ wel i. amgvarad, $K(x)$ SemTxveviTi sidi de warmoadgens diskretul SemTxveviT sidi des, romelic iRebs mTel mniSvnel obebs. rogorc cnobil ia aseTi SemTxveviTi sidi dis amomwurav maxasiaTebel s warmoadgens Semdegi al baTobebis nakrebi

$$P(K(x)=k), k=0, 1, 2, \dots$$

gasagebis, rom

$$P(K(x)=k) = P(k \leq T(x) < k+1).$$

ramdenadac $T(x)$ - uwyveti SemTxveviTi sidi dea, amdenad

$$P(K(x)=k) = P(T(x) = k+1) = 0,$$

da amitom

$$P(K(x)=k) = P(k \leq T(x) < k+1) = \frac{s(x+k) - s(x+k+1)}{s(x)} = {}_k p_x - {}_{k+1} p_x.$$

axl a, Tu gaviTval iswinebT, rom $X=T(0)$, SesaZl ebel ia ganvsazRvroT $K(0)=[X]$ damrgval ebul i sicocxl is xangrZl ivobis ganawil ebac:

$$P(K(0)=k) = \frac{s(k) - s(k+1)}{s(0)} = s(k) - s(k+1) = \frac{l_k - l_{k+1}}{l_0} = \frac{d_k}{l_0}.$$

magram ramdenadac $d_x \approx l_0 f(x)$, amdenad

$$P(K(0)=k) \approx f(k), \quad (4.5.1)$$

sadac $f(x)$ - X SemTxveviTi sidi dis simkvrivea, amasTan (4.5.1) miaxl oebiTi tol obis marjvena nawil Si, zogadad rom vTqvaT, ufro swori iqneboda dagvewera $f(k) \cdot 1$ wel i, ramdenadac mis marcxena nawil Si uzoganzomil o sidi de mdebareobs.

amitom 4.5.1 tol oba gul isxmobs, rom

$$P(K(0) = k) \approx f(k) \cdot 1 \text{ weil } i,$$

saidanac Cans, rom sikvdil ebis mrudi mWidroadaa dakavSirebul i damrgval ebul i sicocxl is xangrZI ivobis ganawil ebasTan.

$K(x)$ SemTxveviTi sidi dis saSual os uwodeben saSual o damrgval ebul sicocxl is narCen xangrZI ivobas da aRini Sneba

$$e_x = EK(x) - iT,$$

da diskretul i SemTxveviTi sidi disaTvis maTematikuri I odinis ganmar tebis Tanaxmad:

$$e_x = \sum_{k=1}^{\infty} kP(K(x) = k).$$

ramdenadac,

$$P(K(x) = k) = \frac{s(x+k) - s(x+k+1)}{s(x)}$$

da

$$\sum_{k=1}^{\infty} k[s(x+k) - s(x+k+1)] = 1 \cdot s(x+1) + 2 \cdot s(x+2) + \dots - 1 \cdot s(x+2) - 2s(x+3) - \dots = \sum_{k=1}^{\infty} s(x+k)$$

maSi n

$$e_x = \frac{1}{s(x)} \sum_{k=1}^{\infty} s(x+k).$$

ani ogi urad vpoul obT meore sawyis moments:

$$\begin{aligned} E[K(x)]^2 &= \sum_{k=0}^{\infty} k^2 P(K(x) = k) = \\ &= \frac{1}{s(x)} \left\{ \sum_{k=0}^{\infty} k^2 s(x+k) - \sum_{k=0}^{\infty} k^2 s(x+k+1) \right\} = \\ &= \frac{1}{s(x)} \left\{ \sum_{k=0}^{\infty} k^2 s(x+k) - \sum_{k=0}^{\infty} (k+1)^2 s(x+k+1) + \sum_{k=0}^{\infty} (2k+1)s(x+k+1) \right\} = \\ &= \frac{1}{s(x)} \sum_{k=1}^{\infty} (2k-1)s(x+k) = \frac{2}{s(x)} \sum_{k=1}^{\infty} ks(x+k) - e_x \end{aligned}$$

ramdenadac,

$$\begin{aligned} & \sum_{k=0}^{\infty} k^2 s(x+k) - \sum_{k=0}^{\infty} (k+1)^2 s(x+k+1) + \sum_{k=0}^{\infty} (2k+1)s(x+k+1) = \\ & = 1^2 \cdot s(x+1) + 2^2 \cdot s(x+2) + 3^2 \cdot s(x+3) + \dots - 1^2 \cdot s(x+1) - 2^2 \cdot s(x+2) - 3^2 \cdot s(x+3) - \dots \\ & \dots + 1 \cdot s(x+1) + 3 \cdot s(x+2) + 5 \cdot s(x+3) + \dots = \sum_{k=0}^{\infty} (2k-1)s(x+k). \end{aligned}$$

axl a martivad vi RebT di spersias

$$DK(x) = E[k(x)]^2 - e_x^2 = \frac{2}{s(x)} \sum_{k=1}^{\infty} ks(x+k) - e_x - e_x^2.$$

sicocxl is drois yvel a ricxviTi maxasiaTebel i gamoisaxeba gadarCenaze funqci iT, amitom, (3.1.2) tol obis Tanaxmad, is SeiZl eba napovni iyos sxc-is monacemebis mixedviT. kerZod,

$$e_x = \frac{1}{l_x} \sum l_{x+k}, \quad e_0 = \frac{1}{l_0} \sum_{k=1}^{\infty} l_k,$$

$$E[K(x)]^2 = \frac{2}{l_x} \sum_{k=1}^{\infty} kl_{x+k} - e_x, \quad e[K(0)]^2 = \frac{2}{l_0} \sum_{k=1}^{\infty} kl_k - e_0.$$

magal iTi 4.5.1. sxc-is (danarTi 1) monacemebiT cal ke mamakacebisaTvis da cal ke qal ebisaTvis vipovoT:

1) saSual o damrgval ebul i sicocxl is xangrZl ivobebi e_{89}, e_{88}, e_{84} ;

2) damrgval ebul i sicocxl is xangrZl ivobebis di spersia $DK(89), DK(88)$.

amoxsna. mamakacebisaTvis:

$$e_{89} = \frac{290}{1449} = 0,2, \quad DK(89) = \frac{2 \cdot 290}{1449} - 0,2 - (0,2)^2 = 0,16;$$

$$e_{88} = \frac{1449 + 290}{3623} = 0,48,$$

$$DK(88) = \frac{2(1 \cdot 1449 + 2 \cdot 290)}{3623} - 0,48 - (0,48)^2 = 0,41;$$

$$e_{84} = \frac{9063 + 7546 + 6037 + 3623 + 1449 + 290}{10735} = 2,6.$$

qal ebi saTvis:

$$e_{89} = \frac{806}{4030} = 0,2, \quad DK(89) = \frac{2 \cdot 806}{4030} - 0,2 - (0,2)^2 = 0,16;$$

$$e_{88} = \frac{4030 + 806}{10075} = 0,48,$$

$$DK(88) = \frac{2(1 \cdot 4030 + 2 \cdot 806)}{10075} - 0,48 - (0,48)^2 = 0,41;$$

$$e_{84} = \frac{24265 + 20988 + 16791 + 10075 + 4030 + 806}{27665} = 2,75.$$

4.6 sakontrol o daval ebebi

daval eba 4.6.1

davuSvaT, rom mokvdavobis mrudi Semdegi formul iT aRiwereba

$$f(x) = \frac{x}{a^2} e^{-x/a}, \quad x \geq 0.$$

1) vi povot ganawil ebis $F_x(t)$ funqcia sicocxl is narCeni drois $T(x) = X - x$.

2) aCveneT, rom sicocxl is narCeni drois ganawil ebis simkvrive

$$f_x(t) = \frac{d}{dt} F_x(t) \text{ warmoadgens eqsponencial uri simkvrivebis } \frac{1}{a} e^{-t/a} \text{ da}$$

erl angiuri simkvrivebis $\frac{t}{a^2} e^{-t/a}$ Sewonil j ams.

3) ipoveT $P(T(x) > t)$ al baToba, $\lim_{x \rightarrow \infty} P(T(x) > t)$ zRvari da gamoarkviet, SesZI ebel ia Tu ara sikvdil ebis mrudis aseTi aproqsimaciis gamoyeneba didi x asakebisatvis.

daval eba 4.6.2

danarTi 1-is sxc-is gamoyenebiT SeafaseT al baToba imisa, rom (21) individumi:

- 1) miarwevs 70, 80, 90 wels;
- 2) gardaicvl eba 70, 80, 90 wl amde;
- 3) gardaicvl eba 60-dan 70-mde, 70-dan 80-mde, 80-dan 90 wl amde.

daval eba 4.6.3

ganmartet aqtuarul i matematikis Semdegi arnisvnebis Sinaarsi:

$$p_{21}, {}_5p_{21}, q_{21}, {}_5q_{21}, {}_1|q_{21}, {}_3|q_{25}, {}_3|_4q_{29}, \frac{q_{60}}{q_{20}}, \frac{q_{80}}{q_{20}}.$$

danarTi 1-is sxc-is gamoyenebiT SeafaseT zemoT moyvani i sidi debi.

daval eba 4.6.4

daamtkicet, rom

$${}_t|u q_x = {}_t p_x \cdot u q_{x+t}.$$

daval eba 4.6.5

3.18.1 daval ebi dan gadarCenaze funqciisaTvis romel ime cxril is gamoyenebiT gansazrvreT al baToba imisa, rom narCeni sicocxl is xangrZl ivoba (20) mdebareobs 30-dan 40 wl amde, 40-dan 50 wl amde, 70-dan 80 wl amde.

daval eba 4.6.6

ipoveT sicocxl is nawil obrivi xangrZl ivoba muavris model Si, aageT misi grafiki dazRveul is asakze damokidebul ebiT $n=5$ da $n=10$ wl ebi saTvis.

daval eba 4.6.7

vTqvaT gadarCenaze funqcia Semdegi formul ebiT moicema:

$$s_1(x) = \frac{x+a}{a} e^{-x/a}, x \geq 0; \quad s_2(x) = \sqrt{1 - \frac{x}{110}}, 0 \leq x \leq 110.$$

ipoveT:

1) sicocxl is saSual o xangrZl ivoba e_0 ;

2) srul i al baTuri sicocxl is xangrZl ivoba e_x ;

3) saSual o sicocxl is narCeni drois dispersia $DT(x)$;

4) nawil obrivi sicocxl is saSual o xangrZl ivoba $e_{x;n}$;

5) nawil obrivi sicocxl is xangrZl ivobis dispersia $D\{\min(T(x), n)\}$.

grafikul ad gamosaxeT miRebul i damokidebul ebebi, CaatareT SedarebiTi anal izi.

daval eba 4.6.8

danarTi 1-is sxc-is monacemebis mixedviT cal k-cal ke qal ebisaTvis da mamakacebisaTvis ipoveT:

1) damrgval ebul i sicocxl is saSual o xangrZl ivoba $e_0, e_{10}, e_{21}, e_{40}, e_{70}$;

2) damrgval ebul i sicocxl is xangrZl ivobis dispersiebi $DK(0), DK(21), DK(70), DK(84)$.

imsjel eT.

Tavi 5. sicocxl is wil aduri xangrZI ivoba

5.1 spl ainuri aproqsimaciebi

wil aduri asakebisaTvis (*fractional ages*)

real uri statistika Cveul ebriv xel misawvdomia mxol od x -is (wl ebSi) mTel i mniSvnel obebisaTvis rac ganpirobetul ia rogorc statistikuri monacemebis Segrovebis tradiciebiT da mosaxerxebi obiT, ise maTi sxc-Si warmodgenis formiT, sadac argumenti x , rogorc wesi iRebs $0, 1, 2, \dots$ mniSvnel obebs. radganac umetesoba kl ientebisa sadazRvevo kompaniaSi Tavis dabadebis dRes ar modian, amdenad am konkretul individუმებთან muSaobisas unda SevZI oT movZebnoT zogierTi al baTuri maxasitebl ebis miaxl oebebi mTel i x -sTvis cnobil i mniSvnel obebis mixedviT maTi wil aduri asakebisaTvis.

ganxil ul i amocana warmoadgens interpol aciiis tipiur amocanas, amasTan SesaZI ebel ia Semovifargl oT misi mxol od gadarCenis $s(x)$ funqciisaTvis amoxsniT, ramdenadac sxva sidideebi SeiZI eba gamoisaxos $s(x)$ -iT.

aqtuarul maTematikaSi am amocanas xsninan e.w. spl ainebis meSveobiT. ganvixil oT sami postul ati, roml ebic gvaZI even sxvadasxva miaxl ovebebs:

1. sikvdil ebis Tanabari ganawil eba,
2. mokvdavobis mudmivi intensivoba,
3. bal duCis (*Balducci*) daSveba

sikvdil ebis Tanabari ganawil eba

am SemTxvevaSi gadarCenis funqcia interpol irdeba $s(x) = a_n + b_n x$ wr fivi funqciis saxiT $n \leq x \leq n+1$ -sTvis. ramdenadac $s(n)$ da $s(n+1)$ cnobil ia (magal iTad, sxc-dan), vadgenT gantol ebas:

$$a_n + b_n n = s(n)$$

$$a_n + b_n (n+1) = s(n+1)$$

da vpoul obT ucnob a_n da b_n -s (meore gantol ebidan pirvel is gamokl ebi T):

$$b_n = s(n+1) - s(n),$$

$$a_n = s(n)(n+1) - s(n+1)n.$$

Sevni SnoT, rom $b_n < 0$.

aqedan gamomdinare, $n \leq x \leq n+1$ monakveTze $s(x)$ funqcia aproqsimirdeba Semdegi saxis wr fivi spl ainiT

$$\boxed{s(x) = (n+1-x)s(n) + (x-n)s(n+1)}, \quad (5.1.1)$$

$n \leq x \leq n+1$. aqedan $f(x)$ sikvdil ebis mrudisaTvis da μ_x mokvdavobis intesivobi saTvis Sesabamisad vi RebT:

$$f(x) = -s'(x) = s(n) - s(n+1), \quad n < x < n+1,$$

$$\begin{aligned} \mu_x &= \frac{f(x)}{s(x)} = \frac{s(n) - s(n+1)}{(n+1-x)s(n) + (x-n)s(n+1)} = \\ &= \frac{s(n) - s(n+1)}{(n+1)s(n) - ns(n+1) - x[s(n) - s(n+1)]} \end{aligned} \quad (5.1.2)$$

amgvarad,

$$\boxed{f(x) = -b_n = s(n) - s(n+1)}$$

$$n < x < n+1.$$

adre Semotani li sididis saSual ebiT $q_n = \frac{s(n) - s(n+1)}{s(n)}$, romel ic imis al baTobis tolia, rom adamiani n wl is asakSi SeiZl eba

gardaicval os uaxl oesi wl is ganmavl obaSi, gardavqmnaT (5.1.2) formul a ufro mosaxerxebel i saxiT:

$$\mu_x = \frac{s(n) - s(n+1)}{s(n) + (x-n)(s(n+1) - s(n))} = \frac{q_n}{1 - (x-n)q_n}, \quad n < x < n+1. \quad \text{vxedavT, rom}$$

aseTi miaxl oebea iwvevs mokvdavobis intensivobis zrdas

$$\boxed{\mu_x = \frac{q_n}{1 - (x-n)q_n}}, \quad (5.1.3)$$

interpol aciis kvanZebis Soris ($n < x < n+1$), xol o ganawil ebis simkvrive $f(x) = \text{const}$ ar icvl eba, amasTan mTel ricxvian wertil ebSi $f(x)$ da μ_x araa gansazRvrul i.

Sevni SnoT, rom $q_n > s(n) - s(n+1)$, ramdenadac $s(n) < 1$.

mokvdavobis mudmivi intensivoba

$n \leq x \leq n+1$ monakveTze $s(x)$ funqcia miuaxl ovoT kl ebad maCvenebl ian $a_n e^{-b_n x}$ funqcias. am dros gantol ebebi iReben Semdeg saxes:

$$a_n e^{-b_n n} = s(n)$$

$$a_n e^{-b_n (n+1)} = s(n+1),$$

da meore gantol ebis pirvel ze gayofiT mi vi RebT

$$-b_n = \ln \frac{s(n+1)}{s(n)}, \quad a_n = s(n) e^{b_n n} = s(n) \left(\frac{s(n+1)}{s(n)} \right)^{-n},$$

e.i.

$$b_n = -\ln p_n, \quad a_n = s(n) p_n^{-n},$$

sadac p_n aris imis al baToba, rom adamiani n wl is asakSi icocxl ebs sul cota kidev erTi wel i.

am SemTxvevaSi

$$s(x) = a_n e^{-b_n x} = s(n) p_n^{-n} e^{(\ln p_n)x} = s(n) p_n^{x-n}, \quad n \leq x \leq n+1,$$

da ZiriTadi al baTuri maxasiaTebi ebi mi axl oebiT Semdegnairad gamoi saxeba:

$$\boxed{s(x) = s(n) p_n^{x-n}}, \quad n \leq x \leq n+1$$

$$\boxed{f(x) = -s'(x) = -s(n) p_n^{x-n} \ln p_n}, \quad \boxed{\mu_x = \frac{f(x)}{s(x)} = -\ln p_n}, \quad n < x < n+1,$$

e.i. interpolaciis kvanzebs Soris $\mu_x = const$.

Sevni Snot, rom $-\ln p_n > -s(n) \ln p_n$, ramdenadac $s(n) < 1$.

bal duCis daSveba

am SemTxvevaSi wrfiv funqciad $s(x)$ _is nacvl ad

interpilirdeba $s^{-1}(x)$. Tu (5.1.1)-Si $s(x)$ -s SevcvliT $\frac{1}{s(x)}$ -iT uceb gadavalT Semdeg damokidebul ebaze

$$\frac{1}{s(x)} = \frac{n+1-x}{s(n)} + \frac{x-n}{s(n+1)}, \quad n \leq x \leq n+1.$$

sai danac,

$$s(x) = \frac{s(n)s(n+1)}{(n+1-x)s(n+1) + (x-n)s(n)} = \frac{s(n+1)}{(n+1-x)p_n + x-n} = \frac{s(n+1)}{p_n + (x-n)q_n}, \quad n \leq x \leq n+1,$$

$$f(x) = -s'(x) = \frac{s(n)s(n+1)(s(n) - s(n+1))}{(s(n+1)(n+1-x) + (x-n)s(n))^2} = \frac{s(n+1)q_n}{(p_n + (x-n)q_n)^2}, \quad n < x < n+1,$$

$$\mu_x = \frac{f(x)}{s(x)} = \frac{q_n}{p_n + (x-n)q_n}, \quad n < x < n+1.$$

magal iTi 5.1.1. daTval eT al baToba imis, rom ssrk-s mamakaci (80) 80-iani wl ebis SuaSi sikvdil ebis Tanabari ganawil ebis Sesaxeb daSvebisas gardaicvl eba $80\frac{1}{2}$ wl idan $81\frac{1}{2}$ wl amde asakSi.

amoxsna: visargebl oT Semdegi formul iT

$$s(x) = (n+1-x)s(n) + (x-n)s(n+1), \quad n \leq x \leq n+1,$$

roml is Tanaxmadac

$$s\left(80\frac{1}{2}\right) = \left(81 - 80\frac{1}{2}\right)s(80) + \left(80\frac{1}{2} - 80\right)s(81) = 0,5(s(80) + s(81)),$$

$$s\left(81\frac{1}{2}\right) = 0,5(s(81) + s(82)).$$

amgvar ad,

$$\begin{aligned} P\left(\frac{1}{2} < T(80) < 1\frac{1}{2}\right) &= \frac{s(80\frac{1}{2}) - s(81\frac{1}{2})}{s(80)} = 0,5 \frac{s(80) + s(81) - s(81) - s(82)}{s(80)} = \\ &= 0,5 \left(1 - \frac{s(82)}{s(80)}\right) = 0,5 \left(1 - \frac{s(82)}{s(81)} \frac{s(81)}{s(80)}\right) = 0,5(1 - p_{81}p_{80}) = 0,5(1 - (1 - q_{81})(1 - q_{80})) = \\ &= 0,5(1 - (1 - 0,12548)(1 - 0,11672)) = 0,5(1 - 0,874520,88328) = 0,11378 \end{aligned}$$

5.2 wil aduri asakis ganawil eba

SemoviivanoT SemTxveviTi sidi de $\tau = \{X\}$, sadac $\{X\}$ aRni Snavs X sididis wil adur nawil s. axl a davuSvaT sicocxl is xangrZl ivoba X SesaZl ebel ia warmovadginoT mTel i da wil aduri nawil ebis j amis saxiT: $X = K(0) + \tau$, sadac $K(0) = [X]$ _ sicocxl is damrgval ebul i droa. gasagebia, rom τ sidi de aRwers sikdil is moments wl is SigniT. vipovoT τ -s pirobiTi ganawil eba im pirobiT, rom sikvdil i n wl is asakSi dadga:

$$\begin{aligned}
P\{\tau \leq t \mid K(0) = n\} &= P\{X - K(0) \leq t \mid K(0) = n\} = \\
&= P\{X \leq t + n \mid n \leq X < n + 1\} = \frac{P\{X \leq t + n, n \leq X < n + 1\}}{P\{n \leq X < n + 1\}} = \\
&= \frac{P\{n \leq X \leq n + t\}}{P\{n \leq X < n + 1\}} = \frac{s(n) - s(n + t)}{s(n) - s(n + 1)}, 0 < t < 1
\end{aligned} \tag{5.2.1}$$

$s(n+t)$ sidide, ufro zustađ l_{n+t} , rodesac n mTel ia, xol o $0 < t < 1$, scx cxril Si araa, amitom mis mosaZebnad vsargebl obT wil aduri asakebisaTvis miaxl oebebiT.

sikvdil ebis Tanabari ganawil ebis postul atis dros (5.2.1) formul a, Tu $s(x)$ -Si argumentad aviRebT $x = n + t$, Semdegnairad gar dai qmneba:

$$\begin{aligned}
P\{\tau \leq t \mid K(0) = n\} &= \frac{s(n) - [(n + 1 - n - t)s(n) + (n + t - n)s(n + 1)]}{s(n) - s(n + 1)} = \\
&= \frac{t(s(n) - s(n + 1))}{s(n) - s(n + 1)} = t, 0 < t < 1.
\end{aligned}$$

$$\mu_{t|n} = \frac{f(t|\cdot)}{1 - F(t|\cdot)} = \frac{1}{1 - t}.$$

amgvarad, am interpol aciiis dros

1) adamianis sikvdil i or dabadebis dRes Soris nebis mier dRes Tanabaral baTuria;

2) ganawil ebis piroba $P\{\tau \leq t \mid K(0) = n\}$ araa damokidebul i n -ze da amotom emTxveva upi robo ganawil ebas $P(\tau \leq t)$;

3) SemTxveviTi sidideebi $K(0)$ da τ damoukidebel ni arian.

mokvdavobis mudmivi intensivobis postul atisaTvis anal ogi urad gvaqvs:

$$P\{\tau \leq t \mid K(0) = n\} = \frac{s(n) - s(n + t)}{s(n) - s(n + 1)} = \frac{s(n) - s(n)p_n^{n+t-n}}{s(n) - s(n + 1)} = \frac{s(n)(1 - p_n^t)}{s(n) - s(n + 1)} = \frac{1 - p_n^t}{1 - p_n}, 0 < t < 1.$$

$$f(t|\cdot) = F'(t|\cdot) = \frac{-p_n^t \ln p_n}{1-p_n},$$

$$s(t|\cdot) = 1 - F(t|\cdot) = 1 - \frac{1-p_n^t}{1-p_n} = \frac{1-p_n-1+p_n^t}{1-p_n} = \frac{p_n(p_n^{t-1}-1)}{1-p_n},$$

$$\mu_{t_1} = \frac{f(t|\cdot)}{s(t|\cdot)} = \frac{-p_n^t \ln p_n}{p_n(p_n^{t-1}-1)} = \frac{-p_n^{t-1} \ln p_n}{p_n^{t-1}-1}.$$

anal ogiuri msj el obi T aseve SesaZI ebel ia mivi RoT formul ebi $f(t|\cdot)$, $s(t|\cdot)$, $\mu(t|\cdot)$ bal duCis postul tis drosac.

Seni Svna. zogadad rom vTqvaT, mokvdavobis mudmivi intensivobis dros formul ebi mosaxerxebel ia gamoisaxos $q_n = 1 - p_n$ -iT, ramdenadac q_n si di de gvaqvs sxc-Si.

5.3 wil aduri asakis saSual o da dispersia

vipovoT wil aduri τ asakis saSual o im pirobi T, rom sikvdi i dgeba n wl is asakSi:

$$a(n) = E\{\tau | K(0) = n\} = \int_0^1 P\{\tau > t | K(0) = n\} dt.$$

cxadia, rom

$$\begin{aligned} P\{\tau > t | K(0) = n\} &= 1 - P\{\tau \leq t | K(0) = n\} = 1 - \frac{s(n) - s(n+t)}{s(n) - s(n+1)} = \\ &= \frac{s(n) - s(n+1) - s(n) + s(n+t)}{s(n) - s(n+1)} = \frac{s(n+t) - s(n+1)}{s(n) - s(n+1)} \end{aligned}$$

aqedan,

$$a(n) = \frac{1}{s(n) - s(n+1)} \int_0^1 [s(n+t) - s(n+1)] dt.$$

დავთვალოთ აქლია $a(n)$ სიდიდე ვილადური ასაკებისათვის მოკვდობის ხასიათის შესახებ სწორედ დასვებისათვის.

სიკვდილის ტანბარი განვიღებ. ცხადია, რომ

$$a(n) = \frac{\int_0^1 [(n+1-n-t)s(n) + (n+t-n)s(n+1)] dt}{s(n) - s(n+1)} =$$

$$= \frac{\int_0^1 [(1-t)s(n) + tS(n+1) - s(n+1)] dt}{s(n) - s(n+1)} = \frac{1}{2}$$

ე.ი. $a(n)$ შემთხვევითი დროის ერთეულიანი სუალედის სუას, რასაც ცვენ ინტუიციურად მოველოდით.

მოკვდობის მუდმივი ინტენსივობა. ამ შემთხვევაში

$$a(n) = \frac{1}{s(n) - s(n+1)} \int_0^1 [s(n)p_n^{n+t-n} - s(n+1)] dt =$$

$$= \frac{s(n)}{s(n) - s(n+1)} \int_0^1 [p_n' - p_n] dt = \frac{1}{q_n} \left[\frac{p_n'}{\ln p_n} \Big|_0^1 - p_n \right] =$$

$$= \frac{1}{q_n} \left(\frac{p_n - 1}{\ln p_n} - p_n \right) = \frac{1}{q_n} \left(-p_n - \frac{q_n}{\ln p_n} \right) = -\frac{1}{\ln p_n} - \frac{p_n}{q_n}$$

რამდენად $p_n = 1 - q_n$, ხოლო q_n სიდიდე საკმაოდ მცირეა, ამდენად შემდეგი ვარაუდების გამოყენებით

$$\ln(1-x) = -x - \frac{x^2}{2} - \frac{x^3}{3} - \dots - \frac{x^n}{n} + o(x^n),$$

გავსალოთ $\ln p_n$ მწკრივად q_n -ის ხარისხების მიხედვით

$$\ln p_n = -q_n - \frac{q_n^2}{2} - \frac{q_n^3}{3} - \dots,$$

რის შემდეგაც გადავიღებთ $a(n)$ -სთვის შემდეგ სეფაზებზე:

$$a(n) = \frac{1}{2} - \frac{q_n}{12} + O(q_n^2) = \frac{1}{2} - \frac{q_n}{12} + o(q_n) \quad (5.3.1)$$

davamtkicoT (5.3.1) tol oba. ramdenadac

$$\begin{aligned}
 -\frac{p_n}{q_n} - \frac{1}{\ln p_n} &= -\frac{1-q_n}{q_n} + \frac{1}{q_n + \frac{q_n^2}{2} + \frac{q_n^3}{3} + \dots} = \\
 &= 1 + \frac{1}{q_n + \frac{q_n^2}{2} + \frac{q_n^3}{3} + \dots} - \frac{1}{q_n} = 1 - \frac{\frac{q_n^2}{2} + \frac{q_n^3}{3} + \dots}{q_n^2 + \frac{q_n^3}{2} + \frac{q_n^4}{3} + \dots}
 \end{aligned}$$

amdenad, davSI iT ra orcvl adian funqcias (damokidebul ebas)

teil oris mwkrivad $\left(\frac{q_n^2}{2}, q_n^2\right)$ wertil is midamoSi, mi vi RebT

$$\begin{aligned}
 -\frac{p_n}{q_n} - \frac{1}{\ln p_n} &= 1 - \left[\frac{1}{2} + \frac{1}{q_n^2} \left(\frac{q_n^3}{3} + \dots \right) - \frac{\frac{q_n^2}{2}}{q_n^4} \left(\frac{q_n^3}{2} + \dots \right) \right] = \\
 &= \frac{1}{2} - \frac{q_n}{3} + \frac{q_n}{4} + o(q_n) = \frac{1}{2} - \frac{q_n}{12} + o(q_n)
 \end{aligned}$$

rac unda dagvemtkicebina.

Tu q_n arc ise mcirea, maSin azri aqvs gaviTval iswinoT $O(q_n^2)$ rigis Sesakrebebic:

$$\begin{aligned}
 a(n) &= 1 - \frac{1}{q_n^2} \left(\frac{q_n^3}{3} + \frac{q_n^4}{4} + \dots \right) + \frac{1}{2q_n^2} \left(\frac{q_n^3}{2} + \frac{q_n^4}{3} + \dots \right) = \\
 &= \frac{1}{2} - \frac{q_n}{3} + \frac{q_n}{4} - \frac{q_n^2}{4} + \frac{q_n^2}{6} + \dots = \frac{1}{2} - \frac{q_n}{12} - \frac{q_n^2}{12} + o(q_n^2)
 \end{aligned}$$

bal duçis postul ati. aq,

$$a(n) = \frac{1}{s(n) - s(n+1)} \int_0^1 \left(\frac{s(n+1)}{p_n + tq_n} - s(n+1) \right) dt =$$

$$\begin{aligned}
&= \frac{s(n+1)}{s(n) - s(n+1)} \int_0^1 \left(\frac{1}{p_n + tq_n} - 1 \right) dt = \frac{p_n}{q_n} \int_0^1 \left(\frac{1}{p_n + tq_n} - 1 \right) dt = \\
&= \frac{p_n}{q_n} \left[\frac{\ln(p_n + q_n)}{q_n} \Big|_0^1 - 1 \right] = \frac{p_n}{q_n} \left[-\frac{\ln p_n}{q_n} - 1 \right] = \\
&= -\frac{p-n}{q_n^2} (q_n + \ln p - n) = \frac{q_n - 1}{q_n^2} \left(q_n - q_n - \frac{q_n^2}{2} - \frac{q_n^3}{3} - \dots \right) = \\
&= (q_n - 1) \left(-\frac{1}{2} - \frac{q_n}{3} - \frac{q_n^2}{4} - \dots \right) = \frac{1}{2} - \frac{q_n}{2} + \frac{q-n}{3} - \frac{q_n^2}{3} + \frac{q_n^2}{4} + o(q_n) = \\
&= \frac{1}{2} - \frac{q_n}{6} - \frac{q_n^2}{12} + o(q_n)
\end{aligned}$$

dispersias Semdegi formul iT vi povi T:

$$b(n) = D\{\tau \mid k(0) = n\} = \frac{2}{s(n) - s(n+1)} \int_0^1 [s(n+t) - s(n+1)] dt - a^2(n).$$

davTval oT axl a $b(n)$ sidide wil aduri asakebi saTvis mokvdavobis samive postul atisaTvis.

sikvdil ebis Tanabari ganawil eba. am postul atisaTvis

$$\begin{aligned}
b(n) &= \frac{2}{s(n) - s(n+1)} \int_0^1 t(1-t)[s(n) - s(n+1)] dt - \frac{1}{4} = \\
&= 2 \int_0^1 (1-t^2) dt - \frac{1}{4} = 2 \left(\frac{1}{2} - \frac{1}{3} \right) - \frac{1}{4} = \frac{1}{12}
\end{aligned}$$

mokvdavobis mudmivi intensivoba. adre Cven mi vi ReT, rom

$$a(n) = \frac{1}{q_n} \int_0^1 [p_n^t - p_n] dt, \text{ ami tom}$$

$$\begin{aligned}
b(n) &= \frac{2}{q_n} \int_0^1 t(p_n^t - p_n) dt - a^2(n) = \frac{2}{q_n} \left[\int_0^1 t p_n^t dt - \int_0^1 t p_n dt \right] - \left[\frac{1}{2} - \frac{q_n}{12} + o(q_n) \right]^2 = \\
&= \frac{2}{q_n} \left[\frac{p_n}{\ln p_n} - \frac{p_n - 1}{\ln^2 p_n} - \frac{p_n}{2} \right] - \left[\frac{1}{4} - \frac{q_n}{12} + o(n) \right] = 2 \left[\frac{1 - q_n}{q_n \ln p_n} + \frac{q_n}{q_n \ln^2 p_n} - \frac{1 - q_n}{2q_n} \right] - [\dots] = \\
&= 2 \left[\frac{1}{q_n \ln p_n} - \frac{1}{\ln p_n} + \frac{1}{\ln^2 p_n} - \frac{1}{2q_n} + \frac{1}{2} \right] - [\dots] = 2 \left[\frac{2 \ln p_n - 2q_n \ln p_n + 2q_n - \ln^2 p_n}{2q_n \ln^2 p_n} + \frac{1}{2} \right] - [\dots] = \\
&= 2 \left[\frac{-2q_n - q_n^2 - \frac{2}{3}q_n^3 - \frac{1}{2}q_n^4 - \dots + 2q_n^2 + q_n^3 + \frac{2}{3}q_n^4 + \dots}{2q_n^3 + 2q_n^4 + \dots} \right] + 2 \left[\frac{2q_n - q_n^2 - q_n^3 - \frac{11}{12}q_n^4 - \dots}{2q_n^3 + 2q_n^4 + \dots} + \frac{1}{2} \right] - [\dots] = \\
&= 2 \left[\frac{-\frac{2}{3}q_n^3 - \frac{3}{4}q_n^4 - \dots}{2q_n^3 + 2q_n^4 + \dots} + \frac{1}{2} \right] - [\dots]
\end{aligned}$$

damokidebul ebis $\left(-\frac{2}{3}q_n^3, 2q_n^3 \right)$ wertilis midamoSi teiloris

mwkrivad daSi is Semdeg gvaqvs

$$\begin{aligned}
b(n) &= 2 \left[\frac{1}{2} - \frac{1}{3} - \frac{1}{2q_n^3} \cdot \frac{3}{4}q_n^4 + \frac{\frac{2}{3}q_n^3}{4q_n^6} 2q_n^4 - \dots \right] - [\dots] = \\
&= 2 \left[\frac{1}{6} - \frac{3}{8}q_n + \frac{1}{3}q_n - \dots \right] - \left[\frac{1}{4} - \frac{q_n}{12} + \dots \right] = \frac{1}{12} + o(q_n)
\end{aligned}$$

bal dučis postul ati. aq

$$\begin{aligned}
b(n) &= \frac{2p_n}{q_n} \int_0^1 \left(\frac{1}{p_n + tq_n} - 1 \right) dt - a^2(n) = \frac{2p_n}{q_n} \left[\int_0^1 \frac{t}{p_n + tq_n} dt - \int_0^1 t dt \right] - a^2(n) = \\
&= \frac{2p_n}{q_n^2} \left[\int_0^1 \frac{p_n + tq_n - p_n}{p_n + tq_n} dt \right] - \frac{1}{2} \cdot \frac{2p_n}{q_n} - a^2(n) = \frac{2p_n}{q_n^2} \left[1 - p_n \int_0^1 \frac{dt}{p_n + tq_n} \right] - \frac{p_n}{q_n} - a^2(n) = \\
&= \frac{2p_n}{q_n^2} \left[1 - \frac{p_n}{q_n} \ln(p_n + tq_n) \right]_0^1 - \frac{p_n}{q_n} - a^2(n) = \frac{2p_n}{q_n^2} \left[1 + p_n \frac{p_n \ln p_n}{q_n} \right] - \frac{p_n}{q_n} - a^2(n) = \\
&= \frac{2(1-q_n)}{q_n^2} + \frac{2(1-q_n)^2 \ln p_n}{q_n^3} - \frac{1-q_n}{q_n} - a^2(n) = \frac{2}{q_n^2} - \frac{2}{q_n} + \frac{2 \ln p_n}{q_n^3} - \frac{4 \ln p_n}{q_n^2} + \frac{2 \ln p_n}{q_n} - \frac{1}{q_n} + 1 - a^2(n) = \\
&= \frac{2}{q_n^3} q_n^2 - \frac{2}{q_n} + \frac{2}{q_n^3} \left(-q_n - \frac{q_n^2}{2} - \frac{q_n^3}{3} - \frac{q_n^4}{4} - \dots \right) + \frac{4}{q_n^2} \left(q_n + \frac{q_n^2}{2} + \frac{q_n^3}{3} + \dots \right) + \\
&+ \frac{2}{q_n} \left(-q_n - \frac{q_n^2}{2} - \dots \right) - \frac{1}{q_n} + 1 - a^2(n) = \frac{2}{q_n^2} - \frac{2}{q_n} - \frac{2}{q_n^2} - \frac{1}{q_n} - \frac{2}{3} - \frac{1}{2} q_n - \dots + \frac{4}{q_n} + 2 + \frac{4}{3} q_n + \dots - \\
&- 2 - q_n - \dots - \frac{1}{q_n} + 1 - \frac{1}{4} + \frac{q_n}{6} + \dots = 1 - \frac{1}{4} - \frac{2}{3} - \frac{q_n}{2} + \frac{4}{3} q_n - q_n + \frac{q_n}{6} + \dots = \frac{1}{12} + o(q_n).
\end{aligned}$$

ganvixil oT miRebul i Sedegebi. 30 wl is asakis ssrk-s qal ebisaTvis $q_{30} = 0,0010$. amitom mokvdavobis mudmivi intensivobis da bal duCis postul atis saSual oebisaTvis da dispersiebisaTvis Secdomis rigi Seadgens $O(q_{30}^2) \approx 10^6$. didi asakebisaTvis $a(n)$ da $b(n)$ -sTvis formul ebi gamoyenebul i iqneba q_n^2 SesakrebiS gaTval iswinebiT, ramdenadac, magal iTad, 82 wl is asakis ssrk-s qal ebisaTvis $q_{82} = 0,1015$, da am SemTxvevaSi $O(q_{82}^2) \approx 10^2$.

aseve praqtikaSi zogierT SemTxvevSi zemoT miRebul i Sedegis Tanaxmad, $K(0)$ -s da τ -s damoukidebl obis daSvebiT, SesaZI ebel ia sicocxliS narCeni drois saSual osaTvis da dispersiisaTvis gamoviYenoT Semdegi umartivesi aproqsimaciebi:

$$e_x^0 \approx e_x + \frac{1}{2},$$

$$DT(x) \approx DK(0) + \frac{1}{12}.$$

5.4 L_x da T_x cxril uri sidideebi da maTi kavSiri erTmaneTTan da $a(x)$ -sTan

sidideebi L_x da T_x gamoiyeneba ufro dawvril ebiT sxc-ebSi. magal iTis saxiT danarT 3-Si moyvanil ia aSS-s mosaxl eobisaTvis (1979-81) sxc-is framenti.

L_x simbol oTi avRniSnavT wl ebis saSual o jamur ricxvs, romel ic gavl il ia x da $x+1$ momentebS Soris, x - mTel ia sawyisi l_0 j gufis yvel a warmomadgenl isaTvis. gasagebia, rom is Sedgeba ori mdgenisagan:

1) im sawyisi j gufis warmomadgenl ebis mier x da $x+1$ momentebS Soris ganvl il i wl ebis saSual o jamuri ricxvisgan, roml ebic gardaicval nen x -dan $x+1$ -mde asakSi (es sidide tol ia $d_x a(x)$ -is);

2) wl ebis saSual o jamuri ricxvisagan, roml ebic eZl evaT sawyisi j gufis cocxal warmomadgenl ebs $x+1$ momentisaTvis (es sidide tol ia $l_{x+1} \cdot 1$ wel i = l_{x+1}).

amgvarad,

$$\begin{aligned} L_x &= d_x a(x) + l_{x+1} = \frac{d_x}{s(x) - s(x+1)} \int_0^1 [s(x+t) - s(x+1)] dt + l_{x+1} = \\ &= \frac{d_x}{l_x - l_{x+1}} \int_0^1 [l_{x+t} - l_{x+1}] dt + l_{x+1} = \int_0^1 [l_{x+t} - l_{x+1}] dt + l_{x+1} = \int_0^1 l_{x+t} dt. \end{aligned} \quad (5.4.1)$$

ramdenadac scx-Si xdeba l_x da L_x si dideebis Sej ameba, amdenad maTi saSual ebiT SesaZI ebel ia $a(x)$ -is gaangariSeba. marTI ac, (5.4.1)-dan gamomdinareobs, rom

$$L_x - l_{x+1} = d_x a(x),$$

sai danac

$$a(x) = \frac{L_x - l_{x+1}}{l_x - l_{x+1}} = \frac{L_x - l_{x+1}}{d_x}. \quad (5.4.2)$$

magal iTi 5.4.1. saerTo scx-is monacemebis mixedviT (danarTi 3) vipovoT $a(20)$, $a(80)$, $a(106)$, $a(107)$, $a(108)$.

amoxsna. (4.4.2) formul is Tanaxmad gvaqvs

$$a(20) = \frac{L_{20} - l_{21}}{d_{20}} = \frac{97682 - 97623}{118} = \frac{59}{118} = 0,5;$$

$$a(80) = \frac{L_{80} - l_{81}}{d_{80}} = \frac{41694 - 40208}{3972} = \frac{1486}{2972} = 0,5;$$

$$a(100) = \frac{983 - 815}{335} = 0,501; \quad a(106) = \frac{99 - 78}{41} = 0,512;$$

$$a(107) = \frac{99 - 78}{41} = 0,512; \quad a(108) = \frac{42 - 33}{18} = 0,5.$$

ramdenadac $a(i) \sim 0,5$, amdenad pirveli magal iTidan gamomdinareobs, rom al baT nebi smieri asakis indivi debisaTvis ordabadebis dRes Soris Sual edSi adgil i aqvs Tanabar mokvdavobas.

T_x simbol oTi avRni SnavT wl ebis saSual o j amur ricxvs, romelic ganvl es l_0 axal Sobil Tagan Semdgari j gufebidan yvel a warmomadgenel ma (x, ∞) interval Si. gasagebia, rom

$$T_x = l_0 E[(X-x)I(X-x > 0)] = l_0 \int_0^{\infty} (X-x) dP\{X-x \leq t\} =$$

$$= l_0 \int_0^{\infty} P\{X-x > t\} dt = l_0 \int_0^{\infty} P\{X > x+t\} dt = l_0 \int_0^{\infty} s(x+t) dt = l_0 \int_x^{\infty} s(u) du$$

axl a ${}^0e_x = ET(x)$ formul as SeiZl eba mi vceT Semdegi saxe:

$${}^0e_x = ET(x) = \frac{1}{s(x)} \int_0^{\infty} s(u) du = \frac{1}{l_0 s(x)} l_0 \int_0^{\infty} s(u) du = \frac{T_x}{l_x}. \quad (5.4.3)$$

magal iTi 5.4.2. saerTo scx-is monacemebis mixedviT (dantarTi)

vi povot ${}^0e_{20}, {}^0e_{80}$.

amoxsna. (4.4.3) formul is Tanaxmad gvaqvs

$${}^0e_{20} = \frac{T_{20}}{l_{20}} = \frac{5420937}{97741} = 55,462; \quad {}^0e_{80} = \frac{T_{80}}{l_{80}} = \frac{344612}{43180} = 7,98.$$

aseve $L_n, n \geq x$ sididis meSveobiT SesaZl ebel ia T_x sididis gamoangar i Seba:

$$T_x = l_0 \int_x^{\infty} s(u) du = l_0 \sum_{k=0}^{\infty} \int_{x+k}^{x+k+1} s(u) du = l_0 \sum_{k=0}^{\infty} \int_0^1 s(x+k+t) dt = \sum_{k=0}^{\infty} \int_0^1 l_{x+k+t} dt = \sum_{k=0}^{\infty} L_{x+k} = \sum_{n=x}^{\infty} L_n.$$

amgvar ad,

$$\boxed{T_x = \sum_{n=x}^{\infty} L_n} \quad (5.4.4)$$

magal iTi 5.4.3. saerTo scx-is monacemebis mixedviT (dantarTi 3)

(5.4.4) formul is mixedviT gamoiTval eT T_{100} da T_{105} .

amoxsna. mosaxer xebel ia j er T_{105} -is povna:

$$T_{105} = L_{105} + L_{106} + L_{107} + L_{108} + L_{109} + \sum_{n=10}^{\infty} L_n = L_{105} + L_{106} + L_{107} + L_{108} + L_{109} + (T_{109} - L_{109}) =$$

$$= 150 + 99 + 64 + 42 + 27 + (73 - 27) = 428$$

Semdeg,

$$T_{100} = T_{105} + L_{104} + L_{103} + L_{102} + L_{101} + L_{100} = 428 + 223 + 330 + 481 + 692 + 983 = 3137.$$

zogadad SeiZl eba interpol aciisaTvis gamoyenebul i iyos aseve parabol uri da kuburi spl ainebic, magram al baT, Sedegebis sizustis gazrda ar iqneba gamarTi ebul i gamosaTvl el i formul ebis garTul ebis gamo.

5.5. sakontrol o daval ebebi

daval eba 5.5.1

gamoiyeneT sxc danarTi 1-dan da gamoiTval eT imis al baToba, rom mamakaci (77) gardaicvl eba $77\frac{5}{12}$ -dan $78\frac{11}{12}$ -mde asakSi (interval i 1,5 wel i):

- 1) sikvdiI ebis Tanabari ganawil ebis Sesaxeb daSvebisas;
- 2) wil aduri asakebisaTvis bal duCis daSvebisas;
- 3) mokvdavobis musmivi intensivobis daSvebisas.

awarmoeT miRebul i Sedegebis SedarebiTi anal izi.

daval eba 5.5.2

gamoiyvaneT formul ebi $f(t|\cdot)$, $s(t|\cdot)$, μ_{t_i} -sTvis wil aduri asakebisaTvis bal uCis daSvebisas.

daval eba 5.5.3

aageT sikvdiI ebis mrudebis grafikebi (77,79) Sual edSi 5.5.1 daval ebis daSvebisas.

daval eba 5.5.4

aageT mokvdavobis intensivobis funqciis mrudebis grafikebi (77,79) Sual edSi 5.5.1 daval ebis daSvebisas.

Tavi 6.kol eqtiuri dazRveva

6.1 ramdenime piris sicocxl is dazRveva. gaerTianebul i sicocxl is statusi (*joint-life status*)

2-5 TavebSi warmodgenil i Sedegebi SesaZI ebel ia ganzogaddes mraval ganzomil ebian SemTxvevisTvis. aseTi ganzogadeba aucil ebel ia sapensio dazRvevasTan, sicocxl is, j anmrTel obis kol eqtiuri dazRvevasTan da sxva dakavSirebul gamoTvl ebis dros.

mokl ed Camovayal iboT ramdenime piris sicocxl is dazRvevis Taviseburebani. ganvixil oT sicocxl is kol eqtiuri dazRvevis SemTxveva, roml iTvisac sasargebl o abstraqcias warmoadgens statusis cneba. davuSvaT (x_1, x_2, \dots, x_m) asakebis mqone m individebs survil i aqvT dadon sadazRvevo xel Sekrul eba. k -uri individi momaval i cxovrebis dro avRniSnoT $T(x_k) = X - x_k$ -iT.

$T(x_1), T(x_2), \dots, T(x_m)$ ricxvebis m erTobl ioba CavayenoT U statusis (*status*) SesabamisobaSi, romel sac Seesabameba sakuTari $T(U)$ sicocxl is xangrZI ioba. or yvel aze gavrcel ebul statuss warmoadgens gaerTianebul i sicocxl is statusi da ukanasknel is cocxl ad darCenil is statusi.

gaerTianebul i sicocxl is statusi aRiniSneba $U := x_1 : x_2 : \dots : x_m$ -iT an $(x_1 : x_2 : \dots : x_m)$ -iT da iTvl eba daSl il ad, Tu erT-erTi individi mainc gardaicvl eba, e.i.

$$T(U) = \min\{T(x_1), T(x_2), \dots, T(x_m)\}.$$

gasagebia, rom

$$P\{T(U) > t\} = P\{\min\{T(x_1), T(x_2), \dots, T(x_m)\} > t\} = P\{T(x_1) > t, T(x_2) > t, \dots, T(x_m) > t\},$$

სიკვდილ ების დამოუკიდებლობის დასაბუთებას

$$P\{T(U) > t\} = \prod_{i=1}^m {}_t p_{x_i}. \quad (6.1.1)$$

${}_t p_i = P\{T(x_i) > t\}$ აღბეჭდვის არსი განმარტებულია 4.2 პარაგრაფში.

აქლამართივად გამოიყვანება სიკვდილის ხანგრძლივობის სხვა აღბეჭდვის მაქსიმალური $T(U)$ -სთვის, მაგალითად,

$${}_t q_{x_1:x_2:\dots:x_m} = 1 - {}_t p_{x_1:x_2:\dots:x_m} = 1 - \prod_{i=1}^m (1 - {}_t q_{x_i}).$$

მოცემული სტატუსის დასლის დროის განაწილების სიმკვრივისათვის სამართლიანია შემდეგი დამოკიდებულება:

$$f_{x_1:x_2:\dots:x_m}(t) = -\frac{d}{dt} P\{T(U) > t\} = -\frac{d}{dt} \prod_{i=1}^m {}_t p_{x_i} = -\frac{d}{dt} \prod_{i=1}^m \frac{s(x_i + t)}{s(x_i)}. \quad (6.1.2)$$

მაგალითი 6.1.1. სიკვდილ ების დამოუკიდებლობის დასაბუთებას იპოვებთ ორი ინდივიდის გაერთიანების სიკვდილის სტატუსის $U = x_1 : x_2$ განაწილების სიმკვრივე

- 1) ზოგად შემთხვევაში;
- 2) მუავრის მოდელისათვის.

ამოხსნა. რამდენადაც $m = 2$, ხოლო $T(U) = \min(T(x_1), T(x_2))$, ამდენად სტატუსის განაწილების სიმკვრივისათვის (6.1.2)-ის შესაბამისად გვაქვს:

$$\begin{aligned} f_{x_1:x_2}(t) &= \frac{d}{dt} \{-P\{\min(T(x_1), T(x_2)) > t\}\} = \left\{ -\frac{s(x_1 + t)}{s(x_1)} \frac{s(x_2 + t)}{s(x_2)} \right\}' = \\ &= \frac{f(x_1 + t)}{s(x_1)} \frac{s(x_2 + t)}{s(x_2)} + \frac{f(x_2 + t)}{s(x_2)} \frac{s(x_1 + t)}{s(x_1)} = f_{x_1}(t) s_{x_2}(t) + f_{x_2}(t) s_{x_1}(t) < f_{x_1}(t) + f_{x_2}(t) \end{aligned}$$

სადაც $s_x(t) = \frac{s(x+t)}{s(x)}$ - $T(x)$ შემთხვევითი სიდიდის გარეგანი

ფუნქციაა. როგორც მოგვიანებით ვაჩვენებთ, უბრალოდ ამ დამტკიცებასა სასიკვდილ ების აზივს სადაზრველო კომპანიების დაწესებულების კოლექტიური

dazRvevis monawil eTa premiis zoma individual uri dazRvevis SemTxvevasTan Sedarebi T.

de muavris model isaTvis $f_x(t)$ moicema (5.1.2) formul iT, xol o

gadarCenis funqcia - $s_x(t) = I_t(-\infty, \omega - x) - \frac{tI_t(0, \omega - x)}{\omega - x}$, amitom

$$\begin{aligned} f_{x_1;x_2}(t) &= \frac{I_t(0, \omega - x_1)}{\omega - x_1} \left[I_t(-\infty, \omega - x_2) - \frac{tI_t(0, \omega - x_2)}{\omega - x_2} \right] + \\ &+ \frac{I_t(0, \omega - x_2)}{\omega - x_2} \left[I_t(-\infty, \omega - x_1) - \frac{tI_t(0, \omega - x_1)}{\omega - x_1} \right] = \\ &= \left[\frac{\omega - x_2 - t}{(\omega - x_1)(\omega - x_2)} \right] I_t(0, \min(\omega - x_1, \omega - x_2)) \end{aligned} \quad (6.1.3)$$

gadavideT axl a gaerTianebul i sicocxl is statusis daSl is intensivobis funqciaze. sicocxl is narCeni drois intensivobis $T(x) = X - x$ funqcia akmayofil ebs tol obebs

$$\begin{aligned} \mu_x(t) &= \frac{f_x(t)}{s_x(i)} = \frac{f(x+t)}{s(x+t)} = \mu_{x+t} = -\frac{d}{dt} \ln s(x+t) = \\ &= -\frac{d}{dt} [\ln s(x+t) - \ln s(x)] = -\frac{d}{dt} \ln \frac{s(x+t)}{s(x)} = -\frac{d}{dt} \ln_t p_x \end{aligned}$$

e.i.

$$\boxed{\mu_x(t) = \mu_{x+t} = -\frac{d}{dt} \ln_t p_x} \quad (6.1.4)$$

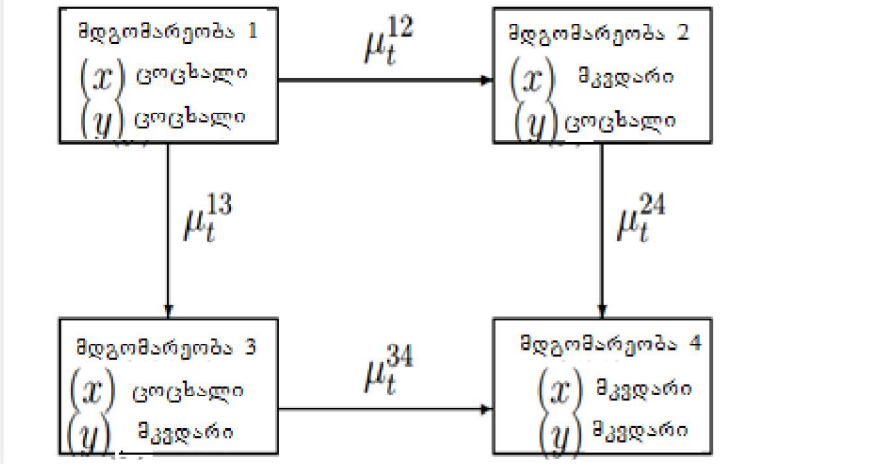
gavi Tval i swinebT ra (6.1.4)-s, mi vi RebT

$$\mu_{x_1;x_2;\dots;x_m}(t) = -\frac{d}{dt} \ln_t p_{x_1;x_2;\dots;x_m} = -\frac{d}{dt} \sum_{i=1}^m \ln_t p_{x_i} = \sum_{i=1}^m \mu_{x_i}(t)$$

da, aqedan gamomdinare,

$$\boxed{\mu_{x_1;x_2;\dots;x_m}(t) = \sum_{i=1}^m \mu_{x_i}(t)} \quad (6.1.5)$$

მოცემული მრავალმდგომარეობიანი მოდელი გვიჩვენებს ორი სიცოცხლის გაერთიანებული სიცოცხლეს (x) და (y).

6.2 გამართება ჰომპერტის და მაიხამის მოდელი ებისატივის

Tu ganxil ul i j gufis yvel a adamianis mokvdaoba ganawil ebul ia homper tcis erTidaimave kanoni T (ix. p. 3.6), maSin

$$\mu_{x_i}(t) = \mu_{x_i+t} = Be^{\alpha(x_i+t)} = Br^{x_i+t}, \quad (6.2.1)$$

sadac $r = e^\alpha$, $t \geq 0$, $i = 1, \dots, m$.

(6.1.5) tol oba (6.2.1)-is gaTval iswinebiT saSual eba gveZl eva Sevadginot Semdegi gantol eba:

$$r^{x_1} + r^{x_2} + \dots + r^{x_m} = r^\omega,$$

roml is ω -s mimarT amoxsniT mi vi RebT

$$\omega = \frac{1}{\alpha} \ln\{r^{x_1} + r^{x_2} + \dots + r^{x_m}\} = \frac{1}{\alpha} \ln\{e^{\alpha x_1} + e^{\alpha x_2} + \dots + e^{\alpha x_m}\}. \quad (6.2.2)$$

amgvarad, gaerTianebul i sicocxl is statusis daSl is intensivobis funqcia SeiZl eba Semdegi sxiT warmovadginot

$$\mu_{x_1:x_2:\dots:x_m}(t) = \mu_\omega(t), t \geq 0,$$

saidanac Cans, rom gaerTianebul i sicocxl is statusis daSl is intensivoba aseve emorCil eba sawyisi ω asakis mqone romel iRac pirobiTi individis homper tcis kanons, romel ic gamoTvl il ia (6.2.2) formul is mixedviT da, ra Tqma unda, gamosaxul ia kol eqtiuri dazRvvevis yvel a monawil is sawyisi x_1, x_2, \dots, x_m asakebiT. es saSual ebas iZl eva yvel a gamoTvl a, romel ic gaerTianebul i sicocxl is mdgomareobas exeba, warmoebul i iyos erTi (ω) individis terminebSi.

garkveul i gamartivebebi warmoiSoba aseve rodesac yvel a individis mokvdaoba ganawil ebul ia maikhamis erTidaimave kanoniT (ix. p. 3.6):

$$\mu_{x_i}(t) = \mu_{x_i+t} = A + Be^{\alpha(x_i+t)} = A + Br^{x_i+t}, \quad t \geq 0, \quad i = 1, \dots, m, \quad r = e^\alpha.$$

Sevadginot tol oba

$$A + Br^{x_1+t} + \dots + A + Br^{x_m+t} = m(A + Br^{\omega+t})$$

da igve msjel obiT, rogorc es homper tcis kanonis dros iyo, mi vdivrT Semdeg gantol ebande

$$r^{x_1} + r^{x_2} + \dots + r^{x_m} = mr^\omega,$$

roml is amonaxssac Semdegi saxe aqvs:

$$\begin{aligned} \omega &= \frac{1}{\alpha} [\ln\{r^{x_1} + r^{x_2} + \dots + r^{x_m}\} - \ln m] = \\ &= \frac{1}{\alpha} [\ln\{e^{\alpha x_1} + e^{\alpha x_2} + \dots + e^{\alpha x_m}\} - \ln m]. \end{aligned} \quad (6.2.3) \text{ da}$$

amgvarad, homper tcis kanoni sTvis

$$\boxed{\mu_{x_1:x_2:\dots:x_m}(t) = m\mu_\omega(t) = \mu_{\omega:\omega:\dots:\omega}(t)}$$

da, aqedan gamimdinare, x_1, x_2, \dots, x_m asakebis mqone m piri SeiZl eba Secvl il i iyos EerTnairi ω `sawyisi~ asakis mqone m piriT, romel ic gamoiTvl eba (6.2.3) formul iT.

6.3 ukanasknel i cocxl ad darCenil is statusi (*last-survivor status*)

ukanasknel i cocxl ad darCenil is statusi aRiniSneba

$$U := \overline{x_1 : x_2 : \dots : x_m} \text{ an } \overline{(x_1 : x_2 : \dots : x_m)}\text{-iT}$$

da iTvl eba daSl il ad, Tu kol eqtivis yvel a warmomadgenel i gardaicval a, e.i.

$$T(U) = \max(T(x_1), T(x_2), \dots, T(x_m)).$$

gaerTianebul i sicocxl is mdgomareoba Seesabameba el eqtroqsel Si naTurebis mimdevrobiT SeerTebas, ukanasknel is cocxl ad darCenis mdgomareoba ki - paral el ur SeerTebas. gasagebia, rom

$$\begin{aligned} {}_t p_{\overline{x_1 : x_2 : \dots : x_m}} &= P\{T(U) \leq t\} = P\{\max(T(x_1), T(x_2), \dots, T(x_m)) \leq t\} = \\ &= P\{T(x_1) \leq t, T(x_2) \leq t, \dots, T(x_m) \leq t\}, \end{aligned}$$

xol o damouki debel i sikvdil ebis daSvebisas

$${}_t q_{\overline{x_1 : x_2 : \dots : x_m}} = \prod_{i=1}^m {}_t q_{x_i}, \quad {}_t q_{\overline{(x_1 : x_2 : \dots : x_m)}} = 1 - \prod_{i=1}^m (1 - {}_t p_{x_i}).$$

ukanasknel i cocxl ad darCenil is statusis daSl is drois ganawil ebis simkvrive tolia

$$f_{\overline{x_1 : x_2 : \dots : x_m}}(t) = \frac{d}{dt} P\{T(U) \leq t\} = \frac{d}{dt} \prod_{i=1}^m (1 - {}_t p_{x_i}).$$

magal iTi 6.3.1. sikvdil ebis damouki debl obis daSvebisas ipoveT bol o ori individis cocxl ad darCenil is statusis ganawil ebis

simkvrive $U = \overline{x_1 : x_2}$

- 1) zogad SemTxvevaSi;
- 2) de muavris model isaTvis.

amoxsna. ramdenadac $m = 2$, xol o $T(U) = \max(T(x_1), T(x_2))$, amdenad statusis ganawil ebis simkvrivisaTvis

$$\begin{aligned} f_{x_1: x_2: \dots: x_m}^{\text{---}}(t) &= \frac{d}{dt} \{P(T(U) \leq t)P(T(x_2) \leq t)\} = \frac{d}{dt} \{F_{x_1}(t)F_{x_2}(t)\} = \\ &= \frac{d}{dt} \left\{ \frac{F(x_1+t)}{s(x_1)} \frac{F(x_2+t)}{s(x_2)} \right\} = \frac{f(x_1+t)}{s(x_1)} \frac{F(x_2+t)}{s(x_2)} + \\ &+ \frac{f(x_2+t)}{s(x_2)} \frac{F(x_1+t)}{s(x_1)} = f_{x_1}(t)F_{x_2}(t) + f_{x_2}(t)F_{x_1}(t) < f_{x_1}(t) + f_{x_2}(t). \end{aligned}$$

de muavris model isaTvis

$$\begin{aligned} f_{x_1: x_2}^{\text{---}}(t) &= \frac{I_t(0, \omega - x_1)}{\omega - x_1} \left[\frac{tI_t(0, \omega - x_2)}{\omega - x_2} + I_t(-\infty, \omega - x_2) \right] + \\ &+ \frac{I_t(0, \omega - x_2)}{\omega - x_2} \left[\frac{tI_t(0, \omega - x_1)}{\omega - x_1} + I_t(-\infty, \omega - x_1) \right] = \tag{6.3.1} \\ &= \frac{2tI_t(0, \min(\omega - x_1, \omega - x_2))}{(\omega - x_1)(\omega - x_2)} + \frac{I_t(\min(\omega - x_1, \omega - x_2), \max(\omega - x_1, \omega - x_2))}{\min(\omega - x_1, \omega - x_2)} \end{aligned}$$

gasagebia, rom

$$\mu_{x_1: x_2: \dots: x_m}^{\text{---}}(t) = \frac{f_{x_1: x_2: \dots: x_m}^{\text{---}}(t)}{s_{x_1: x_2: \dots: x_m}^{\text{---}}(t)} = \frac{d}{dt} \prod_{i=1}^m (1 - {}_t p_{x_i}) / \left(1 - \prod_{i=1}^m (1 - {}_t p_{x_i}) \right).$$

6.4 orive statusze magal iTebi

upirvel esad movaxdinoT il ustrieba sxc-is maxasiaTebi ebis SesaZl ebl obis im al baTobebis gamoTvl isas, roml ebic dakavSirebul ia ganxil ul statusebTan.

magal iTi 6.4.1. Tu vivaraudebT, rom $T(70)$ da $T(75)$ damoukidebel ni arian mi iReT imis al baTobebis gamosaxul eba, rom (i)pirvel i sikvdil i moxdeba 5-dan 10 wl amde Sual edSi;

(ii) bol o sikvdil i moxdeba imave Sual edSi;

(iii) gamoiTval eT es al baTobebi ssrk-s qal ebisaTvis da mamakacebisaTvis, SeadareT Sesabamis individual ur al baTobebs.

amoxsna. (i) ori piris (70:75) gaerTianebul i sicocxli statusis saZiebel i al baTobisaTvis, (6.1.1) formulis gaTval iswinebiT, samarTliania tolobaTa Semdegi j aWvi:

$$P\{5 < T(70:75) \leq 10\} = P\{T(70:75) > 5\} - P\{T(70:75) > 10\} =$$

$$= {}_5p_{70:75} - {}_{10}p_{70:75} = {}_5p_{70.5} p_{75} - {}_{10}p_{70.5} p_{75} = \frac{l_{75} l_{80}}{l_{70} l_{75}} - \frac{l_{80} l_{85}}{l_{70} l_{75}} = \frac{l_{80}}{l_{70}} \left(1 - \frac{l_{85}}{l_{75}}\right).$$

(ii) aq ipoveT bol o ori piris ($\overline{70:75}$) cocxli ad darCenili statusisaTvis mi vi RebT:

$$P\{5 < T(\overline{70:75}) \leq 10\} = P\{T(\overline{70:75}) \leq 10\} - P\{T(\overline{70:75}) \leq 5\} =$$

$$= {}_{10}q_{70:75} - {}_5q_{70:75} = {}_{10}q_{70.10} q_{75} - {}_5q_{70.5} q_{75} = (1 - {}_{10}p_{70})(1 - {}_{10}p_{75}) - (1 - {}_5p_{70})(1 - {}_5p_{75}) =$$

$$= \left(1 - \frac{l_{80}}{l_{70}}\right) \left(1 - \frac{l_{85}}{l_{75}}\right) - \left(1 - \frac{l_{75}}{l_{70}}\right) \left(1 - \frac{l_{80}}{l_{75}}\right).$$

(iii) sxc-is (dantarTi 1) Tanaxmad ssrk-s mamakacebisaTvis gvaqvs

$$P_m\{5 < T(70:75) \leq 10\} = \frac{18,787}{43,405} \left(1 - \frac{9,063}{30,857}\right) = 0,3057,$$

$$P_m\{5, T(\overline{70:75}) \leq 10\} = \left(1 - \frac{18,787}{43,405}\right) \left(1 - \frac{9,063}{30,857}\right) - \left(1 - \frac{30,857}{43,405}\right) \left(1 - \frac{18,787}{30,857}\right) = 0,2875,$$

$$P_{m_1} = P\{5 < T(70) \leq 10\} = \frac{l_{75}}{l_{70}} - \frac{l_{80}}{l_{70}} = \frac{30,857}{43,405} - \frac{18,787}{43,405} = 0,2781,$$

$$P_{m_2} = P\{5 < T(75) \leq 10\} = \frac{l_{80}}{l_{75}} - \frac{l_{85}}{l_{75}} = \frac{18,787}{30,857} - \frac{9,063}{30,857} = 0,3151,$$

xol o ssrk-s qal ebisTvis

$$P_w\{5 < T(70:75) \leq 10\} = \frac{41,674}{70,043} \left(1 - \frac{42,265}{57,679}\right) = 0,3447,$$

$$P_w\{5, \overline{T(70:75)} \leq 10\} = \left(1 - \frac{41,674}{70,043}\right) \left(1 - \frac{24,265}{57,679}\right) - \left(1 - \frac{57,679}{70,043}\right) \left(1 - \frac{41,674}{57,679}\right) = 0,1856,$$

$$P_{w_1} = P\{5 < T(70) \leq 10\} = \frac{57,679}{70,043} - \frac{41,674}{70,043} = 0,2285,$$

$$P_{w_2} = P\{5 < T(75) \leq 10\} = \frac{41,674}{57,679} - \frac{24,265}{57,679} = 0,30182.$$

SesZl ebel ia agreTve $U := \overline{x_1 : x_2 : \dots : x_m}$ da $U := x_1 : x_2 : \dots : x_m$ statusebi saTvis sxvadasxva ricxviTi maxasiaTebi ebis moZebnac, kerZod, p. 3.3-is Tanaxmad

$$e_U^0 = ET(U) = \int_0^\infty t f_U(t) dt = \int_0^\infty t p_U dt,$$

$$DT(U) = \int_0^\infty t^2 f_U(t) dt - \left(e_U^0\right)^2 = 2 \int_0^\infty t p_U dt - \left(e_U^0\right)^2.$$

magal iTi 6.4.2. sikvdil ebis damouki debl obis daSvebi sas de muavris model isaTvis ipoveT $e_{x_1:x_2}^0$.

amoxsna. visargebl oT (6.3.1) formul iT, gveqneba

$$\begin{aligned} e_{x_1:x_2}^0 &= \int_0^\infty t f_{x_1:x_2}^-(t) dt = \int_0^{\min(\omega-x_1, \omega-x_2)} t \frac{2t}{(\omega-x_1)(\omega-x_2)} dt + \int_{\min(\omega-x_1, \omega-x_2)}^{\max(\omega-x_1, \omega-x_2)} t \frac{dt}{(\omega-x_1)(\omega-x_2)} = \\ &= \frac{2 \min^3(\omega-x_1, \omega-x_2)}{3(\omega-x_1)(\omega-x_2)} + \frac{\max^2(\omega-x_1, \omega-x_2) - \min^2(\omega-x_1, \omega-x_2)}{2 \max(\omega-x_1)(\omega-x_2)} = \\ &= \frac{2 \min^2(\omega-x_1, \omega-x_2)}{3 \max(\omega-x_1)(\omega-x_2)} + \frac{\max^2(\omega-x_1, \omega-x_2) - \min^2(\omega-x_1, \omega-x_2)}{2 \max(\omega-x_1)(\omega-x_2)} = \\ &= \frac{\min^2(\omega-x_1, \omega-x_2) + 3 \max^2(\omega-x_1, \omega-x_2)}{6 \max(\omega-x_1)(\omega-x_2)} \end{aligned}$$

magal iTi 6.4.3. sikvdil ebis damouki debl obis daSvebi sas de muavris model isaTvis ipoveT $e_{x_1:x_2}^0$.

amoxsna. Tu visargebl enT (6.1.3) formul iT, mi vi RebT

$$e_{x_1:x_2}^0 = 2 \int_0^{\omega-x} t \frac{\omega-x-t}{(\omega-x)^2} dt = \frac{\omega-x}{3}.$$

6.5. k cocxl ad darCeniI ebis statusebi, Sereul i statusebi (*compound statuses*)

k ukanasknel i cocxl ad darCeniI is statusi (*k-survivor status*) aRi ni Sneba ase

$$U := \frac{k}{x_1 : x_2 : \dots : x_m} \quad (6.5.1)$$

da arsebobs iqamde sanam $(x_1), (x_2), \dots, (x_m)$ indivi debidan k mainc cocxal ia, e.i. iTvl eba daSl il ad $(m-k+1)$ -e sikvdil is dadgomis as. gasagebia, rom

$$\left(\frac{m}{x_1 : x_2 : \dots : x_m} \right) = (x_1 : x_2 : \dots : x_m),$$

$$\left(\frac{1}{x_1 : x_2 : \dots : x_m} \right) = \overline{(x_1 : x_2 : \dots : x_m)},$$

da, aqedan gamomdinare, erTobl ivi cxovrebi s mdgomareoba

($k=m$) da ukanasknel is cocxl ad darCeniI mdgomareoba ($k=1$) warmoadgenen (6.5.2) statusis kerZo SemTxvevebs. k cocxl ad darCeniI ebis zusti statusi ($|k|$ -*deferred status*) aRi ni Sneba Semdegnai rad

$$U := \frac{|k|}{x_1 : x_2 : \dots : x_m} \quad (6.5.2)$$

da arseboobs Tu cocxal ia m individebi dan $(x_1), (x_2), \dots, (x_m)$ zustad k , e.i. is iwyeba $(m-k)$ -e sikvdil is momentSi da wydeba $(m-k+1)$ -e sikvdil is dadgomis momentSi. es statusi farTo gamoyenebas povebs anuitetebis (xangrZI ivobis SezRudul i vadiT gadaxdebis mimdevrobebi) gamoTvl isas.

amgvarad, Cven ganvsazRvret statusebi individebis j gufisTvis k cocxl ad darCenil is saerTo statusis mixedviT. avRniSnoT, rom SeiZl eba moxdes axal i statusebis kombinierebac am TavSi ganxil ul i sabaziso statusebis meSveobiT.

Sereul i statusi vuwodoT mdgomareobas, romel sac safuZvl ad udevs statusebis kombinacia, amasTan maTgan erTi maincaa mocemul i erT individze metisaTvis.

magal iTi 6.5.1. aRweret Semdegi Sereul i statusebi:

$$(i) (\overline{x_1 : x_2 : x_3 : x_4}); \quad (ii) (\overline{\overline{x_1 : x_2 : x_3 : x_4}}); \quad (iii) (x_1 : x_2 : \overline{x_3 : x_4}).$$

amoxsna. (i) es mdgomareoba narCundeba Tu (x_1) da (x_2) -dan erTi mainc cocxal ia da ukidures SemTxvevaSi (x_3) da (x_4) -dan erTi mainc. $(\overline{\overline{x_1 : x_2 : x_3 : x_4}})$ statusis daSl is moments warmoadgens

$$T(U) = \min\{\max T(x_1), T(x_2)\}, \max\{T(x_3), T(x_4)\}.$$

(ii) aseTi mdgomareoba narCundeba, Tu oTxidan ori maincaa cocxal i, kerZod (x_3) da (x_4) , an roca mxol od erTia cocxal i da es an (x_1) -ia an (x_2) . $(\overline{\overline{x_1 : x_2 : x_3 : x_4}})$ statusis daSl is moments warmoadgens

$$T(U) = \max\{\max T(x_1), T(x_2)\}, \min\{T(x_3), T(x_4)\}.$$

(iii) mǝgomareoba narċundeċa, Tu cocxl ebi arian (x_1) da (x_2) da, roca kidev erTia cocxal i an (x_3) , an (x_4) . $(x_1:x_2:\overline{x_3:x_4})$ statusis daSI is moments warmoadgens

$$T(U) = \min \{T(x_1), T(x_2), \max\{T(x_3), T(x_4)\}\}.$$

6.6 sakontrol o daval ebebi

daval eba 6.6.1

darwmundiT, rom ori individis $U := x_1:x_2$ gaerTianeċul i sicocxl is (6.1.2) statusis ganawil ebi simkvrive de muavris model isaTvis akmayofil ebs normirebis pirobas.

daval eba 6.6.2

darwmundiT, rom bol o ori individis $U := \overline{x_1:x_2}$ cocxl ad darċenil is (6.2.1) statusis ganawil ebi simkvrive de muavris model isaTvis akmayofil ebs normirebis pirobas.

daval eba 6.6.3

aċveneT, rom $f(t) = e^{-t}, t \geq 0$ ganawil ebi simkvrivis mqone eqsponencial uri model isaTvis samarTI iania Semdegi formul ebi:

$$f_{x_1:x_2}(t) = 2e^{-2t}, f_{\overline{x_1:x_2}}(t) = 2e^{-t}(1 - e^{-t}), t \geq 0.$$

daxateT am simkvriveebis grafikebi da SeadareT isini de muavris model is SemTxvevisaTan.

daval eba 6.6.4

Tu vivaraudebT, rom $T(65)$, $T(70)$ da $T(75)$ damoukidebel ni arian mi iReT imis al baTobebis gamosaxul eba, rom

(ii) pirvel i sikvdil i moxdeba 5-dan 10 wl amde Sual edSi;

(ii) bol o sikvdil i moxdeba imave Sual edSi;

(iii) გამოითვალეთ ეს ალბათობები სრულ-კვალიანი ებისათვის და მამაკაცი ებისათვის, შედარებით შესაბამის ინდივიდუალურ ალბათობებს.

დავალი 6.6.5

დე მუავერის მოდელის და 6.6.3 დავალიდან ექსპონენციალური მოდელი ებისათვის სიკვდილის დამოკიდებლობის დასაბუთების იპოვეთ $e_{x_1:x_2}^0$.

დავალი 6.6.6

დარწმუნდით, რომ სიკვდილის დამოკიდებლობის დასაბუთების დე მუავერის მოდელი ებისათვის

$$e_{x_1:x_2}^0 = \frac{2(\omega - x)}{3}, \quad DT(x:x) = DT(\bar{x}:\bar{x}) = \frac{(\omega - x)^2}{18}.$$

დავალი 6.6.7

სიკვდილის დამოკიდებლობის დასაბუთების $f(t) = \lambda e^{-\lambda t}, \lambda > 0, t \geq 0$ განვიხილოთ სიმკვრივის მქონე ექსპონენციალური მოდელი ებისათვის, მიიღეთ ფორმული შემდეგებისათვის

$$f_{x_1:x_2:x_3}(t), \quad f_{\bar{x}_1:\bar{x}_2:\bar{x}_3}(t), \quad f_{\bar{x}_1:\bar{x}_2:\bar{x}_3}(t),$$

$$e_{x_1:x_2:x_3}^0, \quad e_{\bar{x}_1:\bar{x}_2:\bar{x}_3}^0, \quad e_{\bar{x}_1:\bar{x}_2:\bar{x}_3}^0.$$

დავალი 6.6.8

არწმუნდით შემდეგი სერეული სტატუსები

$$(\bar{x}_1:\bar{x}_2:(\bar{x}_3:\bar{x}_4):x_5); \quad (x_1:(x_2:x_3):(x_4:x_5):x_6).$$

თავი 7. აკტუარული მათემატიკის ზირითი ალბათობის მაქსიმუმების სეფების სტატისტიკური მეთოდი

ამ თავში ნაწვენები იქნება სადაზრვეო საკმისი მათემატიკური სტატისტიკის მეთოდების გამოყენების შესაძლებლობები. ამასთან აქვე უპირატესობა კიდევ ერთხელ მოხდის იმის შესახებ, რომ წინა თავების

ideologia p. 3.1-is Sesabamisad cxadi saxiT vrcel deba dazRvevis iseT sferoebze, roml ebic araa dakavSirebul i pirad dazRvevasTan, kerZod:

— sawarmoebis da firmebis aRWurvil oba (*equipment of organizations and firms*).

— samewarmeo riskebi (*business ventures*), samewarmeo sesxebi (*business lians*), kreditebi (*credits*) da sxva.

aseve SegaxsenebT, iseve rogorc adre, Teoremebis da I emebis damtkicebas avRni SnavT ♠ maCvenebl iT.

7.1 al baTobebis Sefasebebi

sadazRvevo maTematikaSi al baTobebis magal iTebis, romel Ta Sefasebebic xdeba warmoadgenen $\{q_x, p_x, q_x, p_x, \dots, q_x, p_x\}$.

vTqvaT, $A = \{ \text{SemTxveviTi xdomil obaa}, A_1, A_2, \dots, A_N \}$ damouki debel i cdebis erTgvarovani seriaa, romel Tagan TiToeul is Sedegad A dgeba an $P(A)$ al baTobiT, an ar dgeba $1 - P(A)$ al baTobiT. am SemTxvevaSi $P(A)$ -s Sesafasebl ad bunebrivia avi RoT

$$P_N(A) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I(A_i) = \frac{k}{N},$$

sadac $I(A)$ - SemTxveviTi sididea, romel ic xdomil obis Semdegi indikatoris tolia

$$I(A) = \begin{cases} 1, & \text{თუ } \omega \in A, \\ 0, & \text{თუ } \omega \notin A, \end{cases}$$

ω - el ementarul i xdomil obaa, xolo $\frac{k}{N}$ fardoba warmoadgens A xdomil obis sixSires N erTgvarovan damouki debel cdebSi.

$P_N(A)$ Sefasebas gaačnia Semdegi Tvi sebebi:

1) $P_N(A) - P(A)$ -sTvis Caunacvl ebel i Sefasebaa, e.i.

$$EP_N(A) = P(A);$$

2) misi dispersia cdebis ricxvis zrdasTan erTad mcirdeba:

$$DP_N(A) = \frac{1}{N}P(A)(1 - P(A)) < \frac{1}{N} \rightarrow 0, \text{ ȳȳȳȳ } N \rightarrow \infty;$$

3) $NP_N(A)$ SemTxveviTi sidide ganawil ebul ia binomial uri kanonis mixedviT:

$$P\{NP_N(A) = k\} = C_N^k [P(A)]^k [1 - P(A)]^{N-k};$$

4) $P_N(A) - P(A)$ -sTvis Zal debul i Sefasebaa, e.i.

$$\lim_{N \rightarrow \infty} P\{|P_N(A) - P(A)| < \varepsilon\} = 1 \text{ ȳȳȳȳȳȳȳȳȳ } \varepsilon > 0 - \text{ȳȳȳȳȳȳȳȳȳ};$$

5) $P_N(A)$ - minimal uri dispersiit Sefasebaa $\sum_{i=1}^N c_i I(A_i)$ $c_i > 0$ saxis

wrfiv mi ukerZoebel SefasebaTa kl asSi.

6) $P_N(A)$ 1-is tol i al baTobiT miiswrafis $P(A)$ -sken, e.i.

$$P\{\lim_{N \rightarrow \infty} |P_N(A) - P(A)| = 0\} = 1.$$

1-4 Tvisebis damtkiceba SesaZl ebel ia moiZebnos maTematikuri statistikis saxel mZRvanel oebis umetesobaSi; 5 Tviseba mtkicdeba l agranJis ganusazRvrel i mamravl ebis meTodiT (pirobiTi eqstremumis amocana), xolo 6 Tviseba gamomdimareobs didi ricxvebis gaZl ierebul i kanonidan.

Seni Svna 7.1.1. *Canacvl ebul Sefasebas*

$$\hat{P}(A) = P_N(A) \left[1 + \frac{\hat{D}P_N(A)}{P_N^2(A)} \right]^{-1} = P_N(A) \left[1 + \frac{1 - P_N(A)}{P_N(A)} \right]^{-1}$$

gaačnia ufro nakl ebi saSual okvadratul i gadaxra (skg), vidre Caunacvl ebel i Sefasebis $DP_N(A)$ dispersias, e.i.

$$u^2(\hat{P}(A)) = S\hat{P}(A) + b^2(\hat{P}(A)) < DP_N(A),$$

sadac, $b(\hat{P}(A)) = E\hat{P}(A) - P(A) - \hat{P}(A)$ -s gawonasworebaa (sapi rwonea).

garkveul i pirobebis da dakvirvebaTa mcire mocul obebis dros $\hat{P}(A)$ Sefasebis skg zogj er SeiZl eba P_N Sefasebis dispersiaze orsamj er nakl ebi aRmoCndes.

7.2 parametrul i da araparametrul i Sefasebebi. ganawil ebis da gadarCenis empiriul i funqciebi

ucnobi parametrebis sabol oo nakrebze damokidebul ebi ganawil ebis da gadarCenis funqciebis Sefasebisas, funqciis ucnobebis moZebnis amocanis daiyaneba xdeba ucnobi parametrebis Sefasebamde. marTi ac, zogierTi ganawil eba sakmaod zustad aRwers individუმების მოკვდობის პროცესი (ამათუიმ ელემენტების მყოფობიდან გამოსვლის გამოცენა). ასეტი განawil ebis magal iTebad aqtuarul maTematikaSi SeiZl eba gamodges de muavris, homperტცის, მაიკამის, ვაიბულის და ერლიანგის model ebis ganawil ebebi, რომლებიც p. 3.6-სიანxil ul i.

როგორც ადრე იყო არჩინული, საიმედოობის TeორიაSi, რომელსაც მრავალი სხეების wertili გააCნია aqtuarul maTematikaTan, ფართედ გამოიყენება ექსპონენციალური $F(t, \lambda) = 1 - e^{-\lambda t}, t \geq 0$ განawil eba. რომელიც aRwers იმ ელემენტების მყოფობიდან გამოსვლას, რომელთაც ექსპლუატაციის ნარCენი დრო არაა დამოკიდებული იმისა და მისი ხანგრZლივობაზე. სეწინსოტ, რომ თუ მყოფობიდან გამოსვლის განawil ebis funqცია ექსპონენციალური განawil ebaa, მაშინ ინტენსივობის funqცია λ მუდმივია. სხვა განawil eბებიდან SeiZl eba გამოვოტ ვაიბულის განawil eba $F(t, \lambda, \alpha) =$

$1 - e^{-(\lambda t)^\alpha}$, $t \geq 0, \alpha > 0$, რომელიც გამოიყენება და რილიობის, ელექტროვაკუუმური ხელსაწყოების მუშაობიდან გამოსვლის, საკისრების დამტვერვის მოვლების აწერისას.

თუ განვიხილავთ ფუნქციას ცნობილია უცნობი პარამეტრების უკანასკნელ ნაკრებში, მაშინ ადგილი აქვს პარამეტრულ აპრიორულ განსაზრვებებს. კლასიკური მეთოდები (მაგალითად: მაქსიმალური ალბათობის მეთოდის, მონტე-კარლოს მეთოდის, უმცირესი კვადრატების მეთოდის) სასაუბროებს იქიდან გამომდინარე, ეფუძნება მოხდის დაკვირვების მიხედვით უცნობი პარამეტრები.

ექსპერიმენტული სისტემების საფაზების ამოცანების სტატისტიკურ მონაცემებს უარყოფითი გამოსვლის ელემენტების მუშაობიდან გამოსვლის მონტე-კარლოს მეთოდის, რომელიც, როგორც ვეხი, იქიდან გამომდინარე, რადიკალური ექსპერიმენტების დატარების შედეგად. ამასთან მკვლევარები ხშირად არ ფიქრობენ უცნობი ელემენტების შესახებ და მათი მუშაობიდან გამოსვლის უარყოფითების შესახებ საკმარის ინფორმაციას. ასევე შესაძლებელია შემთხვევითი ინფორმაცია რეალური ობიექტის შესახებ არც არმოდის, რაც არტულია, ზოგჯერ კი შესაძლებელია ადეკვატური პარამეტრული მოდელი აგება.

თუ აპრიორული ინფორმაცია მუშაობიდან გამოსვლის შესახებ ატარებს ზოგადი ხასიათს (მაგალითად, ცნობილია, რომ მუშაობიდან გამოსვლის განვიხილავთ უარყოფითი ფუნქციები გარკვეულ რიგში არსებობენ, უწყვეტი არიან და ა.შ.), განვიხილავთ ფუნქციის უცნობების საფაზების, საიმედოების, ინტენსივობის და სხვ. ამოცანა ბუნებრივად განვიხილოთ სტატისტიკის ერთ-ერთი განყოფილების - პარამეტრული სტატისტიკის ტალღის შესახებ. ზემოთ განვიხილეთ პრობლემა, რატომ უნდა ადგილი აქვს აქტუარული მათემატიკის საფაზების სხვადასხვა

ამოცანების ამოხსნის დროსაც, კერძოდ, დაზრვევის ახალ არასტანდარტულ სახეობებში ნეტო-პრემიის გამოთვლისას.

განვსაზრვოთ ტერმინი "არაპარამეტრული".

ფ. ტარასენკოს მიხედვით "არაპარამეტრული ამოცანა" – ეს არის სტატისტიკური ამოცანა, რომელიც განსაზრვულია ისეთი კლასიკური განაწილებების, რომელთა შორის ერთი მაინც არ დაიყვანება ფუნქციების პარამეტრული ოჯახების მიხედვით.

არაპარამეტრული პროცედურების პარამეტრული საგანში მთავარ განსხვავებას იმაში შეგვიძლია დავამჩნიოთ, რომ ისინი სტრუქტურულად არიან მასთან, როდესაც განაწილების შესახებ აპრიორული ინფორმაცია ობიექტის მათემატიკური მოდელის განსაზრვრისას განაწილების რაიმე პარამეტრული ოჯახის გამოყენების საშუალებას არ იძლევა.

სემოგვყავს სიმბოლოები: \Rightarrow – განაწილების მიხედვითი კრებობის; $\mathcal{N}_s\{\mu, \sigma\}$ – s -განზომილებიანი სემტიქვევითი სიდიდის, რომელიც განაწილებულია ნორმალურად საშუალოების ვექტორით $\mu = (\mu_1, \dots, \mu_s)$ და კოვარიაციული მატრიცების

$$\sigma = \begin{bmatrix} \sigma_{11} & \dots & \sigma_{1s} \\ \dots & \dots & \dots \\ \sigma_{s1} & \dots & \sigma_{ss} \end{bmatrix}, \quad 0 \leq \sigma_{ij} = \sigma_{ij}(x) < \infty, \quad ij = \overline{1, s}.$$

ნრამდენადაც $F(x) = P(X \leq x)$, $s(x) = P(X < x)$, ამდენად ერთნაირად განაწილებული სემტიქვევითი სიდიდეების $\{X_i, i = \overline{1, N}\}$, რომლებიც უარყოფითად N ინდივიდუალურად სივრცეში X ხანგრძლივობებს N მოცულობის არცვისას, უმართვესი სეფების სახით ბუნებრივია ავიროთ:

$$F_N(x) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I(X_i \leq x), \quad s_N(x) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I(X_i > x). \quad (7.2.1)$$

$F_{N(x)}$ სეფების ევოლუცია განაწილების ემპირიული ფუნქცია, ზოგადად უარყოფითად არაპარამეტრული სეფების $F(x)$ -სთვის და გააჩნია

ganawil ebis funqciis yvel a Tviseba. $F_N(x)$ ganawil ebis empiriul i funqciis statistikuri Tvisebebi kargadaa cnobil i. gasagebia, rom isini SinaarsiT $P_N(A)$ Sefasebis identurini arian. aq maTgan mxol od imaT moviyvanT, roml ebic Cven SemdgomSi gamogvadgebian gadarCenis empiriul i funqciis TvisebebTan SedarebiTi anal izis Casatarebl ad da ganawil ebis da gadarCenis funqciebis gl uvi empiriul i Sefasebis aTvis:

$$1) EF_N(x) = F(x);$$

$$2) DF_N(x) = \frac{1}{N} F(x)(1 - F(x));$$

3) central uri zRvrul i Teorems Zal iT

$$F_N(x) = F(x) + \frac{\xi_N(x)}{\sqrt{N}},$$

sadac $\xi_N(x)$ SemTxveviTi sidi dis ganawil eba ikribeba normal uri ganawil ebisaken kanoniT, roml is parametrebia $\{0, F(x)(1 - F(x))\}$, anu

$$\xi_N(x) = \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{i=1}^N [I(X_i \leq x) - F(x)] \Rightarrow \mathcal{N}_1 \{0, F(x)(1 - F(x))\} \quad (7.2.2)$$

4) $F_N(x)$ - aris minimal uri dispersiis mqone Sefaseba $\sum_{i=1}^N c_i I(X_i \leq x)$, $c_i > 0$ saxis mqone wrfivi Caunacvl ebel i Sefasebebis kl asSi.

ramdenadac

$$s_N(x) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I(X_i > x) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N [1 - I(X_i \leq x)] = 1 - F_N(x),$$

amdenad gadarCenis (saimedoobis) funqciis Sefasebas $s_N(x)$ gaaCnia $F_N(x)$ empiriul i ganawil ebis funqciis anal ogiuri Tvisebebi. kerZod,

$$1) Es_N(x) = s(x);$$

$$2) Ds_N(x) = \frac{1}{N} F(x)(1 - F(x)) = \frac{1}{N} s(x)(1 - s(x)).$$

zemoT moyveni l $s_N(x)$ da $F_N(x)$ Sefasebebs gaaCniAT ori nakl i:

1) i sini ganicdian wyvetas X_1, \dots, X_n wertil ebSi;

2) Sefaseba $F_N(x) = 0$ $x_0 = [0, \min(X_1, \dots, X_N)]$ areSi, xol o $s_N(x) = 0$ $x_0 = [\max(X_1, \dots, X_N),]$ areSi.

amgvarad, Casmis meTodiT miRebul i funqciis intensivobis Sefaseba

$$\widehat{\mu}_x = \frac{f_N(x)}{s_N(x)}, \quad (7.2.3)$$

2) nakl is gamo areSi Sromisuunaroa $f_N(x)$ simkvrivis nebi smieri Sefasebi saTvis

7.3 gl uvi empiriul i gadarCenis funqcia, misi asimptoturi waunacvl oba da wanacvl ebis kreadobis xarisxi

gansazRvreba 7.3.1. *borel eviS Suv (aRni SvnebSi: $S(u) \in Suv$) funqcia miekuTvneba gadarCenis funqciaTa kl ass, Tu $S(u)$ uwyveti, mkacrad monotorul ad kl ebadi funqciaa, iseTi, rom $S(u): R^1 \rightarrow R^1, S(-\infty) = 1, S(\infty) = 0$.*

wina punqtSi miTitebul i $s_N(x)$ Sefasebis nakl ebs ar gaaCniAT gl uvi empiriul i gadarCenis funqcia:

$$\widehat{s}_N(x) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N S\left(\frac{x-X_i}{a_N}\right). \quad (7.3.1)$$

sadac $S(u) \in Suv$, warmoadgens $a_N \downarrow 0$, ricxvTa mimdevrobas. $S(u)$ funqcias vuwodebT (7.3.1) Sefasebis *birTvs*.

Seni Svna 7.3.1. *gl uvi empiriul i gadarCenis funqcia $\widehat{s}_N(x)$ (7.3.1) $a_N = 0$ -s dros emTxveva $s_N(x)$ (7.2.1) empiriul i gadarCenis funqcias, e.i. $\widehat{s}_N(x)|_{a_N=0} = s_N(x)$.*

gansazRvreba 7.3.2. *$H(z):R^s \rightarrow R^1$ funqcia miekuTvneba $\mathcal{N}_{v,s}(x)$ kl ass, Tu $H(z)$ funqcia da misi v rigamde CaTvl iT kerZo warmoebul ebi uwyvetni arian x wertil Si; $H(z) \in \mathcal{N}_{v,s}(R)$, Tu $H(z)$ funqcis aRniSnul i Tviseba srul deba yvel a $x \in R^s$ -sTvis.*

amoviweroT piroba, roml is drosac (7.3.1) Sefaseba warmoadgens asimptoturad waunacvl ebel s $s(x)$ -sTvis.

I ema 7.3.1 (\widehat{s}_N -is asimptoturi waunacvl ebel oba). Tu gadarCenis funqcia $s(z) \in \mathcal{N}_{0,1}(x)$, e.i. $s(z)$ x wertil Si uwyvetia, $S(u) \in Suv$, xol o real ur ricxvTa mimdevroba $a_N \downarrow 0$, maSin

$$\lim_{N \rightarrow \infty} E\widehat{s}_N(x) = s(x). \quad (7.3.2)$$

damtkiceba. vi Tval iswinebT ra $s(\cdot)$ gadarCenis funqciis uwyvetobas x wertil Si, maTematikuri I odinis ganmartebis Tanaxmad, gvaqvs

$$\begin{aligned} E\widehat{s}_N(x) &= E \left[\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N S \left(\frac{x-X_i}{a_N} \right) \right] = \int_{R^{1+}} S \left(\frac{x-y}{a_N} \right) dF(y) = \\ &= \int_0^x S \left(\frac{x-y}{a_N} \right) dF(y) + \int_x^\infty S \left(\frac{x-y}{a_N} \right) dF(y), \end{aligned} \quad (7.3.3)$$

sadac $R^{1+} = [0, \infty)$.

ramdenadac

$$\lim_{N \rightarrow \infty} S \left(\frac{x-y}{a_N} \right) = \begin{cases} 0, & \text{თუ } y < x, \\ 1, & \text{თუ } y > x, \end{cases}$$

ramdenad maJorirebul i krebadohis Sesaxeb I ebegis Teoremi Tanaxmad (ix. danarTi 4 Teorema III)

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \int_{\mathbb{R}^+} S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) dF(y) = \int_x dF(y) = 1 - F(x) = s(x) \spadesuit.$$

iseTi $\widetilde{s}_N(x)$ -is Sefasebebis asagebad, romel Ta skg-is mTavari nawil i $u^2(\widetilde{s}_N(x)) = E(\widetilde{s}_N(x) - s(x))^2$ emTxveva (7.2.1)-Si ganmartebul i gadarCenis empiriul i funqciis $\frac{s(x)(1-s(x))}{N}$ dispersias, aucil ebel ia dadgindes nul isaken krebadi Semdegi wanacvl ebis krebado bis xarisxi

$$b(\widetilde{s}_N(x)) = E\widetilde{s}_N(x) - s(x).$$

$$\widetilde{s}_N(x)|_{a_N=0} = s_N(x).$$

ramdenadac mkvl evars SeuZl ia TviTon SearCios $\widetilde{s}_N(x)$ -is Sefasebis Sesaferisi $S(u)$ birTvebi, j er Seviswavl oT $\widetilde{s}_N(x)$ Sefasebis Tvissebebi I apl asis birTviT $S_{LAP}(u) = 1 - \mathcal{F}_{LAP}(u)$, sadac $\mathcal{F}()$ - I apl asis birTv-ganawil ebaa:

$$\mathcal{F}_{LAP}(u) = \begin{cases} 0,5e^u, & -\infty < u < 0, \\ 1 - 0,5e^{-u}, & 0 \leq u < \infty. \end{cases}$$

am SemTxvevaSi

$$S_{LAP}(u) = \begin{cases} 1 - 0,5e^u, & -\infty < u < 0, \\ 0,5e^{-u}, & 0 \leq u < \infty. \end{cases} \quad (7.3.4)$$

vi povoT Sefasebis wanacvl ebis krebado bis xarisxi

$$\tilde{s}_{N LAP}(x) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N S_{LAP}\left(\frac{x-X_i}{a_N}\right).$$

I ema 7.3.2 ($\tilde{s}_{N LAP}(x)$ -is wanacvl ebis krebado bis xarisxi). vTqvaT

$$s(z) \in \mathcal{N}_{0,1}(x), \sup_{x \in \mathbb{R}^+} f(x) \leq C < \infty, a_N \downarrow 0, \text{ maSin } N \rightarrow \infty \text{-sTvis}$$

$$|b(\tilde{s}_{N LAP}(x))| = O(a_N). \quad (7.3.5)$$

damtki ceba. warmovadginoT

$$E\tilde{s}_{N LAP}(x) = \int_{\mathbb{R}^+} S_{LAP}\left(\frac{x-y}{a_N}\right) dF(y) =$$

$$\begin{aligned}
&= s(x) + \int_0^x S_{LAP}\left(\frac{x-y}{a_N}\right) dF(y) + \int_x^\infty \left[S_{LAP}\left(\frac{x-y}{a_N}\right) - 1 \right] dF(y) = \\
&= s(x) + \int_0^x 0,5e^{-\frac{x-y}{a_N}} f(y) dy + \int_x^\infty \left[1 - 0,5e^{-\frac{x-y}{a_N}} - 1 \right] f(y) dy
\end{aligned}$$

Sevcvl iT ra integral ebSi cvl adebs $u = \frac{x-y}{a_N}$ da gavi Tval i swinebT sikvdil ebis mrudebis SemosazRvrul obas, mi vi RebT

$$|b(\tilde{s}_{N LAP}(x))| \leq C \frac{a_N}{2} \left(\int_x^{x/a_N} e^{-u} du + \int_{-\infty}^0 e^u du \right) = C \frac{a_N}{2} \left(-e^{x/a_N} + 1 + 1 - e^{-\infty} = 0 a_N \right). \spadesuit$$

7.3.2 I emidan gamomdinareobs, rom $\tilde{s}_N(x)$ -is wanacvl ebis nul isken kreadobis xarixis moZebnis dros warmoiSoba $N \rightarrow \infty$ -sTvis Semdegi integral ebis nul isken kreadobis xarixis gansazRvris aucil ebl oba

$$\int_x^\infty \left| S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) - 1 \right| dy, \quad \int_0^x S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) dy \quad (7.3.6)$$

zogad SemTxvevaSi, roca birTvebi $S(u) \in \mathcal{S}_{uw}$, aseTi amocanis amoxsna garkveul wi naaRmdegobebis awydeba. magal iTad, $S(u) = 1 - \mathcal{F}(u)$ birTvis arCevi T, sadac $\mathcal{F}(u)$ - koSis ganawil ebis funqciaa:

$$S(u) = \frac{1}{2} - \frac{\arctan(u)}{\pi},$$

mi vi RebT, rom (7.3.6)-Si pirvel i integral i ganSi adia, xol o meore ikribeba raRac mudmivi sken.

amasTan dakavSi rebi T ganvsazRvroT birTvebis iseTi kl asi, ronel TaTvisac ukve Sesazl ebel ia moizebnos wanacvl ebis nul isken kreadobis xarixi.

gansazRvreba 7.3.3. $S(u)$ funqcia miekuTvneba gadarCenis finitur funqciaTa kl ass $Fin_S(S(u) \in Fin_S)$, Tu

$$S(u) = \begin{cases} 1, & -\infty < u < C_1, \\ Z(u), & C_1 \leq u \leq C_2, \\ 0, & C_2 \leq u \leq \infty, \end{cases}$$

sadac $Z(u)$ - uwyveti, mkacrad monotonurad kl ebadi funqciaa, iseTi, rom $Z(C_1) = 1$, $Z(C_2) = 0$, $C_1 < C_2$.

gadarCenis empiriul i gl uvi funqciebis finitur birTvad SeiZl eba aRebul i iyos, magal iTad, $[C_1, C_2]$ -Si erTgvarovani birTvi, roml iTvisac $Z(u) = 1 - \frac{u-C_1}{C_2-C_1}$.

vi povoT $S(u) \in Fin_S$ finituri birTvis mqone $\tilde{s}_{NFin}(x)$ Sefasebis wanacvl ebis nul isken kreadobis sicqare.

I ema 7.3.3. ($\tilde{s}_{NFin}(x)$ -is wanacvl ebis kreadobis xarisxi). Tu

$$s(z) \in \mathcal{N}_{0,1}(x), \sup_{x \in \mathbb{R}^+} f(x) \leq C < \infty, a_N \downarrow 0, \text{ maSin } N \rightarrow \infty\text{-saTvis}$$

$$|b(\tilde{s}_{NFin}(x))| = O(a_N). \quad (7.3.7)$$

damtkiceba. warmovadginoT

$$\begin{aligned} E\tilde{s}_{NFin}(x) &= \int_0^\infty S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) dF(y) = \\ &= s(x) + \int_0^x S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) dF(y) + \int_x^\infty \left[S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) - 1\right] dF(y). \end{aligned}$$

$dF(y) = f(y)dy$ -is da sikvdil ianobis mrudis SemosazRvrul obis Zal iT

$$E\tilde{s}_{NFin}(x) \leq s(x) + C \left[\int_0^x S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) dy + \int_x^\infty \left| S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) - 1 \right| dy \right].$$

Tu integral Si Sevcvl iT cvl adebs $u = \frac{x-y}{a_N}$, mi vi RebT

$$|b(\tilde{s}_{NFin}(x))| \leq C a_N \left[\int_0^{x/a_N} S(u) du + \int_{-\infty}^0 |S(u) - 1| du \right].$$

radganac nebismieri N -saTvis integral ebi

$$\int_0^{x/a_N} S(u) du \leq \int_{C_1}^{C_2} S(u) du < \infty,$$

$$\int_{-\infty}^0 |S(u) - 1| du \leq \int_{C_1}^{C_2} |S(u) - 1| du < \infty, \text{ amdenad } |b(\tilde{s}_{NFin}(x))| = O(a_N). \spadesuit$$

7.4 zRvrul i dispersia, skg-is kreadobis siCqare da empiriul i gl uvi gadarCenis funqciis asimtoturi normal uroba

vi povoT $S(u) \in S_{uw}$ birTvis mqone $\tilde{s}_N(x)$ Sefasebebis zRvrul i dispersia (ix. 7.3.1 ganmar teba) da $\tilde{s}_{NFin}(x)$.

I ema 7.4.1. (\tilde{s}_N dispersia). *Tu srul deba 7.3.1 I emis pirobebi, maSin $N \rightarrow \infty$ -saTvis.*

$$D\tilde{s}_N(x) = \frac{s(x)(1-s(x))}{N} + o\left(\frac{1}{N}\right). \quad (6.4.1)$$

damtkiceba. dispersiis ganmar tebis Tanaxmad, (7.3.3)-is gaTval iswinebiT, gvaqvs:

$$\begin{aligned} D\tilde{s}_N(x) &= \frac{1}{N} DS\left(\frac{x-X_1}{a_N}\right) = \\ &= \frac{1}{N} \left\{ \int_{R^{1+}} S^2\left(\frac{x-y}{a_N}\right) dF(y) - \left[\int_{R^{1+}} S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) dF(y) \right]^2 \right\}. \end{aligned} \quad (7.4.2)$$

integral ebis mimarT I ema 7.3.1-dan xerxebis gamoyenebiT, mi vi RebT:

$$D\tilde{s}_N(x) = \frac{1}{N} [s(x) - s^2(x) + o(1)] = \frac{s(x)(1-s(x))}{N} + o\left(\frac{1}{N}\right). \spadesuit$$

Sedegi 7.4.1. ramdenadac $S_{LAP}(u) \in S_{uw}$, amdenad 7.4.1 I emis Zal iT

$$D\tilde{s}_{N LAP}(x) = \frac{s(x)(1-s(x))}{N} + o\left(\frac{1}{N}\right).$$

I ema 7.4.2. (\tilde{s}_{NFin} dispersia). *Tu srul deba 7.3.3 I emis pirobebi, maSin $N \rightarrow \infty$ -saTvis.*

$$D\tilde{s}_{NFin}(x) = \frac{s(x)(1-s(x))}{N} + O\left(\frac{a_N}{N}\right) = \frac{s(x)(1-s(x))}{N} + o\left(\frac{1}{N}\right). \quad (7.4.3)$$

damtkiceba. Tu integral ebisaTvis gamovi yenebT (7.4.2)

warmodgenas 7.3.3 I emi dan mi val T (7.4.3) damoki debul ebamde. \spadesuit

vi povot $\tilde{s}_{N Fin}$ da $\tilde{s}_{N LAP}$ Sefasebebis mTavari nawil ebi asimptoturi skg.

Teorema 7.4.1 ($\tilde{s}_{N Fin}$ skg). vTqvaT srul deba 7.3.3 I emis piroba. maSin $N \rightarrow \infty$ -saTvis.

$$u^2(\tilde{s}_{N Fin}) = \begin{cases} \frac{s(x)(1-s(x))}{N} + o\left(\frac{1}{N}\right), & a_N = o\left(\frac{1}{\sqrt{N}}\right); \\ 0\left(\frac{1}{N}\right), & a_N = o\left(\frac{1}{\sqrt{N}}\right). \end{cases}$$

damtkiceba. Teoremis damtkiceba gamodinareobs Semdegi warmodgenis $u^2(\tilde{s}_{N Fin}(x)) = D\tilde{s}_{N Fin}(x) + b^2(\tilde{s}_{N Fin}(x))$ da (7.4.3) da (7.3.7)-dan.♠

Teorema 7.4.2 ($\tilde{s}_{N Fin}$ skg). vTqvaT srul deba 7.3.3 I emis piroba. maSin $N \rightarrow \infty$ -saTvis.

$$u^2(\tilde{s}_{N LAP}) = \begin{cases} \frac{s(x)(1-s(x))}{N} + o\left(\frac{1}{N}\right), & a_N = o\left(\frac{1}{\sqrt{N}}\right); \\ 0\left(\frac{1}{N}\right), & a_N = o\left(\frac{1}{\sqrt{N}}\right). \end{cases}$$

damtkiceba. 7.4.1 Sedegs da 7.3.2 I emas dauyonebl iv mi vyavarT Teoremis damtkicebamde.♠

ganvsazRvrot $\tilde{s}_{N Fin}(x)$ Sefasebis zRvrul i ganawil eba.

Semovi Rot aRni Svna $\{\xi_{j,N}\}_{j=1}^N, N = 1, 2, \dots$ — seriis sqemaSi damoukdebel i erTnairad ganawil ebul i SemTxveviTi sidi debis mimdevrobaa ($\xi_{j,N}$ -is ganawil eba damokidebul ia N -ze).

Teorema 7.4.3 Tu srul deba 7.3.3 I emis piroba da $a_N = o(N^{-1/2})$, roca $N \rightarrow \infty$, maSin

$$\sqrt{N}[\tilde{s}_{N Fin}(x) - s(x)] \Rightarrow \mathcal{N}_1\{0, s(x)(1-s(x))\}. \quad (7.4.4)$$

damtki ceba. warmovadgi noT

$$\sqrt{N}[\widetilde{s}_{N_{Fin}}(x) - s(x)] = \sqrt{N}[\widetilde{s}_{N_{Fin}}(x) - E\widetilde{s}_{N_{Fin}}(x)] + \sqrt{N}b(\widetilde{s}_{N_{Fin}}(x)) \quad (7.4.5)$$

cxadia, rom (7.4.5)-is marj vena nawil Si meore Sesakrebi (7.3.7)-is Tanaxmad nul saken ikribeba roca $N \rightarrow \infty$:

$$\sqrt{N}b(\widetilde{s}_{N_{Fin}}(x)) = \sqrt{N} \left[o\left(N^{-1/2}\right) \right] \rightarrow 0. \quad (7.4.6)$$

vaCvenoT rom (7.4.5)-is marj vena nawil is pirvel i SesakrebisaTvis srul deba seriebis sqemaSi central uri zRvrul i Teoremi s yvel a piroba. vTqvaT,

$$\xi_{j,N} = \frac{1}{\sqrt{N}} \left[S\left(\frac{x-X_j}{a_N}\right) - ES\left(\frac{x-X_j}{a_N}\right) \right].$$

amgvarad, $\widetilde{s}_{N_{Fin}}(x) - E\widetilde{s}_{N_{Fin}}(x) = \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_{j=1}^N \xi_{j,N}$. cxadia, rom $E\xi_{j,N} = 0$ da,

7.4.1 I emis Sedegis gaTval iswinebi T

$$E\xi_{j,N}^2 = \frac{1}{N} DS\left(\frac{x-X_j}{a_N}\right) < \infty.$$

aseve, 7.4.1 I emis Tanaxmad $\lim_{N \rightarrow \infty} nE\xi_{1,N}^2 = s(x)(1-s(x))$.

SevamowmoT I indebergis pirobis Sesrul eba, romelic warmoadgens central uri zRvrul i Teoremi gamoyenebadobis sakmaris pirobas. imis gaTval iswinebi T, rom $\sup_{u \in R^1} S(u) \leq$

1, nebi smieri τ -sTvis gvaqvs

$$\begin{aligned} \beta_N &= nE \left(|\xi_{1,N}|^2, |\xi_{1,N}| > \tau \right) < \frac{N}{\tau} E |\xi_{1,N}|^3 \leq \\ &\leq \frac{C}{\sqrt{N}} \left[E \left| S\left(\frac{x-X_j}{a_N}\right) \right|^3 + \left| ES\left(\frac{x-X_j}{a_N}\right) \right|^3 \right] < \frac{2C}{\sqrt{N}} \end{aligned}$$

aq $C < \infty$ _ raRac dadebi Ti mudmi vaa. aqedan gamomdinare,

$\beta_N = o\left(N^{-1/2}\right) \rightarrow 0$, roca $N \rightarrow \infty$, e.i. I indebergis piroba

srul deba. seriebis sqemaSi central uri zRvrul i Teoremi gamoyenebi T, mi vi RebT, rom

$$\sqrt{N}\xi_N = \sqrt{N} \sum_{j=1}^N \xi_{j,N} \Rightarrow \mathcal{N}_1\{0, s(x)(1-s(x))\}.$$

(7.4.6)-ის გატვალისთვის, ვივარაუდოთ (7.4.4) დებულას. ♠

7.5. გლუვი ემპირიული განაწილების ფუნქცია

განსაზრვება 7.5.1. *ბორელ ევსკის $\mathcal{F}(u)$ ფუნქცია მიეკუთვნება $Dis(\mathcal{F}(u) \in Dis)$ -ის განაწილების ფუნქციათა კლასს, თუ $\mathcal{F}(u)$ – უწყვეტი, მკაცრად ზრდადი ფუნქციაა, ისეთი, რომ $\mathcal{F}(\cdot): \mathbb{R}^1 \rightarrow \mathbb{R}^1$, $\mathcal{F}(-\infty) = 0$, $\mathcal{F}(\infty) = 1$.*

გლუვი ემპირიული გარდენის $\tilde{s}_N(x)$ ფუნქციის ანალიზის მიხედვით აიგება გლუვი ემპირიული განაწილების ფუნქცია

$$\widetilde{F}_N(x) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \mathcal{F}\left(\frac{x-X_i}{a_N}\right), \quad (7.5.1)$$

სადაც $\mathcal{F}(u) \in Dis$, ხოლო რიცხვთა მიმდევრობა $a_N \downarrow 0$.

(7.5.1) ტიპის სეფაზება პირველად სემოტავაზებული იყო ე. ნადარაიას მიერ 1964 წელს. $\mathcal{F}(u)$ ფუნქციას უოდებენ (7.5.1) ტიპის სეფაზების *ბირტვ-განაწილებას*. თუ ბირტვ-განაწილებად ავივარაუდოთ $\mathcal{F}(u) = 1 - S(u)$ -ს, სადაც $S(u) \in Suv$ ან $S(u) \in Fin_S$, მაშინ

$$\widetilde{F}_N(x) = 1 - \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N S\left(\frac{x-X_i}{a_N}\right) = 1 - \widetilde{S}_N(x). \quad (7.5.2)$$

$\widetilde{F}_N(x)$ სეფაზების ტვიზებები ასახულია იმ შემთხვევაში და თეორემების, რომელთა დამტკიცებაც მკითხველს ადამია ვარაუდობენ

ლემა 7.5.1. (\widetilde{F}_N -ის ასიმპტოტური ცანაცვლებობა და დისპერსია). თუ განაწილების ფუნქცია $F(z) \in \mathcal{N}_{0,1}$, $\mathcal{F}(u) \in Dis$, ხოლო ნამდვილი რიცხვების მიმდევრობა $a_N \downarrow 0$, მაშინ

$$E\widetilde{F}_N(x) = F(x) + o(1), \quad D\widetilde{F}_N(x) = \frac{1}{N} F(x)(1-F(x)) + o\left(\frac{1}{N}\right).$$

finituri birTvebis kl asis Fin_S , anal ogiis mixedviT SemoviyvanoT finituri birTv-ganawil ebis kl asi Fin_F .

gansazRvreba 7.5.2. $\mathcal{F}(u)$ funqcia miekuTvneba finitur birTv-ganawil ebis kl ass Fin_F ($\mathcal{F}(u) \in Fin_F$, Tu

$$\mathcal{F}(u) = \begin{cases} 0, & -\infty < u < C_1, \\ Y(u), & C_1 \leq u \leq C_2, \\ 1, & C_2 < u < \infty, \end{cases}$$

sadac $Y(u)$ - uwyveti mkacrad monotonurad zrdadi funqciaa, iseTi, rom $Y(C_1) = 0$, $Y(C_2) = 1$, $C_1 < C_2$.

$\mathcal{F}(u) \in Fin_F$ birTvs vuwodebT finitur birTv-ganawil ebas. cxadia, rom Tu $\mathcal{F}(u) \in Fin_F$, maSin $\mathcal{F} \in Dis$.

ganvsazRvroT $\mathcal{F}(u) \in Fin_F$ -is mqone $\tilde{F}_{NFin}(x)$ Sefasebis wanacvl ebis nul isaken kreadobis xarisxi, asimtoturi skg-is mTavari nawil i da zRvrul i ganawil eba.

I ema 75.2. ($\tilde{F}_{NFin}(x)$ -is wanacvl ebis kreadobis xarisxi). Tu $F(z) \in \mathcal{N}_{0,1}$, $\sup_{t \in R^{1+}} f(x) < \infty$, $a_N \downarrow 0$, maSin $N \rightarrow \infty$ -sTvis

$$|b(\tilde{F}_{NFin}(x))| = O(a_N).$$

Teorema 7.5.1. (\tilde{F}_N -is skg). vTqvaT srul deba 7.5.2 I emis pirobebi. maSin $N \rightarrow \infty$ -sTvis

$$u^2(\tilde{F}_{NFin}) = \begin{cases} \frac{F(x)(1-F(x))}{N} + o\left(\frac{1}{N}\right), & a_N = o\left(\frac{1}{\sqrt{N}}\right) \\ o\left(\frac{1}{N}\right), & a_N = O\left(\frac{1}{\sqrt{N}}\right). \end{cases}$$

Teorema 7.5.2 Tu srul deba 7.5.2 I emis pirobebi da $a_N = o(N^{-1/2})$, maSin

$$\sqrt{N}[\tilde{F}_N(x) - F(x)] \Rightarrow \mathcal{N}_1\{0, F(x)(1-F(x))\}.$$

7.6 სიკვდილ ების მრუდის არაპარამეტრული სეფაზები

$\mathcal{F}(u)$ ბირტვი-განაწილ ების აბსოლუტურ უწყვეტობის ვარაუდით, $f(x) = F'(x)$ სიკვდილ ების მრუდის არაპარამეტრული სეფაზების სახით ბუნებრივია ავიროტ სემდეგი სახის სეფაზება:

$$f_N(x) = \frac{d}{dx} \widetilde{F}_N(x) = \frac{1}{Nh_N} \sum_{i=1}^N K\left(\frac{x-X_i}{h_N}\right), \quad (7.6.2)$$

სადაც რიცხვთა მიმდევრობა $h_N \downarrow 0$, $K(u)$ – ბირტვის, ზოგად რომ ვთქვათ, არაა აუცილებელი ჰქონდეს განაწილ ების სიმკვრივის ტვისებები.

(7.6.2) სეფაზებას ცხელ ებრივ უოდებენ ბირტვის სან პარენოვასკის, ან როენბლათ-პარენის ტიპის სეფაზებას. h_N პარამეტრი, როგორც (7.6.2) სტატისტიკის სტრუქტურიდან განსაზღვრული ების პარამეტრის $K(\cdot)$ ბირტვის მასშტაბის როლს და ამით უოდებენ სიკვდილიანობის მრუდის ბირტვილი სეფაზების *bundovanobis parameters*.

(7.6.2) სეფაზების კლასი პირველად სემოტავაზებული იყო მ. როენბლათონის მიერ 1956 წელს. ამ ნაშრომში დამტკიცებული იყო ბირტვილი სეფაზების ასიმპტოტური გაუნაცვლებლობა და ჯალდებლობა. მოგვიანებით, 1962 წელს ე. პარენმა დამტკიცა ამ სეფაზების ასიმპტოტური ნორმალუობა.

სიმკვრივის არაპარამეტრული სეფაზებისათვის ცნობილია სემდეგი საინტერესო სემდეგი.

ლემა 7.6.1. *არაპარამეტრული აპრიორული განსაზღვრულებების პირობებში არ არსებობს $f(x)$ განაწილ ების უცნობი სიმკვრივის გაუნაცვლებადი სეფაზებები.*

განაზრება 7.6.1. ბოლ ევის ფუნქცია $K(u)$ მიეკუთვნება \mathcal{A} კლასს,

თუ

$$\sup_{u \in \mathbb{R}^1} |K(u)| \leq \infty, \int_{-\infty}^{\infty} |K(u)| du < \infty, \int_{-\infty}^{\infty} K(u) du = 1, K(u) \in \mathcal{A}_v,$$

თუ $K(u) \in \mathcal{A}$ და $K(u)$ აკმაყოფილებს შემდეგ დამატებით პირობებს

$$\int_{-\infty}^{\infty} |u^j K(u)| du < \infty, \mathcal{J}_j = \int_{-\infty}^{\infty} u^j K(u) du = 0, \quad j = 1, \dots, v-1.$$

გამოვარკვიოთ, რა პირობების შესრულებას დროს ვადაგენს (7.6.2)

სეფაზება სიკვდილების მრუდებისათვის $f(x)$, ე.ი. X შემთხვევითი სიდიდის არაუარყოფითი განაზრულების სიმკვრივისათვის, ასიმპტოტურად ცაუნაცვი ებელ ს. ავრნიშნოთ, რომ ამ შემთხვევაში რთული დება ცნობილი კლასის სედეგების დამტკიცება, რასიც შესაძლებელია დავრწმუნდეთ მოცემული განყოფილების ყველა შემთხვევაში და თეორემის მაგალითზე.

ლემა 76.2. (ასიმპტოტური ცაუნაცვი ებლობა f_N).

თუ სიკვდილების მრუდი $f(x) \in \mathcal{N}_{0,1}(\mathbb{R})$, ე.ი. $f(x)$ უწყვეტია $\mathbb{R}^1 = (-\infty, \infty)$ -ზე, $\sup_{x \in \mathbb{R}^1} f(x) \leq C_1 < \infty$, $\int_{-\infty}^{\infty} |K(u)| du < \infty$, $\int_{-\infty}^{\infty} K(u) du = 1$, ნამდვილი

რიცხვთა მიმდევრობა $h_N \downarrow 0$, მაშინ

$$\lim_{N \rightarrow \infty} E f_N(x) = f(x) \quad (7.6.3)$$

დამტკიცება. მათემატიკური ლოდინის განმარტების თანახმად გვაყვს

$$E f_N(x) = \frac{1}{h_N} \int_0^{\infty} K\left(\frac{x-y}{h_N}\right) f(y) dy \quad (7.6.4)$$

ინტეგრალ (7.6.4) ცვი ადების სეცვი იტ $u = \frac{x-y}{h_N}$, მივირებთ

$$\begin{aligned} E f_N(x) &= \frac{1}{h_N} \int_{x/h_N}^{-\infty} (-h_N) K(u) f(x - u h_N) du = \\ &= \int_{-\infty}^{\infty} K(u) f(x - u h_N) du - \int_{x/h_N}^{\infty} K(u) f(x - u h_N) du. \end{aligned}$$

(7.6.5)

I ebgis maJorirebadi krebado bis Teoremis Zal iT (ix. Teorema III danarT 4-Si) (7.6.5)-Si mi vi RebT: pirvel i integral isaTvis

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \int_{-\infty}^{\infty} K(u) f(x - uh_N) du = f(x) \int_{-\infty}^{\infty} K(u) du = f(x), \quad (7.6.6)$$

xol o meore integral isaTvis

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \int_{x/h_N}^{\infty} K(u) f(x - uh_N) du \leq C_1 \lim_{N \rightarrow \infty} \int_{x/h_N}^{\infty} K(u) du = 0. \quad (7.6.7)$$

axl a (7.6.6) da (7.6.7) dan pirdapir gamomdinareobs damtkiceba

(7.6.3).

vi povoT (6.6.2) Sefasebis dispersia.

gansazRvreba 7.6.2. namdvil ricxvTa $h_N > 0$, mi mdevrobi saTvis

pi robebi $\lim_{N \rightarrow \infty} h_N = 0$, $\lim_{N \rightarrow \infty} \left(h_N + \frac{1}{Nh_N} \right) = 0$ avRni SnoT Sesabamisad \mathcal{H}_1 -iT, \mathcal{H}_2 -iT.

Lemma 7.6.3 (f_N dispersia). Tu srul deba 7.6.2 I emis pi roba $\int_{-\infty}^{\infty} K^2(u) du < \infty$ da $h_N \in \mathcal{H}_2$, maSin $N \rightarrow \infty$ -sTvis gvaqvs.

$$Df_N(x) = \frac{f(x)}{Nh_N} \int_{-\infty}^{\infty} K^2(u) du + o\left(\frac{1}{Nh_N}\right). \quad (7.6.8)$$

damtkiceba. dispersiis ganmartebis Tanaxmad

$$Df_n(x) = \frac{1}{Nh_N^2} DK\left(\frac{x-X_1}{h_N}\right) = \frac{1}{Nh_N^2} \left[\int_0^{\infty} K^2\left(\frac{x-y}{h_N}\right) f(y) dy - \left(\int_0^{\infty} K\left(\frac{x-y}{h_N}\right) f(y) dy \right)^2 \right]. \quad (7.6.9)$$

Tu (7.6.9) integral Si Sevcvl iT cvl ads $u = \frac{x-y}{h_N}$, mi vi RebT

$$Df_N(x) = \frac{1}{Nh_N} \left[\int_{-\infty}^{\infty} K^2(u) f(x - uh_N) du - h_N \left(\int_{-\infty}^{\infty} K(u) f(x - uh_N) du - \int_{x/h_N}^{\infty} K(u) f(x - uh_N) du \right)^2 - \int_{x/h_N}^{\infty} K^2(u) f(x - uh_N) du \right]$$

შემდეგ, ისეთივე მსგავსი როგორც ლემა 7.6.2-ის შემთხვევაში იყო, მივიღებთ დასაბუთებულ დებულ ებამდე:

$$Df_N(x) = \frac{1}{Nh_N} \left[f(x) \int_{-\infty}^{\infty} K^2(u) du + h_N (f(x) + o(1))^2 + o(1) \right] =$$

$$= \frac{1}{Nh_N} \int_{-\infty}^{\infty} K^2(u) du + o\left(\frac{1}{Nh_N}\right). \spadesuit$$

სიცვარების მიხედვით ოპტიმალური სკეის კრებადობის $f_N(x)$ სეფაზების ასაგებად, აუცილებელია განისაზრვოს $b(f_N(x))$ ვანაცვლების ნულისაკენ კრებადობის ხარისხი.

შემოვირთოთ არჩეული $w_\nu(x) = \frac{f^{(\nu)}(x)}{\nu!} \mathcal{J}_\nu$, სადაც

$$f^{(\nu)}(x) = \frac{\partial^\nu f(x)}{\partial x^\nu}, \quad f^{(0)}(x) = f(x).$$

ლემა 76.4 ($b(f_N)$ ვანაცვლების კრებადობის სიცვარება).

ვთქვათ

1) სიკვდილებში მრუდი $f(z) \in \mathcal{N}_{\nu,1}(R)$;

2) $\sup_{x \in R^1} |f^{(m)}(x)| < \infty$, $m = 0, \nu$;

3) ბირთვი $K(u) \in \mathcal{A}_\nu$ $\sup_{u \in R^1} |K(u)| < \infty$ პირობის გასე;

4) $1 - \mathcal{K}(x) = o(x^{-\nu})$ $x \rightarrow \infty$ -სთვის, სადაც $\mathcal{K}(x) = \int_{-\infty}^{\infty} K(u) du$;

5) $h_N \downarrow 0$.

მაშინ $N \rightarrow \infty$ -სთვის $(b(f_N))$ ვანაცვლება აკმაოფილებს

თანაფარდობას

$$|b(f_N(x)) - w_\nu(x) h_N^\nu| = o(h_N^\nu). \quad (7.6.10)$$

დასაბუთება. ადრე, (6.6.5)-ში, ნაცვენები იყო, რომ

$$Ef_N(x) = \int_{-\infty}^{\infty} f(x - uh_N) K(u) du - \int_{x/h_N}^{\infty} f(x - uh_N) K(u) du. \quad (7.6.11)$$

$f(x)$ -is SeZRudul obis da dasamtkicebel i l emis 4) pirobis gaTval iswinebiT, (7.6.11) warmodgenaSi meore integral isaTvis $N \rightarrow \infty$ -sTvis gvaqvs

$$\int_{x/h_N}^{\infty} f(x - uh_N)K(u)du \leq C \int_{x/h_N}^{\infty} K(u)du = C \left[1 - \mathcal{K} \left(\frac{x}{h_N} \right) \right] = o(h_N^\nu). \quad (7.6.12)$$

(7.6.11)-is pirvel integral Si $f(x - uh_N)$ funqciis l agranJis formaSi naSTiT iTi wevris teil oris formul is mixedviT daSl iT, mi vi RebT

$$E f_N(x) = f(x) + \sum_{i=1}^{v-1} (-1)^i f^{(i)}(x) \frac{h_N^i}{i!} \mathcal{J}_i + (-1)^v f^{(v)}(x) \frac{h_N^v}{v!} \mathcal{J}_v + \gamma_N - \int_{x/h_N}^{\infty} f(x - uh_N)K(u)du, \quad (7.6.13)$$

sadac

$$\gamma_N = \frac{(-1)^v h_N^v}{v!} \int_{-} [f^{(v)}(x + (-1)^v u h_N \theta) - f^{(v)}(x)] u^v K(u) du,$$

$$0 < \theta < 1.$$

ramdenadac $\int_{-\infty}^{\infty} |u^v K(u)| du < \infty$, xol o $N \rightarrow \infty$ -sTvis iTi Toeul i $x \in R^1$ -sTvis

$f^{(v)}(x + (-1)^v u h_N \theta) \rightarrow f^{(v)}(x)$ amdenad l ebegis Teoremi s maJori rebadi krebado bis piroebebi Sesrul ebul ia, da, Sesabamisad $|\gamma_N| = o(h_N^\nu)$. imis gaTval iswinebiT, rom (7.6.13) jami nul is tolia (piroba 3)-dan: $\mathcal{J}_i = 0, i = 1, \dots, v-1$, axl a gamomdinareobs (7.6.10) mtkicebul ebis samarTl ianoba. ♠

I ema 7.6.4 migviT iTebis ganawil ebis simkvrivis araparamertul i Sefasebis povnis gzas maTi $b(f_N(x))$ wanacvl ebis nebis mieri didi

krebadobis siCqariT. amisaTvis aucil ebel ia iseTi $K(u)$ birTvebis gamoyeneba, rom $K(u) \in \mathcal{A}_\nu$, $\nu \geq 4$.

magal iTi 7.6.1. birTv-simkvrive $K(u) \in \mathcal{A}_2$, Tu $\sup_u K(u) < \infty$,

$K(u) = K(-u)$ da $\int u^2 K(u) du < \infty$.

magal iTi 7.6.2. birTvi $K(u) \in \mathcal{A}_4$, Tu

$$K(u) = \begin{cases} \frac{15(3 - 10u^2 + 7u^4)/2^5}{2^5}, & |u| \leq 1 - \text{სთვობს} \\ 0, & |u| > 1 - \text{სთვობს} \end{cases}$$

birTvi $K(u) \in \mathcal{A}_6$, Tu

$$K(u) = \begin{cases} \frac{105(5 - 35u^2 + 63u^4 - 33u^6)/2^8}{2^5}, & |u| \leq 1 - \text{სთვობს} \\ 0, & |u| > 1 - \text{სთვობს} \end{cases}$$

miTitebul i birTvebi miReba rekurentul i procedurebiT, $\rho(u) = \{1 - u^2, |u| \leq 1; 0, |u| > 1\}$: $K(u) \in \mathcal{A}_\nu$ funqciis wonasTanA orTonormirebul i iakobis pol inomis gamoyenebiT, Tu

$$K(u) = \rho(u) \sum_{j=0}^{\nu-2} p_j(0) p_j(u) (2j+3)(j+2)/8(j+1),$$

$$p_{j+2}(u) = \frac{j+3}{j+4} \left[\frac{2j+5}{j+2} u p_{j+1}(u) - p_j(u) \right],$$

$$p_0(u) = p_0(0) = 1, \quad p_1(u) = 2u, \quad p_1(0) = 0.$$

Seni Svna 7.6.1. birTvebs $K(u) \in \mathcal{A}_\nu$, $\nu \geq 4$ ar gaaCniaT $K(u) \geq 0$ simkvrivis Tviseba da SeuZl iaT miRon uaryofiTi mniSvnel obebi.

Seni Svna 7.6.2. magal iTi 2-is birTvebi $K(u) \in \mathcal{A}_\nu$, $\nu \geq 4$ $K(u)$ -s zogierTi SezRudvebis dros warmoadgenen pol inomis kl asSi optimal urebs.

gansazRvreba 7.6.3. vityviT, rom t -sTvis t_N Sefasebas gaaCnia $O(N^{-\alpha})$, $\alpha > 0$ krebadobis siCqare (aRni Svnebsi $t_N \in \mathcal{V}(N^{-\alpha})$), Tu $u^2(t_N)$ skg-sTvis samarTI iania Semdegi zRvrul i damokidebul eba

$$\lim_{N \rightarrow \infty} N^\alpha u^2(t_N) = C, \quad 0 < C < \infty.$$

gansazRvreba 7.6.4. mimdevrobebs α_N da β_N -s uwodeben eqvivalenturs ($\alpha_N \sim \beta_N$ aRni Svnebsi), Tu $\lim_{N \rightarrow \infty} |\alpha_N/\beta_N| = 1$.

axl a vacvenot $b(f_N(x))$ wanacvl ebis kreadobis sicqaris gaumj obesebis SesaZI ebl oba rogor iZI eva sikvdil ebis mrudis Sefasebis kreadobis sicqaris gazrdas gansazRvrebis 7.6.3 Sesabami sad.

Teorema 7.6.1 (optimal uri skg $u^2(f_N)$). *vTqvaT srul deba 7.6.2 I emis pirobebi da $h_N \in \mathcal{H}_2$. maSin $N \rightarrow \infty$ -sTvis moizebneba iseTi optimal uri mimdevroba*

$$h_{N,0} = \operatorname{argmin}_{h_N} u^2(F_N(x)) \sim \left(\frac{A}{2\nu B^2 N} \right)^{\frac{1}{2\nu+1}}, \quad (7.6.14)$$

sadac

$$A = f(x) \int_{-\infty}^{\infty} K^2(u) du, \quad B = \frac{f^{(\nu)} J^\nu}{\nu!},$$

roml isTvisac optimal uri skg

$$u^2(f_N(x)|_{h_N=h_{N,0}}) \sim O\left(N^{-\frac{2\nu}{2\nu+1}}\right). \quad (7.6.15)$$

damtkiceba. 6.6.4 da 6.6.3 I emebis Zal iT

$$u^2(f_N(x)) = \frac{A}{Nh_N} + B^2 h_N^{2\nu} + o\left(\frac{1}{Nh_N} + h_N^{2\nu}\right). \quad (7.6.16)$$

Tu (7.6.16) skg-is mTavar nawil s gavadiferencial ebT h_N -iT da gavutol ebT nul s, mi vi RebT

$$h_{N,0} \sim \left(\frac{A}{2\nu B^2 N} \right)^{\frac{1}{2\nu+1}} = O\left(N^{-\frac{1}{2\nu+1}}\right). \quad (7.6.17)$$

(7.6.17)-is (7.6.16)-Si Casmi T gvaqvs

$$u^2(f_{N,0}(x)) \sim \frac{A}{N} \left(\frac{2\nu B^2 N}{A} \right)^{\frac{1}{2\nu+1}} + B^2 \left(\frac{A}{2\nu B^2 N} \right)^{\frac{2\nu}{2\nu+1}} =$$

$$= \left(\frac{A}{N}\right)^{\frac{2\nu}{2\nu+1}} B^{\frac{2}{2\nu+1}} \left[(2\nu)^{\frac{1}{2\nu+1}} + \left(\frac{1}{2\nu}\right)^{\frac{2\nu}{2\nu+1}} \right] = O\left(N^{-\frac{2\nu}{2\nu+1}}\right). \spadesuit$$

amgvarad, 7.6.1. Teoremi dan gamomdinareobs, rom $\nu \rightarrow \infty$ -sTvis

$$f_{N,0}(x) \in \mathcal{V}\left(N^{-\frac{2\nu}{2\nu+1}}\right) \rightarrow \mathcal{V}(N^{-1}). \quad (7.6.18)$$

(7.6.18)-dan cans, rom 7.6.3 ganmartebis mixedvit sikvdil ebis mrudis optimal uri Sefasebis kreadobis siCqarem $f_{N,0}(x)$ SeiZl eba miaRwios paramertul i Sefasebebis, aseve ganawil ebis funqciis Sefasebebis $F_N(x)$, \widetilde{F}_N da saimedoobis funqciebis s_N , \widetilde{s}_N kreadobis siCqareebis.

7.7 sikvdil ebis mrudis birTvul SefasebeSi bundovnobis optimal uri parametrebis moZebna

simkvrivis araparametrul i Sefasebisas erT-erTi ZiriTadi probl ema _ es aris gansazRvrul i X_1, \dots, X_N nakrebisaTvis optimal uri $h_{N,0}(X_1, \dots, X_N)$ mniSvnel obebis povna. 7.6.1 Teorema gviCvenebs im kl asis simkvriveebis adaptirebul i birTvul i Sefasebis $f_{N,0}(x) = f_N(x)|_{h_N=h_{N,0}}$ $h_{N,0}$ parametris optimal uri mniSvnel obis moZebnis gzas, roml ebic gansazRvrul ia l ema 7.6.4-is 1), 2) pirobebiT. aseve Sevnisnot, rom birTvebis kl asidan l ema 7.6.4-is 3) pirobis damakmayofil ebel i $K(u)$ birTvis SerCeviT, SesaZl ebel ia $f_{N,0}(x)$ Sefasebis skg-is kreadobis siCqaris gaumj obeseba (ix. 7.6.1). (7.6.4)-dan cans, rom im $h_{N,0}$ mimdevrobis amowera, romel ic axdens asimtoturi skg-is mTavari nawil is minimizirebas, cxadi saxiT Znel ia, ramdenadac is gamoisaxeba ucnobi $f(x)$ simkvrivis da misi ν -uri $f^{(\nu)}(x)$ warmoebul is meSveobiT.

ამ განვიხილავთ სიმკვრივების ადაპტირებას იმ შემთხვევაში, როდესაც არ არსებობს კარგი ტიპი.

პირველი ტიპი მიეკუთვნება შემთხვევებს, როდესაც დაკავშირებული არ არის ხარისხის რომელიმე კრიტერიუმის ასიმპტოტური გასწვრივ ნაწილის უცნობი პარამეტრების არსებობის შემთხვევაში (მაგალითად, $h_{N,0}$ -ის მოზებნა (7.6.14)-სი A და B უცნობი მუდმივების შემთხვევის გზით).

ბუნებრივად ოპტიმალური პარამეტრის მოზებნის შემთხვევაში ზოგიერთი კრიტერიუმის (მაგალითად, დასაჯების მაქსიმუმის სახეზე) იმ კრიტერიუმის, რომელიც უკეთესად განვიხილავთ უსაბუნებარო მინიმიზაციის გზით, მიეკუთვნება მეორე ტიპს.

პირველი ტიპი მიეკუთვნება პარამეტრული მეთოდების განვიხილავთ იმ შემთხვევაში, როდესაც კრიტერიუმების

$$J_N = E \left(\int_{R^1} (f_N(x) - f(x))^2 dx \right). \text{ ზოგიერთი ნაწილის შემთხვევაში, } K(u) \text{-}$$

შეზღუდულია სიმეტრიულია ბირთვი-სიმკვრივეა, $K(u) \in \mathcal{A}_2$, $f(x)$ -
 შეზღუდულია და ორჯერ უწყვეტად დიფერენცირებადი სიმკვრივეა და $\int_{R^1} (f''(x))^2 dx < \infty$, მაშინ $h_N \in \mathcal{H}_2$ -სთვის

$$J_N \sim (Nh_N)^{-1} \int_{R^1} K^2(u) du + \frac{1}{4} h_N^4 \left(\int_{R^1} u^2 K(u) du \right)^2 \int_{R^1} (f''(x))^2 dx. \quad (7.7.1)$$

(6.7.1)-დან გამოდინარებს, რომ

$$h_{N,0} = \left[\frac{C}{N} \int_{R^1} (f''(x))^2 dx \right]^{1/5}, \quad (7.7.2)$$

sadac koeficienti $C = \int_{R^1} K^2(u) du / \left(\int_{R^1} u^2 K(u) du \right)^2$ damoki debul ia

mxol od $K(u)$ bir Tvis SerCe vase. amgvarad, (7.7.2)-Si ucnob si dides wadmoadgens $\int_{R^1} (f''(x))^2 dx$ integral i, romel ic magal iTad, normal uri simkvrivisa Tvis tol ia $3/(8\sqrt{\pi}\sigma^5)$ -is.

zogier T naSromSi $\int_{R^1} (f''(x))^2 dx$ integral i fasdeba

araparametrul i meTodebis gamoyenebi T mocemul SemTxvevaSi adaptiuri birTvul i Sefasebis agebis procedura ori etapisagan Sedgeba: Tavdapirvel ad igeba $\int_{R^1} (f''(x))^2 dx$ integral is Sefasebebi, Semdeg xdeba am Sefasebebis gamoyeneba (7.7.2) formul aSi da fasdeba $f(x)$ ucnobi.

adaptiuri birTvul i Sefasebis araparametrul i meTodis dros aucil ebl ad wadmoadgens $f(x)$ -is romel ime parametrul oj axTan mikuTvnebis daSvebis Semotanis aucil ebl oba. am meTodis nakl s wadmoadgens is, rom Tu daSveba arasworia, maSin Cven viRebT krebado bis siCqaris araoptimal ur Sefasebas (SerCeul i kriteriumis mixedvi T).

araparametrul i meTodis gamoyenebi T adaptiuri birTvul i Sefasebebis agebisas kvl av wadmoadgens araparametrul i Sefasebebis parametrebis moZebnis amocana, romel ic sirtul is mixedvi T imis anal ogiuria rasac vwyvetT.

zemoT aRniSnul i nakl is Tavidan acil eba SesaZl ebel ia, Tu h_N parametr sise SevarCe vT, rom movaxdinoT raRac empiriul i kriteriumis maqsimizireba (minimizireba). mocemul i procesura miekuTvneba adaptiuri birTvul i Sefasebis meore tips. avRniSnoT

kriteriumi, რომელიც ეწოდება ასახვის მაქსიმის
 პრინციპი. $h_{N,0}$ პარამეტრი ასახვის ემპირიული ფუნქციის
 მაქსიმის პირობით:

$$h_{N,0} = h_{N,0}(X_1, \dots, X_N) = \operatorname{argmax}_{h>0} [\prod_{i=1}^N f_{N-1}(X_i)], \quad (7.7.3)$$

$$f_{N-1}(X_i) = \frac{1}{(N-1)h} \sum_{j=1, j \neq i}^{N-1} K\left(\frac{X_i - X_j}{h}\right), \quad (7.7.4)$$

დამიჩვენებენ მნიშვნელობა $h_{N,0}$ გამოიყენება ადაპტირებული
 სეფების აგებისას $f_{N,0}(x) = f_N(x)|_{h_N=h_{N,0}}$. ამგვარად მიჩვენებენ
 სეფების უბნების სიმკვრივის კროს-განმეორებადი ბირთვი
 სეფებს.

7.8. სასაშუალოების $e_0, e_x, e_{x:n}, e_{x_1:x_2}$ და დისპერსიის $DX, DT(x)$ სეფების

თავდაპირველად უმართვეს აკტუარული ალბათური

მაქსიმალური - სიბრტყის დროის სასაშუალო e_0 მაგალითზე
 განვიხილოთ სტატისტიკური სეფების იდეოლოგია.

რამდენადაც $e_0 = EX = \int_0^\infty xdf(x) = \int_0^\infty s(x)dx$, ამდენად ცხადია

სეფების ბუნებრივი ავიროტ

$$\hat{e}_0 = \int_0^\infty x dF_N(x) \quad \text{ან} \quad \hat{e}_0 = \int_0^\infty s_N(x) dx.$$

იქნება დავრწმუნდებით, რომ ეს სეფების ემპირიული მანძილი
 ნამდვილად,

$$\hat{e} = \int_0^\infty x \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \delta(x - X_i) dx = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N X_i = \bar{x},$$

$$\hat{e} = \int_0^\infty \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I(X_i > x) dx = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \int_0^{X_i} dx = \bar{x}.$$

axl a SeiZl eba Sefasebebis sinqronizeba ufro rTul i aqtuarul i maxasiaTebI ebisaTvis. magal iTad, mocemul i dispersi i dan

$$DX = E(X - \overset{\circ}{e}_x)^2 = \int_0^{\infty} (x - \overset{\circ}{e}_0)^2 dF(x),$$

$$Dx = 2 \int_0^{\infty} xs(x)dx - (\overset{\circ}{e}_0)^2,$$

gamomdinareobs, rom Sesabamisad

$$\widehat{DX} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^{\infty} (X_i - \bar{x})^2$$

$$\begin{aligned} \widehat{DX} &= 2 \int_0^{\infty} x \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I(X_i > x) dx - (\bar{x})^2 = \\ &= \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N X_i^2 - (\bar{x})^2 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (X_i - \bar{x})(X_i - \bar{x})^2 \end{aligned}$$

formul a $\overset{\circ}{e}_x = \frac{1}{s(x)} \int_0^{\infty} s(x+t)dt$ -dan mi vi RebT, rom

$$\begin{aligned} \hat{\overset{\circ}{e}}_x &= \frac{1}{s_N(x)} \int_0^{\infty} \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I(X_i > x+t) dt = \\ &= \frac{1}{s_N(x)N} \sum_{i=1}^N \int_0^{(X_i-x)I(X_i-x>0)} dt = \\ &= \sum_{i=1}^N (X_i - x)I(X_i - x > 0) / \sum_{i=1}^N I(X_i - x > 0) \end{aligned} \tag{7.8.1}$$

$[X_{(N)}, \infty)$ areSi $\hat{\overset{\circ}{e}}_x$ Sefaseba gansazRvrul i araa (misi mniSvnel i iRebs nul is tol mniSvnel obas), amitom zog SemTxvevaSi azri aqvs (7.8.1)-is nacvl ad Semdegi garTul ebul i modifikaciis gamoyenebas:

$$\hat{\overset{\circ}{e}}_x = \sum_{i=1}^N (X_i - x)I(X_i - x > 0) / \sum_{i=1}^N S\left(\frac{x-X_i}{a_N}\right).$$

anal ogi uri msj el obi T $e_{x:n}^0 = \frac{1}{s(x)} \int_0^n s(x+t) dt$, $DT(x)$ da

$D\{\min(T(x), n)\}$ -sTvi s gvaqvs:

$$\begin{aligned} \widehat{e_{x:n}^0} &= \frac{1}{s_N(x)} \int_0^n \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I(X_i > x+t) dt = \\ &= \frac{1}{s_N(x)N} \sum_{i=1}^N \int_0^{\min(n, X_i-x)} I(X_i-x > 0) dt = \\ &= \frac{\sum_{i=1}^N \min(n, X_i-x) I(X_i-x > 0)}{\sum_{i=1}^N I(X_i-x > 0)} \end{aligned}$$

$$D\widehat{T}(x) = \frac{\sum_{i=1}^N (X_i-x)^2 I(X_i-x > 0)}{\sum_{i=1}^N s\left(\frac{x-X_i}{a_N}\right)} - (\widehat{e})^2,$$

$$D\min(\widehat{T}(x), n) = \frac{\sum_{i=1}^N (\min(n, X_i-x))^2 I(X_i-x > 0)}{\sum_{i=1}^N s\left(\frac{x-X_i}{a_N}\right)} - (\widehat{e})^2,$$

dasarul s ganvixil oT zemoT ganxil ul i Sefasebebi s magal iTebis gamoyenebis Taviseburebani kol eqtiur dazRvevaSi.

magal iTad, e_{x,x_2}^0 Sefasebis saxiT Sesazl ebel ia aRebul i iyos

$$\begin{aligned} \widehat{e_{x,x_2}^0} &= \frac{1}{s_N(x_1, x_2)} \int_0^\infty \widehat{P}\{\min(X-x_1, Y-x_2) > t\} dt = \\ &= \frac{1}{s_N(x_1, x_2)} \int_0^\infty \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I\{\min(X_i-x_1, Y_i-x_2) > t\} dt = \\ &= \frac{1}{s_N(x_1, x_2)N} \sum_{i=1}^N \int_0^{\min(X_i-x_1, Y_i-x_2)} dt = \\ &= \frac{1}{s_N(x_1, x_2)N} \sum_{i=1}^N \min(X_i-x_1, Y_i-x_2) I\{\min(X_i-x_1, Y_i-x_2) > 0\}, \end{aligned}$$

sadac $s_N(x_1, x_2) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I\{X_i - x_1 > 0\} I\{Y_i - x_2 > 0\}$. Sevni SnoT, rom moyvanil i formul as azri aqvs im SemTxvevaSi, roca X da Y SemTxvevi Ti sidi deebi statistikurad EerTmaneTTan dakavSirebul ni arian. cxadia, rom aseTi damokidebul eba aucil ebl ad gasaTval iswinebel ia, magal iTad, naTesavebis, erTi sawarmos TanamSroml ebis da a.S. dazRvevisas.

7.9 intensivobis funqciis Sefasebis asimptoturi normal uroba

ramdenadac intensivobis funqciis Sefasebis zRvrul i ganawil ebis parametrebi gamoisaxeba saimedobis funqciis da ganawil ebis simkvrivis Sefasebebis kovariaciis meSveobiT, amdenad am punqtSi vipoviT am Sefasebebis zRvrul kovariaciul matricებს.

avRni SnoT: $b_N = (b_{1N}, \dots, b_{sN})$ - Sefasebis veqtori,

$$C(b_N) = \begin{bmatrix} \text{cov}(b_{1N}, b_{1N}) & \cdots & \text{cov}(b_{1N}, b_{sN}) \\ \cdots & \cdots & \cdots \\ \text{cov}(b_{sN}, b_{1N}) & \cdots & \text{cov}(b_{sN}, b_{sN}) \end{bmatrix}.$$

vipoviT simkvrivis da saimedobis funqciis Sefasebebis zRvrul i kovariaciul i matrica.

I ema 7.9.1 (f_N, \widehat{s}_N Sefasebebis kovariaciul i matrica). Tu $f(x) \in \mathcal{N}_{0,1}(R)$, $\sup_{x \in R^1} f(x) < \infty$, birTvi $K(u) \in \mathcal{A}$, Sesrul ebul ia 7.3.1 I emis pirobebi da $h_N \in \mathcal{H}_2$, maSin

$$\lim_{N \rightarrow \infty} N h_N C(f_N(x), \widehat{s}_N(x)) = f(x) \begin{bmatrix} \int_{R^1} K^2(u) du & 0 \\ 0 & 0 \end{bmatrix} = \sigma_\lambda. \quad (7.9.1)$$

damtkiceba. (7.4.1) da (7.6.8)-is Tanaxmad

$$\begin{aligned} \text{cov}(\widehat{s}_N(x), \widehat{s}_N(x)) &= D\widehat{s}_N(x) = \frac{1}{N} s(x)(1 - s(x)) + o\left(\frac{1}{N}\right), \\ \text{cov}(f_N(x), f_N(x)) &= Df_N(x) = \frac{f(x)}{Nh_N} \int_{-\infty}^{\infty} K^2(u) du + o\left(\frac{1}{Nh_N}\right), \end{aligned}$$

aqedan gamomdinare

$$\lim_{N \rightarrow \infty} nh_N \text{cov}(f_N(x), f_N(x)) = f(x) \int_{-\infty}^{\infty} K^2(u) du,$$

$$\lim_{N \rightarrow \infty} Nh_N \text{cov}(\widehat{s}_N(x), \widehat{s}_N(x)) = \lim_{N \rightarrow \infty} h_N s(x)(1 - s(x)) = 0.$$

Semdgom

$$\begin{aligned} \text{cov}(f_N(x), \widehat{s}_N(x)) &= \\ &= \frac{1}{Nh_N} \left[\int_0^{\infty} K\left(\frac{x-y}{h_N}\right) S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) f(y) dy \right. \\ &\quad \left. - \int_0^{\infty} K\left(\frac{x-y}{h_N}\right) f(y) dy \int_0^{\infty} S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) f(y) dy \right] \end{aligned}$$

ramdenadac $S(\cdot)$ -SezRudul i funqciaa, amdenad $\sup_{x \in \mathbb{R}^+} f(x) \leq C < \infty$

da amgvarad,

$$I_1 = \frac{1}{Nh_N} \int_0^{\infty} \left| K\left(\frac{x-y}{h_N}\right) S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) f(y) dy \right| \leq C \frac{1}{Nh_N} \int_0^{\infty} K\left(\frac{x-y}{h_N}\right) f(y) dy$$

(7.6.3) Tanaxmad gvaqvs $N \rightarrow \infty: I_1 = O(N^{-1})$ pi robebsi. Semdeg, (7.6.3)

da (7.3.2)-is gaTval i swinebi T mi vi RebT $N \rightarrow \infty$ dros:

$$\frac{1}{Nh_N} \int_0^{\infty} K\left(\frac{x-y}{h_N}\right) f(y) dy \int_0^{\infty} S\left(\frac{x-y}{a_N}\right) f(y) dy = O(N^{-1}),$$

$$\text{cov}(f_N(x), \widehat{s}_N(x)(x)) = \text{cov}(\widehat{s}_N(x)(x), f_N(x)) = O(N^{-1}). \quad (7.9.2)$$

I ema 7.9.1. damtkicebul ia.

avirCiOT saimedoobis funqciis Sefasebis saxiT $\widetilde{s}_N(x)$ (7.3.1) Sefaseba, xol o simkvrivis Sefasebis saxiT - $f_N(x)$ (7.6.2) birTvul Sefaseba da avagoT intensivobis funqciis Canacvl ebis Sefaseba

$$\lambda_N(x) = \frac{f_N(x)}{\widetilde{s}_N(x)}. \quad (7.9.3)$$

(7.9.3) Sefaseba warmoadgens SemTxveviT wil ads. cxadia, rom $\lambda_N(x)$ Sefasebis Tvisebebis gamokvl eva ufro rTulia, vidre mricxvel is da mniSvel is Sefaseba. amis gamo $\lambda_N(x)$ Sefasebis zRvrul i ganawil ebis mosaZebnad gamoviyenebT Teorema 4.1.1-s, romel ic moyvenil ia me-4 danarTSi rogor Teorema 3p. imisaTvis rom gamoviyenoT Teorema 3p, vipovoT Semdegi organzomil ebiani SemTxveviTi veqtoris zRvrul i ganawil eba

$$\sqrt{Nh_N}(f_N(x) - f(x), \widetilde{s}_N(x) - s(x)).$$

organzomil ebiani SemTxveviTi veqtoris zRvrul i ganawil ebis mosaZebnad dagvWirdeba central uri zRvrul i Teorema seriebis sqemaSi, romel ic Camoyal ibebul ia organzomil ebiani SemTxvevisaTvis da moyvanil ia me-4 danarTSi.

SemovitanOT aRniSvnebi: $\{\xi_{j,N}, \eta_{j,N}\}_{j=1}^N$, $N = 1, 2, \dots$ - seriebis sqemaSi erTnairad ganawil ebul i damoukidebel i organzomil ebiani veqtorebis mimdevroba (ganawil eba $(\xi_{j,N}, \eta_{j,N})$ damokidebul ia mxol od N -ze); $\sigma_N = NE(\xi_{1,N}, \eta_{1,N})^T (\xi_{1,N}, \eta_{1,N})$ aq T - transponirebis niSania; $\|(\xi, \eta)\| = \sqrt{\xi^2 + \eta^2}$. $m = \overline{0, \nu}$;

Teorema 7.9.1 vTqvaT 1) simkvrive $f(z) \in \mathcal{N}_{\nu,1}(R)$; 2) $\sup_{x \in R^{1+}} |f(x)| < \infty$, 3) birTvi $K(u) \in \mathcal{A}_\nu$; 4) $x \rightarrow \infty$ -sTvis $1 - \mathcal{K}(x) = o(x^{-\nu})$; 5) Sesrul ebul ia l ema 7.3.3-is pirobebi; 6) $h_N \in \mathcal{H}_2$, $\lim_{N \rightarrow \infty} \sqrt{Nh_N}(a_N + h_N^\nu) = 0$. maSin $\sqrt{Nh_N}(f_N(x) - f(x), \widetilde{s}_N(x) - s(x))$ veqtors gaaCnia

$\mathcal{N}_2\{(0,0), \sigma_\lambda\}$ organzomil ebiani zRvrul i normal uri ganawil eba, sadac σ_λ - (6.9.1)-Si gansazRvrul i zRvrul i kovariaciul i matricaa.

damtkiceba. warmovadgi noT

$$\begin{aligned} & \sqrt{Nh_N}(f_N(x) - f(x), \widetilde{s}_N(x) - s(x)) = \\ & = \sqrt{Nh_N}(f_N(x) - \mathbf{E}f_N(x), \widetilde{s}_N(x) - \mathbf{E}\widetilde{s}_N(x)) + \sqrt{Nh_N}(b(f_N(x)), b(\widetilde{s}_N(x))). \end{aligned} \quad (7.9.4)$$

(7.9.4)-is marj vena nawil Si meore Sesakrebi $N \rightarrow \infty$ sTvis miiswrafis nul ovani veqtorisaken:

$$\begin{aligned} \sqrt{Nh_N}(b(f_N(x)), b(\widetilde{s}_N(x))) &= \sqrt{Nh_N}(Oh_N^\nu, O(a_N)) \\ &= \left(O\left(\sqrt{Nh_N^{2\nu+1}}\right), (\sqrt{Nh_N a_N}) \right) \rightarrow (0,0) \end{aligned}$$

vaCvenoT, rom (7.9.4)-is marj vena nawil Si pirvel i SesakrebisaTvis srul deba seriis sqemaSi organzomil ebiani central uri zRvrul i Teoremis yvel a piroba (ix. danarTi 4, Teorema 6p). vTqvaT,

$$\begin{aligned} \xi_{j,N} &= \frac{1}{\sqrt{Nh_N}} \left[K\left(\frac{x - X_j}{h_N}\right) - h_N \mathbf{E}f_N(x) \right], \\ \eta_{j,N} &= \frac{\sqrt{h_N}}{\sqrt{N}} \left[\left(\frac{x - X_j}{a_N}\right) - \mathbf{E}S\left(\frac{x - X_j}{a_N}\right) \right]. \end{aligned}$$

amgvar ad,

$$f_N(x) - \mathbf{E}f_N(x) = \frac{1}{\sqrt{Nh_N}} \sum_{j=1}^N \xi_{j,N}, \quad \widetilde{s}_N(x) - \mathbf{E}\widetilde{s}_N(x) = \frac{1}{\sqrt{Nh_N}} \sum_{j=1}^N \eta_{j,N}.$$

aSkaraa, rom $\mathbf{E}(\xi_{j,N}, \eta_{j,N}) = (0,0)$. SevamowmoT Teorema 6p-s 2) pirobis Sesrul eba. amisaTvis saWiroa davamticoT, rom

$$\mathbf{E} \|\xi_{j,N}, \eta_{j,N}\|^2 = \frac{1}{\sqrt{N}h_N} DK\left(\frac{x-X_j}{h_N}\right) + \frac{h_N}{N} DS\left(\frac{x-X_j}{a_N}\right) < \infty,$$

$\widehat{s}_N(x)$ da $f_N(x)$ Sefasebebis dispersiebis Sesaxeb I emebis Sedegebis – (7.4.21), (7.6.8) gaTval iswinebi T, mi vi RebT:

$$\mathbf{E} \|\xi_{j,N}, \eta_{j,N}\|^2 \leq \frac{1}{N} C_1 \int_{-\infty}^{\infty} K^2(u) du + \frac{h_N}{N} C_2 < \infty$$

aq $0 \leq C_1, C_2 < \infty$ – raRac mudmivebi a.

7.9.1 I emis mixedvi T $\lim_{N \rightarrow \infty} NE(\xi_{1,N}, \eta_{1,N})^T (\xi_{1,N}, \eta_{1,N}) = \bar{\sigma}_\lambda$.

SevamowmoT I indebergis pirobis Sesrul eba, romelic warmoadgens seriebis sqemaSi central uri zRvruli Teoremis gamoyenebadobis sakmaris pirobas. nebi smieri $\tau > 0$ –sTvis gvaqvs

$$\begin{aligned} \beta_N &= NE\left(\|\xi_{1,N}, \eta_{1,N}\|^2; \|\xi_{1,N}, \eta_{1,N}\| > \tau\right) < \frac{N}{\tau} E\|\xi_{1,N}, \eta_{1,N}\|^3 = \\ &= \frac{N}{\tau} E(\xi_{1,N}^2 + \eta_{1,N}^2)^{3/2} \leq \frac{CN}{\tau} \left[E|\xi_{1,N}|^3 + E|\eta_{1,N}|^3\right] = \\ &= \frac{CN}{(Nh_N)^{3/2}} \left[E\left|K\left(\frac{x-X_1}{h_N}\right) - EK\left(\frac{x-X_1}{h_N}\right)\right|^3 + h_N^3 E\left|S\left(\frac{x-X_1}{h_N}\right) - ES\left(\frac{x-X_1}{h_N}\right)\right|^3\right] \leq \\ &\leq \frac{C}{(Nh_N)^{1/2}} \left[\frac{1}{h_N} \left\{E\left|K\left(\frac{x-X_1}{h_N}\right)\right|^3 + h_N^3 E^3 f_N(x)\right\} + h_N^2 \left\{E\left|S\left(\frac{x-X_1}{h_N}\right)\right|^3 + E^3 S\left(\frac{x-X_1}{h_N}\right)\right\}\right]. \end{aligned}$$

Semdgom, ramdenadac $K(\cdot), S(\cdot)$ birTvebi SezRudul ebi arian R^1 –ze, amdenad $N \rightarrow \infty$ sTvis

$$\beta_N = O\left(\frac{1}{\sqrt{Nh_N}}\right) \rightarrow 0,$$

e.i. I indebergis piroba srul eba, aqedan gamomdinare Teorema 6p-is Tanaxmad vi RebT sasurvel Sedegs.

Teorema 7.9.1 damtkicebul ia.

Semovi RoT aRni Svnebi:

$x_N = (x_{N_1}, \dots, x_{N_s})$ – vektorul i statistika $x_{N_j} = x_{N_j}(x) = x_{N_j}(t; X_1, \dots, X_N)$, $j = \overline{1, s}$ komponentebi T;

funqcia $H(z): R^s \rightarrow R^1$;

$H^{(1)}(z) = \nabla H(z) = (H_1(z), \dots, H_s(z))$, $H_j(z) = \partial H(z) / \partial z_j$;

d_N – dadebi T ricxvTa mimdevroba SeuzRudavad mzardi N zrdi T;

$\phi = \phi(x) = (\phi_1(x), \dots, \phi_s(x))$ – SezRudul i vektor-funqcia, romelic Sesazl ebel ia iyos, magal iTad, x_N statistikis maTematikuri l odini.

axl a 7.9.1 da 3p Teoremebis Tanaxmad SeiZl eba moizebno intensivobis funqciis Sefasebis zRvrul i ganawil eba.

Toerema 7.9.2 (asimptoturi normal uroba λ_N). *Tu srul deba 7.9.1 Teoremebis piroba da $\lambda(x), s(x) \neq 0$, maSin*

$$\sqrt{N h_N} (\lambda_N(x) - \lambda(x)) \Rightarrow \mathcal{N}_1 \left\{ 0, \frac{\lambda(x) \int K^2(u) du}{s(x)} \right\}. \quad (7.9.5)$$

damtkiceba. Toerema 3p-s aRniSvnebsi (ix. danarTi 4) gvaqvs:

$$d_N = \sqrt{N h_N}, \quad \lambda_N = H(x_N) = H(x_{N_1}, x_{N_2}) = \frac{x_{N_1}}{x_{N_2}} = \frac{f_N}{\bar{s}_N},$$

$$\lambda = H(\phi) = H(\phi_1, \phi_2) = \frac{\phi_1}{\phi_2} = \frac{f}{s},$$

$$H^{(1)}(\phi) = \left(\frac{1}{\phi_2}, -\frac{\phi_1}{\phi_2^2} \right) = \left(\frac{1}{s}, -\frac{f}{s^2} \right), \quad \mu_1 = \mu_2 = 0, \quad \sigma = \bar{\sigma}_\lambda$$

($\bar{\sigma}_\lambda$ matrica gansazRvrul ia (7.9.1)-Si).

napovni sidi deebi $H_j^{(1)}$, μ_j da $\sigma_{jp}(p1)$ -Si (ix. danarTi 4) Casmi s Semdeg mi vdivar T Teoremebis damtkicebamde.

Toerema 7.9.2 damtkicebul ia.

Seni Svna 7.9.1 7.9.2 Teoremi anal ogiurad SeiZl eba naCvenebi iyos Semdegi saxis intensivobis funqciis araparametrul i Sefasebebis asimetriul i normal uroba: $\lambda_{N,2}(x) = f_n(x)/(1 - F_{N,2}(x))$, sadac $f_N(x) = f_N(x, h_N)$ ($f_N(x)$ simkvrivis Sefaseba gansazRvrul ia (7.6.2)-is Tanaxmad), $F_{n,2}(x) = \int_0^x f_N(t, a_N) dt$.

7.10 intensivobis funqciis interval uri Sefasebebi

7.9.2 Teoremi Sedegi saSual ebas iZl eva napovni iqnas $\lambda_N(x)$ intensivobis funqciis gardaqmnebi, roml ebsac gaaCniaT zRvrul i standartul i normal uri ganawil ebebi.

Teorema p4-Si (ix danarTi 4) naCvenebia, rom Tu $\{\mathcal{T}_N, N = 1, 2, \dots\}$ -statistikis mimdevroba iseTia, rom $\sqrt{q_N}[\mathcal{T}_N - \theta] \Rightarrow \mathcal{N}_1\{0, \sigma^2(\theta)\}$, ricxviTi mimdevroba $q_N \uparrow \infty$, maSin

$$\sqrt{q_N}[g(\mathcal{T}_N) - g(\theta)] \Rightarrow \mathcal{N}_1\{0, [g'(\theta)\sigma(\theta)]^2\}, \quad (7.10.1)$$

sadac g aris funqcia, romel sac gaaCnia pirvel i warmoebul i $g'(\theta) \neq 0$.

g funqcia ise unda SevarCioT, rom

$$g'(\theta)\sigma(\theta) = c, \quad (7.10.2)$$

sadac c araa damokidebul i θ -ze. am SemTxvevaSi $g(\mathcal{T}_N)$ statistikis asimptoturi dispersia ar iqneba damokidebul i θ -ze.

g funqcia vipovoT Semdegi gantol ebi dan $g = \int \frac{cd\theta}{\sigma(\theta)}$. Cven SemTxvevaSi, (7.9.5)-is gaTval iswinebiT, gvaqvs

$$g = \int \frac{cd\theta}{\sigma(\theta)} = \int \frac{\sqrt{s(x)}d\lambda(x)}{\sqrt{\lambda(x)} \int_{R^1} K^2(u)du} = \int \frac{cd\lambda(x)}{\sqrt{\lambda(x)}}. \quad (7.10.3)$$

(7.10.3)-dan gamomdinareobs, rom $g(x) = \sqrt{x}$.

vipovoT intensivobis funqciis Sefasebis gardaqmna, romel sac zRvrul i standartul i normal uri ganawil eba gaaCnia.

Teorema 7.10.1. 7.9.2 Teoremis pirobebis dros

$$\frac{2\sqrt{Nh_N}\sqrt{s(x)}}{\sqrt{\int_{-\infty}^{\infty} K^2(u)du}} [\sqrt{\lambda_N(x)} - \sqrt{\lambda(x)}] \Rightarrow \mathcal{N}_1\{0,1\}. \quad (7.10.4)$$

damtkiceba. Teorema p4-is aRni SvnebiT, Tu vivaraudebT, rom

$$q_N = Nh_N, \mathcal{T}_N = \lambda_N, \theta = \lambda g(\lambda) = \sqrt{\lambda}$$

$$g'(\lambda_N)\sigma(\lambda_N) = \frac{\sqrt{\int_{-\infty}^{\infty} K^2(u)du}}{2\sqrt{s(x)}},$$

mi vi RebT 7.10.4 mtkicebul ebas.

Teorema 7.10.1 damtkicebul ia.

imis gaTval iswinebiT, rom $|b(\widehat{s}_N(x))| = O(a_N)$ (ix I ema 7.3.3) da $\lim_{N \rightarrow \infty} a_N \sqrt{Nh_N} = 0$ (7.9.1 Teoremis 6) piroba), avi RebT ra $a_N = (n^{-1/2})$

(7.10.4) formul aSi marTI zomieria $\sqrt{s(x)}$ Sevqval oT $\sqrt{\widehat{s}_N(x)}$ -iT.

amgvarad 7.9.2 Teoremis pirobebis Sesrul ebis dros

$$\frac{2\sqrt{Nh_N}\sqrt{\widehat{s}_N(x)}}{\sqrt{\int_{-\infty}^{\infty} K^2(u)du}} [\sqrt{\lambda_N(x)} - \sqrt{\lambda(x)}] \Rightarrow \mathcal{N}_1\{0,1\}. \quad (7.10.5)$$

(7.10.5) mtkicebul ebis safuZvel ze $\lambda(x)$ intensivobis funqciisaTvis SesaZI ebel ia aigos mocemul i ndobis $(1 - \alpha)$ interval Si Sefaseba:

$$\frac{2\sqrt{Nh_N}\sqrt{\widehat{s}_N(x)}}{\sqrt{\int_{-\infty}^{\infty} K^2(u)du}} |\sqrt{\lambda_N(x)} - \sqrt{\lambda(x)}| < U_{1-\alpha/2}, \quad (7.10.6)$$

sadac $U_{1-\alpha/2}$ - standartul i normal uri ganawil ebis $1 - \frac{\alpha}{2}$ donis kvantil ia. amgvarad

$$(7.10.7) \quad \left(\sqrt{\lambda_N(x)} - \frac{\sqrt{\int_{-\infty}^{\infty} K^2(u) du}}{2\sqrt{Nh_N} \sqrt{s_N(x)}} U_{1-\alpha/2} \right)^2 < \lambda(x) < \left(\sqrt{\lambda_N(x)} + \frac{\sqrt{\int_{-\infty}^{\infty} K^2(u) du}}{2\sqrt{Nh_N} \sqrt{s_N(x)}} U_{1-\alpha/2} \right)^2.$$

(6.10.7) interval uri Sefasebis Rirsebas warmoadgens is, rom is gani sazRvreba cnobil i funqciebis saSual ebi T.

7.11 intensivobis funqciis saSual okvadtratul SefasebebeSi krebado

Sefasebebis zusti maxasiaTebi ebidan erT-erT ZiriTads warmoadgens misi saSual okvadtratul i gadaxra (skg) WeSmariti mniSvel obidan. $\lambda_N(x)$ Casmis Sefasebis SGK-s povnisas Cndeba sirTul eebi, roml ebi ganpirobebul ia maTi SesaZI o SeuzRudavobiT, magal iTad, rodesac Sefasebebis mniSvel ebi nul is tol mniSvel obebs iReben. am probl emis gadawyveta mdgomareobs an $\lambda_N(x)$ -s Sefasebis Sekvecil i modifikaciis gamoyenebaSi, an maT cal obiT-gl uv aproqsimaciebSi:

$$\psi(\lambda_N, \delta) = \hat{\psi}(x, \delta) = \frac{\lambda_N(x)}{[1 + \delta |\lambda_N(x)|^\tau]^\rho}, \quad (7.11.1)$$

sadac $\tau > 0, \rho > 0, \rho\tau \geq 1, \delta > 0$.

aq ganvixil avT (7.11.1) cal obiT-gl uv aproqsimacias.

Semovi RoT aRniSvna: $M_\nu \|y_N\| = E \|y_N - \phi\|^\nu$ - x wertil Si $\phi(x)$ funqciidan y_N Sefasebis ν rigis normis gadaxris momenti. (τ, k, m) sameul isatvis, sadac k, m -natural uri ricxvebia, SemovitanoT simravle $T(m) = \{(\tau, k): \tau \geq \tau(m) = \frac{2K}{m-k-1} > 0, m \geq m_0 = [3, k = 1; 2k, k \geq 2]\}$.

$\psi(\lambda_N^{(r)}, \delta_r)$ Sefasebebis skg-s mosazebnad dagwirdeba danarTis Teorema 5p-s me-4 Sedegi.

imisaTvis rom visargebl oT danarTis (p.2) formul iT $\hat{\psi}(x, \delta)$ cal obiT-gl uv aproqsimaciis skg-s mTavari nawilis gansasazRvrad, 5p Teoremis 2) pirobis Tanaxmad, unda vicodeT $\widetilde{s}_N(x)$ da $f_N(x)$ Sefasebebis gadaxrebis meoTxe momentis nul isaken kreadobis xarisxi. es Sedegebi moyvanilia qvemoT l emebis 7.11.1 da 7.11.2 saxiT.

l ema 7.11.1. Tu srul deba l ema 7.3.3 pirobebi da

$$a_N = o(N^{-1/2}),$$

maSin $N \rightarrow \infty$ -sTvis

$$M_4 \|\widetilde{s}_N(x)\| = \mathbf{E}(\widetilde{s}_N(x) - s(x))^4 = O(N^{-2}) \quad (7.11.2)$$

damtkiceba. warmovadginot

$$\mathbf{E}(\widetilde{s}_N(x) - s(x))^4 = \mathbf{E} |(\widetilde{s}_N(x) - \mathbf{E}\widetilde{s}_N(x)) + b(\widetilde{s}_N(x))|^4$$

$p = 4$ da $m = 2$ sTvis utol obis gamoyenebiT

$$\left(\sum_{i=1}^m |a_i| \right)^p \leq m^{p-1} \sum_{i=1}^m |a_i|^p, \quad p > 1,$$

mi vRebT,

$$\mathbf{E}(\widetilde{s}_N(x) - s(x))^4 \leq 2^3 [\mathbf{E}(\widetilde{s}_N(x) - \mathbf{E}\widetilde{s}_N(x))^4 + b^4(\widetilde{s}_N(x))]^4$$

7.3.3 l emis mixedvit $b(\widetilde{s}_N(x)) = O(a_N)$, anu $b^4(\widetilde{s}_N(x)) = o(N^{-2})$.

iqidan, rom $\mathbf{E}(\widetilde{F}_N(x) - \mathbf{E}\widetilde{F}_N(x))^4 = O(N^{-2})$ gamomdinareobs $\mathbf{E}(\widetilde{s}_N(x) - \mathbf{E}s_N(x))^4 = O(N^{-2})$, aqedan dgindeba (7.11.2) Tanafardobis WeSmariteba.

l ema 7.11.1 damtkicebul ia.

vipovoT $f(x)$ sikvdil ebis WeSmariti mrudi dan $f_N(x)$ Sefasebis gadaxris meoTxe momentis kreadobis xarisxi.

l ema 7.11.2. vTqvaT srul deba Semdegi pirobebi:

1) $f(x) \in \mathcal{N}_{2,1}(R)$; 2) $\sup_{x \in R^1} |f^{(m)}(x)| < \infty, m = \overline{0,2}$;

3) $\text{birTvi } K(u) \in \mathcal{A}_2$; 4) $x \rightarrow \infty: 1 - \mathcal{K}(x) = o(x^{-2})$; 5) $\lim_{N \rightarrow \infty} (h_N + 1/Nh_N) = 0$;

maSin $N \rightarrow \infty$ -sTvis

$$M_4 \|f_N(x)\| = E(f_N(x) - f(x))^4 = O\left(\left[\frac{1}{Nh_N} + h_N^4\right]^2\right). \quad (7.11.3)$$

damtkiceba. imave msj el obiT, rogorc es l ema 7.11.1-is damtkicebisas iyo da imis gaTval iswinebiT, rom 4.3.3 l emis Zal iT $E(f_N(x) - f(x))^4 = O((Nh_N)^{-2})$, 7.6.4 l emis Tanaxmad roca $\nu = 2$: $b(f_N(x)) = O(h_N^2)$, viRebT (7.11.3)-m gamosaxul ebas.

l ema 7.11.2 damtkicebul ia.

axl a gamoviyeoT Teorema 5p da vipovoT $\psi(\lambda_N, \delta)$ cal obiT-gl uv aproqsimaciis skg

Toerema 7.11.1. *vTqvaT srul deba Semdegi pirobebi: 1) $\lambda(x) \neq 0, s(x) \neq 0$; 2) srul deba l emebis 7.11.1. da 7.11.2-is pirobebi; 3) $\delta = \left(\frac{1}{Nh_N} + h_N^4\right)$.*

maSin nebi smieri $(\tau, 2) \in T(m)$ -sTvis roca $N \rightarrow \infty$:

$$\left| E|\psi(\lambda_N, \delta) - \lambda(x)|^2 - \frac{\lambda(x)}{s(x)Nh_N} \int_{-\infty}^{\infty} (K(u))^2 du - \frac{\mathcal{J}_2^2 h_N^4}{4} \left(\frac{(f^{(2)}(x))^2}{s^2(x)}\right) \right| = O\left(\left[\frac{1}{Nh_N} + h_N^4\right]^2\right). \quad (7.11.4)$$

damtkiceba. vaCvenoT (7.11.4) damokidebul ebis samarTl ianoba. 5p Teoremi s arni Svnebsi (ix. danarTi 4) gvaqvs: $s = 2, z = (z_1, z_2), H(z) = z_1/z_2, y_N = (y_{1N}, y_{2N}) = (f_N, \widehat{s}_N), \phi = (\phi_1, \phi_2) = (f(x), s(x))$,

$d_N = O(Nh_N + h_N^{-4}), k = 2$. aviRoT $m = m_0 = 4$ da vaCvenoT, rom $M_4 \|f_N, \widehat{s}_N\| = O(d_N^{-2})$. es gamomdi nareobs (7.11.2), (7.11.3)

damokidebul ebebi dan da utol obidan $M_4 \|f_N, \widehat{s}_N\| \leq 2|M_4 \|f_N\| + M_4 \|\widehat{s}_N\|$.

Semdgom, ramdenadac $s(x) \neq 0$, xol o $z_2 \neq 0$ -sTvis funqcia

$$z_1/z_2 \in \mathcal{N}_{2,2}(f(x), s(x)),$$

amdenad $\tau \geq \tau_0 = 4$ -is dros $\psi(\lambda_N, \delta) = \psi(\lambda_N, \delta)$ -sTvis 5p Teoremi s yvel a piroba Sesrul ebul ia. Toerema 7.11.1 damtkicebul ia.

7.12 sakontrol o daval ebebi

daval eba 7.11.1

$P_N(A)$ al baTobis Sefasebisatvis daamtkeT p. 7.1-dan 1)-6) Tvi sebebi.

daval eba 7.11.2

Camoayal ibeT hipoteza danarTi 1-dan sikvdil ebis cxril iSi q_x al baTobebis aproqsimaciis miRebis meTodis Sesaxeb.

daval eba 7.11.3

aRwereT erTgvarovani cdebis seriiebis organizacia Semdegi al baTobebis Sefasebis misaRebad $t q_x, t p_x, q_x, p_x, t u q_x, t l q_x$.

daval eba 7.11.4

SemTxveviTi sidi deebis Tanabari ganawil ebis cxril idan aRebul i 5 ricxvis mixedviT aageT ganawil ebis empiriul i funqcia da gadarCenis funqcia. SeadareT Teoriul mrudebs. am xuTi ricxvis saxiT SegiZl iaT aiRoT 10, 9, 73, 25, 33.

daval eba 7.11.5

7.11.4 daval ebis pirobebiT aageT ganawil ebis gl uvi empiriul i funqciebi da gadarCenis funqcia. ganawil ebis sabaziso funqciad $\mathcal{F}(u)$ SesaZI ebel ia aRebul i iyos:

ganawil ebis Tanabari funqcia

$$\mathcal{F}(u) = \begin{cases} 0, & u \leq -\frac{1}{2}, \\ \frac{1}{2} + u, & -\frac{1}{2} < u \leq \frac{1}{2}, \\ 1, & u > \frac{1}{2}; \end{cases}$$

koSis ganawil ebis funqcia

$$\mathcal{F}(u) = \frac{1}{2} + \frac{1}{\pi} \arctgu, \quad -\infty < u < \infty;$$

ganawil ebis I ogistikuri funqcia

$$\mathcal{F}(u) = \frac{1}{1+e^{-u}}, \quad -\infty < u < \infty;$$

hiperbol uri kosinusi

$$\mathcal{F}(u) = 1 - \frac{2}{\pi} \arctge^{-u}, \quad -\infty < u < \infty;$$

ormagi maCvenebl iani kanoni

$$\mathcal{F}(u) = e^{-e^{-u}}, \quad -\infty < u < \infty.$$

daval eba 7.11.6

moaxdineT ganawil ebis da gadarCenis funqciebis yvel aze saukeTeso Canacvl ebul i Seafsebebis sinTezireba x wertil Si.

daval eba 7.11.7

aageT ganawil ebis simkvrivis birTvul i Sefasebebi gl uvi empiriul i ganawil ebis funqciis 7.11.5 daval ebis birTvebiT 7.11.4 daval ebis mixedviT. gamoTval eT simkvrivis Sefasebis mniSvnel obebi da misi dipersia 0, 50, 100 wertil ebSi.

daval eba 7.11.8

7.11.7 daval ebis pirobebiT aageT bundoi vnobis empiriul i parametrebis moZebnis al goriTmi dasaj erobis maqsimumis meTodiT.

Tavi 8. danarTi

სიცოცხლისგაგრძელების ცხრილი (სსრკ 1984-1985წ.)[3,კე86]

ასაკი	კაცები			ქალები		
x	l_x	q_x	d_x	l_x	q_x	d_x
14	95,438	0,00068	65	96,407	0,00037	36
15	95,373	0,00082	78	96,371	0,00041	40
16	95,295	0,00101	97	96,331	0,00047	45
17	95,198	0,00124	118	96,286	0,00053	51
18	95,080	0,00149	142	96,235	0,00059	57
19	94,938	0,00173	164	96,178	0,00065	62
20	94,774	0,00196	186	96,116	0,00069	66
21	94,588	0,00216	205	96,050	0,00072	69
22	94,383	0,00234	221	95,981	0,00074	71
23	94,162	0,00249	235	95,910	0,00076	73
24	93,927	0,00263	247	95,837	0,00078	75
25	93,680	0,00277	260	95,762	0,00081	77
26	93,420	0,00293	274	95,685	0,00084	80
27	93,146	0,00312	290	95,605	0,00088	84
28	92,856	0,00333	310	95,521	0,00093	89
29	92,546	0,00356	330	95,432	0,00099	95
30	92,216	0,00381	352	95,337	0,00106	101
31	91,864	0,00405	372	95,236	0,00113	108
32	91,492	0,00425	389	95,128	0,00121	116
33	91,103	0,00445	406	95,012	0,00131	125
34	90,697	0,00465	422	94,887	0,00142	135
35	90,275	0,00487	440	94,752	0,00155	147
36	89,835	0,00514	462	94,605	0,00168	159
37	89,373	0,00550	492	94,446	0,00182	172
38	88,881	0,00595	529	94,274	0,00196	185
39	88,352	0,00649	573	94,089	0,00212	199
40	87,779	0,00708	622	93,890	0,00228	214
41	87,157	0,00770	671	93,676	0,00247	231
42	86,486	0,00831	719	93,445	0,00267	249

ასაკი

კაცები

ქალები

x	l_x	q_x	d_x	l_x	q_x	d_x
43	85,767	0,00888	762	93,196	0,00289	270
44	85,005	0,00943	801	92,926	0,00314	292
45	84,204	0,00997	840	92,634	0,00341	316
46	83,364	0,01057	881	92,318	0,00369	341
47	82,483	0,01126	929	91,977	0,00399	367
48	81,554	0,01208	985	91,610	0,00430	394
49	80,569	0,01303	1,050	91,216	0,00465	424
50	79,519	0,01409	1,121	90,792	0,00506	459
51	78,398	0,01522	1,193	90,333	0,00554	500
52	77,205	0,01637	1,264	89,833	0,00610	548
53	75,941	0,01754	1,332	89,285	0,00673	601
54	74,609	0,01872	1,397	88,684	0,00740	656
55	73,212	0,01997	1,462	88,028	0,00806	709
56	71,750	0,02136	1,532	87,319	0,00866	756
57	70,218	0,02293	1,610	86,563	0,00919	795
58	68,608	0,02470	1,695	85,768	0,00969	831
59	66,913	0,02665	1,783	84,937	0,01023	869
60	65,130	0,02871	1,870	84,068	0,01094	919
61	63,260	0,03080	1,949	83,149	0,01193	992
62	61,311	0,03296	2,021	82,157	0,01318	1,083
63	59,290	0,03523	2,089	81,074	0,01467	1,189
64	57,201	0,03765	2,153	79,885	0,01634	1,305
65	55,048	0,04027	2,217	78,580	0,01819	1,430
66	52,831	0,04310	2,277	77,150	0,02024	1,561
67	50,554	0,04616	2,333	75,589	0,02249	1,700
68	48,221	0,04947	2,385	73,889	0,02497	1,845
69	45,836	0,05304	2,431	72,044	0,02771	1,997
70	43,405	0,05691	2,470	70,043	0,03073	2,153
71	40,935	0,06108	2,500	67,894	0,03406	2,212
72	38,435	0,06558	2,521	65,582	0,03772	2,474
73	35,914	0,07044	2,530	63,108	0,04176	2,635

ასაკი

კაცები

ქალები

x	l_x	q_x	d_x	l_x	q_x	d_x
74	33,384	0,07568	2,527	60,473	0,04620	2,794
75	30,857	0,08129	2,508	57,679	0,05106	2,945
76	28,349	0,08738	2,477	54,736	0,05642	3,088
77	25,872	0,09393	2,430	51,646	0,06232	3,218
78	23,442	0,10098	2,367	48,428	0,06879	3,331
79	21,075	0,10857	2,288	45,097	0,07589	3,423
80	18,787	0,11672	2,193	41,674	0,08368	3,487
81	16,594	0,12548	2,082	38,187	0,09221	3,521
82	14,512	0,13489	1,957	34,666	0,10155	3,520
83	12,555	0,14497	1,820	31,146	0,11176	3,481
84	10,735	0,15577	1,672	27,665	0,12291	3,400
85	9,063	0,16733	1,517	24,265	0,13507	3,277
86	7,546	0,20000	1,509	20,988	0,20000	4,197
87	6,037	0,40000	2,414	16,791	0,40000	6,716
88	3,623	0,60000	2,174	10,075	0,60000	6,045
89	1,449	0,80000	1,159	4,030	0,80000	3,224
90	290	1,00000	290	806	1,00000	806

x_p დონის p სტანდარტული ნორმალური განაწილების
კვანტილები

p	0,90	0,95	0,975	0,99	0,995	0,999	0,9999
x_p	1,282	1,645	1,960	2,326	2,576	3,090	3,291

სიცოცხლის გაგრძელებადობის ცხრილის ფრაგმენტი
(აშშ 1979-1981)[1, გვ.55-58]

x	l_x	q_x	d_x	L_x	T_x	e_x^o
0	100 000	0,01260	1 260	98 973	7 387 758	73,88
1	98 740	0,00093	92	98 694	7 288 785	73,82
2	98 648	0,00065	64	98 617	7 190 091	72,89
3	98 584	0,00050	49	98 560	7 091 474	71,93
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
19	97 851	0,00112	110	97 796	5 518 733	56,40
20	97 741	0,00120	118	97 682	5 420 937	55,46
21	97 623	0,00127	124	97 561	5 323 255	54,53
22	97 499	0,00132	129	97 435	5 225 694	53,60
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
40	94 926	0,00232	220	94 817	3 492 100	36,79
41	94 706	0,00254	241	94 585	3 397 283	35,87
42	94 465	0,00279	264	94 334	3 302 698	34,96
43	94 201	0,00306	288	94 057	3 208 364	34,06
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
60	83 726	0,01368	1 145	83 153	1 676 326	20,02
61	82 581	0,01493	1 233	81 965	1 593 173	19,29
62	81 348	0,01628	1 324	80 686	1 511 208	18,58
63	80 024	0,01767	1 415	79 316	1 430 522	17,88
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
100	1 150	0,29120	335	983	3137	2,73
101	815	0,30139	245	692	2154	2,64
102	570	0,31089	177	481	1462	2,57
103	393	0,31970	126	330	981	2,50
104	267	0,32786	88	223	651	2,44
105	179	0,33539	60	150	428	2,38
106	119	0,34233	41	99	278	2,33
107	78	0,34870	27	64	179	2,29

მნიშვნელობა 1p. Tu $f(x)$ ფუნქციას $x = x_0 \in X$ wertil Si გააჩნია $f^{(n)}(x_0)$ warmoebul i, maSin is $x = x_0$ wertil is midamoSi uwyvetia da gaჩნია $x = x_0$ wertil is midamoSi uwveti warmoebul ebi $f'(x)$, $f''(x)$, ... , $f^{(n-2)}(x)$ da gaჩნია $x = x_0$ wertil is midamoSi uwveti $f^{(n-1)}(x)$ warmoebul i.

mtkicebul ebaA 2p. (teil oris formul a Ppeanos formaSi naSTiTITi wevriT). Tu $f(x)$ funqcia n -j er diferencirebadiaa $x = x_0$ wertil is midamoSi, maSin am wertil is romel iRac midamoSi

$$f(x) = f(x_0) + \frac{f'(x_0)}{1!}(x - x_0) + \dots + \frac{f^{(n)}(x_0)}{n!}(x - x_0)^n + o((x - x_0)^n),$$

$$x \rightarrow x_0$$

mtkicebul ebaA 3p. (teil oris formul a Pl agranJis formaSi naSTiTITi wevriT). Tu $f(x)$ funqcias x_0 wertil is romel iRac midamoSi $(n + 1)$ rigis warmoebul ia, maSin miTITebul i midamodan nebismieri x wertil isaTvis

$$f(x) = f(x_0) + \frac{f'(x_0)}{1!}(x - x_0) + \dots + \frac{f^{(n)}(x_0)}{n!}(x - x_0)^n + \frac{f^{(n+1)}(x_0 + \theta(x - x_0))}{(n+1)!}(x - x_0)^n, \quad 0 < \theta < 1.$$

Teorema 1p. (I ebegis Teorema integrel is qveS zRvul i gadasvl is anu maJorirebul i kreadobis Sesaxeb). vTqvaT mimdevroba $f_n(x)$ da $\varphi(x)$ funqcia integrebadebia zomad A simravl eze, yvel a n -sTvis da TiTqm is yvel a $x \in A$ -sTvis

$$|f_n(x)| \leq \varphi(x)$$

da $\lim_{n \rightarrow \infty} f_n(x) = f(x)$ TiTqm is yvel a $x \in A$ -sTvis. maSin

$$\int_A |f(x)| dx < \infty,$$

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_A |f_n(x)| dx = \int_A |f(x)| dx,$$

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \int_A |f_n(x) - f(x)| dx = 0.$$

Teorema 2p. (maJorirebul i kreadobis Sesaxeb I ebegis Teorema maTematikuri I odinis terminebSi). vTqvaT, $\eta, \xi_1, \xi_2, \dots$ - iseTi

SemTxveviTi sidi deebia, rom $|\xi_n| \leq \eta$, $E\eta < \infty$ da $\xi_n \rightarrow \xi$ 1-is toli al baTobiT. maSin $E\xi < \infty$,

$$E\xi_n \rightarrow E\xi,$$

$$E|\xi_n - \xi| \rightarrow 0, \text{ roca } n \rightarrow \infty.$$

Teorema 3p. (Teorema 2.1.1). Tu $d_n(x_n - \phi) \Rightarrow \mathcal{N}_s\{\mu, \sigma\}$, $H(z) \in \mathcal{N}_{1,s}(\phi) \neq 0$, maSin

$$d_n(H(x_n) - H(\phi)) \Rightarrow \mathcal{N}_1\{\sum_{j=1}^s H_j(\phi)\mu_j, \sum_{j,p=1}^s H_j(\phi)H_p(\phi)\sigma_{jp}\} \quad (\text{p.1})$$

Teorema 4p. vTqvaT $\{\mathcal{J}_n, n = 1, 2, \dots\}$ - statistikebis mimdevroba iseTia, rom $\sqrt{d_n}|\mathcal{J}_n - \theta| \Rightarrow \mathcal{N}_1\{0, \sigma^2(\theta)\}$, ricxviTi mimdevroba $d_n \uparrow \infty$. vTqvaT g - aris erTi cvl adis funqcia, romel sac gaaCnia pirvel i warmoebul i g' . Tu $g'(\theta) \neq 0$, maSin

$$\sqrt{d_n}[g(\mathcal{J}_n) - g(\theta)] \Rightarrow \mathcal{N}_1\{0, |g'(\theta)\sigma(\theta)|^2\}.$$

Tu, garda imisa, g' uwyvetia, maSin

$$\frac{\sqrt{d_n}[g(\mathcal{J}_n) - g(\theta)]}{g'(\mathcal{J}_n)} \Rightarrow \mathcal{N}_1\{0, \sigma^2(\theta)\},$$

xol o TuU $\sigma(\theta)$ uwyvetia, maSin

$$\frac{\sqrt{d_n}[g(\mathcal{J}_n) - g(\theta)]}{g'(\mathcal{J}_n)\sigma(\mathcal{J}_n)} \Rightarrow \mathcal{N}_1\{0, 1\}.$$

Teorema 5p. (zemoT moyvani i aRni Svnebis Tanaxmad). vTqvaT srul deba Semdegi pirobebi:

- 1) $H(z) \in \mathcal{N}_{2,s}(\phi)$,
- 2) $M_m \|x_n\| = O(d_n^{-m/2})$ romel iRac $m \geq 3$, $m \in N$,
- 3) $\delta = \delta_n C d_n^{-1}$,
- 4) $H(\phi) \neq 0$ an $\tau \in N^+$. maSin nebismeri $(\tau, k) \in T(m)$ -sTvis

$$\left| E[\widehat{\Phi}(x_n, \delta) - H(\phi)]^k - E[\nabla H(\phi)(x_n - \phi)^T]^k \right| = O\left(d_n^{-\frac{(k+1)}{2}}\right), \quad (\text{p.2})$$

sadac $\widehat{\Phi}(x_n, \delta) = H(x_n)/(1 + \delta|H(x_n)|^\tau)^\rho$, $\tau > 0$, $\rho > 0$, $\rho\tau \geq 1$, $\delta > 0$.

Camovayal iboT seriis sqemaSi organzomil ebiani central uri zRvrul i Teorema Semdeg aRniSvnebSi: $\{\xi_{j,n}, \eta_{j,n}\}_j^n, n = 1, 2, \dots$ _ seriis sqemaSi erTnairad ganawil ebul i organzomil ebiani veqtorebis mimdevroba (ganawil eba $(\xi_{j,n}, \eta_{j,n})$ damokidebul ia n -ze); $\sigma_n = n\mathbf{E}(\xi_{1,n}, \eta_{1,n})^T(\xi_{1,n}, \eta_{1,n})$, sadac T _ transponirebis niSania; $\|(\xi, \eta)\| = \sqrt{\xi^2 + \eta^2}$.

Teorema 6p [9] (organzomil ebiani central uri zRvrul i Teorema seriis sqemaSi),

xerxi: 1) $\mathbf{E}(\xi_{j,n}, \eta_{j,n}) = (0,0)$, 2) $\mathbf{E}\|\xi_{j,n}, \eta_{j,n}\|^2 < \infty$, 3) Sesrul ebul ia I idenbergis piroba: nebismeri τ -saTvis $n \rightarrow \infty$:

$$n\mathbf{E}\left(\|\xi_{j,n}, \eta_{j,n}\|^2; \|\xi_{j,n}, \eta_{j,n}\| > \tau\right) \rightarrow 0,$$

$$4)\sigma_n \rightarrow \sigma = \begin{bmatrix} \sigma_{11} & \sigma_{12} \\ \sigma_{21} & \sigma_{22} \end{bmatrix}. \quad \text{maSin, veqtori } \sum_{j=1}^n (\xi_{j,n}, \eta_{j,n})\text{-s gaaCni a}$$

organzomil ebiani normal uri ganawil eba $\mathcal{N}_2\{(0,0), \sigma\}$.

პირობითი არნისვები

l_0 – ახალ დაბადებულთა ჯგუფი;

l_x - 0 წლის ასაკის სიცოცხლისეობის რაოდენობა, რომელიც ცოცხალი იქნება x წლის შემდეგ.

d_x - 0 წლის ასაკის სიცოცხლისეობის რაოდენობა, რომელიც დაიხოცებიან x და $x+1$ ასაკის შუალედში.

ω - მოკვდავობის (სიცოცხლისეობის) ცხრილი დასრული ასაკი;

e_x - შემოკლებული სიცოცხლისეობის ხანგრძლივობა;

e_x^0 - სიცოცხლისეობის სრული ხანგრძლივობა x ასაკში.

p_x ნიშნავს ${}_1p_x$ -ს და q_x – ${}_1q_x$ -ს.

q_x - x ასაკში სიკვდილიანობის სიცხარე.

(x) - x ასაკის პიროვნება;

${}_nq_{-n}$ – სიკვდილიანობის ალბათობა x წლის ასაკში.

${}_n|_kq_x$ – ალბათობა იმისა, რომ (x) მოკვდება $x+n$ და $x+n+k$ ასაკებს შორის;

$|$ - სიმბოლო არნისვების ოდენობის პერიოდს;

$e_{x:\overline{n}|}$ – შემოკლებული სიცოცხლისეობის ხანგრძლივობა;

$e_{x:\overline{n}|}^0$ – სრული სიცოცხლისეობის ხანგრძლივობა.

V – sadazRvevo SemTxveva;

bV – sadazRvevo gadaxdebi;

P_n – sadazRvevo premi a.

U – kompani is kapital i an rezervi;

S – gadaxdebi s j ami;

$b_i = 1$ – firmi s mi marT wayenebul i sarCel i, Tu wl is ganmavl obaSi i -uri kl ienti gardaicvl eba.

$E\xi$ da $D\xi$ – ξ SemTxveviTi sididis maTematikuri I odini da dispersia.

x – sicocxl is xangrZl ivoba;

$S(x)$ - gadarCeni s funqcia;

ω – zRvrul i asaki (demuavris model Si);

μ_x – mokvdavobi s intensivoba;

A - ubeduri SemTxvevebi;

$T(x)$ - sicocxl is narCeni dro;

t_x - al baToba imi s, rom adami ani aRwevs $x+t$ asaks.

P_x al baToba imi sa, rom adami ani individi icocxl ebs 1 wel s mainc;

ET - maTematikuri I odini

DT - dispersia;

e_{x^n} - nawil obrivi sicocxl is xangrZl ivoba;

$K(x)$ - damrgval ebul i sicocxl is narCeni xangrZl ivoba;

$e_x = Ek(x)$ - saSual o damrgval ebul i sicocxl is narCeni xangrZl ivoba;

$\{X\}$ - X sididis wil aduri nawil i;

τ -sidide, romel ic aRwers sikvdil is moments wl is SigniT;

$a(n)$ - τ wil aduri asakis saSual o (sikvdil i dgeba n wl is asakSi)

L_x - wl ebis saSual o j amuri ricxvi, romel ic ganvl es l_0 axal Sobil Tagan Semdgari j gufidan yvel a warmomadgenel ma (x, ∞) interval Si.

U : - gaerTianebul i sicocxl is statusi. Ukanasknal i cocxl ad darCenil is statusi;

$T(U)$ - sakuTari sicocxl is xangrZl ivoba;

$F_N(x)$ - ganawil ebis empiriul i funqcia;

skg - standartul i kvadratul i gadaxra;

sxc - sicocxl is xangrZl ivobis cxril i.

♠- Teoremi an I emi s damtkicebis dasrul eba

gamoenebul i l iteratura:

1. Кошкин Г.М., Основы страховой математики, Томск – 2002.
2. Фалин Г.И., Фалин А.П. Введение в актуарную математику. М.: Изд-во МГУ, 1994, gv .86.
3. Фалин Г.И. Математический анализ рисков в страховании. М.:Российский юридический издательский дом, 1994, 130 с.
4. Гербер Х. Математика страхования жизни. М., Мир, 1995, gv. 154.
5. Штрауб Э., Актуарная математика имущественного страхования.М., Мир, 1988, gv. 146 .
6. Колемаев В.А., Калинина В.Н. Теория вероятностей и математическая статистика. М.: Инфра-М, 1997, gv. 302
7. Вааль В.А., Кошкин Г.М. Оценивание функции интенсивности отказов и ее производной в условиях неопределенности/ / Межд. конф. по проблемам управления (29 июня - 2 июля 1999 г.). Тезисы докл. в трех томах. — М.: Фонд "Проблемы управления". 1999. Т.2. - С.138-140.
8. Konstantopoulos T., Notes on Survival Models, Spring 2006.
9. Rosenblatt M., Remarks on some nonparaetric estimates of a density function// Ann. Math. Statist. 1956. V.27. gv.832-835.
10. Parzen E., On estimation of a probability density and mode// Ann. Math. Statist. 1962. V.33. gv.1065-1076.
11. Gasser T., Muller H.-G. Kernel estimation of regression functions//Lect. Notes Math. 1979. V 757. P.23-68
12. Woodrofe M., On choocing adelta-sequence. Ann. Of Math. Stat. 1970. V41.- P.1665-1671.